

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**ÇOCUK EDEBİYATINA SORUN ODAKLI
YAKLAŞIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BETÜL ÇAĞLAR

İSTANBUL 2022

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**ÇOCUK EDEBİYATINA SORUN ODAKLI
YAKLAŞIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BETÜL ÇAĞLAR
(200101004)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kevser Şerefoğlu Danış)**

İSTANBUL 2022

05/07/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencisi 200101004 numaralı Betül Çağlar'ın hazırladığı “Çocuk Edebiyatına Sorun Odaklı Yaklaşım“ konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 05/07/2022 Salı günü saat 13:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. (Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kevser Şerefoglu Danış	KABUL
2. Prof. Dr. M. Fatih Andı	KABUL
3. Doç. Dr. Turgay Anar	KABUL
4.
5.
6. (İkinci Danışman)*.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Betül Çağlar

ÇOCUK EDEBİYATINA SORUN ODAKLI YAKLAŞIM

Betül Çağlar

ÖZET

Modernleşme ile çocuğun birey olarak görülmesi ve çocuğa gösterilen önemin artması gibi etmenler çocuk edebiyatı eserlerinde de birtakım değişikliklere neden olmuştur. Bu değişikliklerin en önemlilerinden biri çocukların toplumsal hayatın gerçeklerinden haberdar edilmesidir. Çocukların anlamakta zorlanacağı savaş, ölüm, göç, boşanma, akran zorbalığı, şiddet gibi olgular resimli çocuk kitapları aracılığıyla aktarılır. Bu eserler çocukların ilk karşılaştığı metinler olması sebebiyle bilişsel ve estetik yönden de önemlidir.

Çocuk edebiyatı eserlerinde konu seçiminde dikkat edilmesi gereken husus çocuğa göre'lik ilkesidir. Bu ilkeye bağlı kalınarak her konunun çocuk edebiyatı eserlerinde ele alınabileceğini, önemli olanın konunun sunuş biçimi olduğunu ifade eden araştırmacılar, sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri hakkında olumlu bir tutum sergilerler. Bu eserlerin değerlendirilmesinde öne sürülen ölçütler incelendiğinde estetik boyuta yönelik çalışmaların yetersiz olduğu görülür. Çocuklara özel konuları aktarırken edebi-estetik imgelerden, metaforlardan yararlanmak konunun çocukların zihninde daha kolay anlaşılmasını sağlar.

İlk bölümde çocuk edebiyatı tanımlarına eleştirel bir bakışla yaklaşılarak, günümüz çocukluk sosyolojisi ile çocuk edebiyatı eserlerinin ilişkisine ve çocuk edebiyatında eleştiri kültürüne değinilmiştir. İkinci bölümde ise çocuklara özel konuların penceresini aralayan sorun odaklı eserlere dair literatürde taraması yapılmış ve bu çerçevede ele alınabilecek temalar belirlenmiştir. Üçüncü bölümde çocuk edebiyatı eserlerinde bir değerlendirme ölçütü olarak edebi-estetik dikkatler ele alınmış, son bölümde bu ölçütlerden hareketle boşanma, göç ve ölüm konusunu işleyen eserler incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar kelimeler: Edebiyat, Çocuk Edebiyatı, Çocukluk Sosyolojisi, Sorun Odaklı Yaklaşım, Estetik

PROBLEM ORIENTED APPROACH TO CHILDRENS'S LITERATURE

Betül Çağlar

ABSTRACT

Factors such as seeing the child as an individual and increasing importance given to the child with modernization have also caused some changes in the works of children's literature. One of the crucial changes here is to inform children about the realities of life in society. Facts such as war, death, migration, divorce, peer bullying, and violence that children may face with difficulty in understanding are conveyed through illustrated books. These works are also important cognitively and aesthetically, as they are the first texts that children encounter.

The principle of appropriateness to the child should be considered when selecting the subject in children's literature works. Adhering to this principle, researchers express that every issue can be handled in children's literature works and that the important thing is how the subject is presented, displaying a positive attitude about problem-oriented children's literature works. When the criteria put forward in the evaluation of children's literature works are examined, it is seen that the studies on the aesthetic criteria of the results are insufficient. Using literary-aesthetic images and metaphors while narrating special topics to children makes the subject easier to understand in their minds.

In the first chapter, the definitions of children's literature are approached with a critical view. The relationship between contemporary childhood sociology and children's literature works and the culture of criticism in children's literature are mentioned. In the second chapter, search the literature on problem-oriented outcomes that open the window of special topics for children. The themes that can be addressed within this framework have been determined. Finally, the third chapter discusses literary-aesthetic considerations as an evaluation criterion in children's literature

works. In the last part, works dealing with divorce, death and migration are examined based on these criteria.

Key Words: Literature, Children's Literature, Childhood Sociology, Problem-Focused Approach, Aesthetics

ÖNSÖZ

Dijital yerli olarak adlandırılan bu çağın koşullarında büyüyen çocuklar bilgiye ulaşmanın saniyeler ile ölçüldüğü bir döneme doğmuşlardır. Eğitimde teknolojik olanakların artması, dijitalleşme gibi pek çok etken aile içi ilişkileri ve ebeveyn çocuk ilişkisini değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Çocukların dijital dünya ile kurduğu ilişki biçimi olumlu ya da olumsuz pek çok durumu beraberinde getirir. Bilgiyi, olayı deneyerek değil de ekranlardan gören, öğrenen çocukların teknoloji ile kurdukları ilişki ebeveynlere yeni sorumluluklar yüklemektedir.

Dünyada yaşanan gelişmelerden geçmiş dönemlere göre çok daha kolay haberdar olan çocukları çevresinde olup bitenlerden ebeveynlerin haberdar etmesi beklenmektedir. Günümüz çocukluk sosyolojisi ile yakından ilişkili olan bu durum çocuk edebiyatı eserlerinde konu seçiminde değişim ve gelişmeleri beraberinde getirir. Boşanma, ölüm, mültecilik, cinsel istismar, akran zorbalığı, savaş gibi konuların ele alındığı metinler okuru çevresinde olup bitenlerden haberdar etme, empati kurmasını sağlama, deneyim kazandırma ve benzer deneyimleri yaşayan çocukları bir paylaşım ortamında buluşturarak ortak hislerini duyurma, duygusal olarak güçlendirme amacı taşıyan eserler olmalıdır. Bu amaç edebi eserlerde dikkat edilmesi gereken bir husus olan edebi-estetik boyutun arka plana atılmasını beraberinde getirmemelidir. Sorun odaklı eserlere yönelik yapılacak olan incelemeler eserlerin niteliğini sorgulaması açısından büyük önem arz etmektedir.

Çocuk edebiyatı eserlerinde eleştiri kültürüne bir halka eklemeyi amaçlayan bu tez sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinde estetik boyuta dair bir bakış sunmayı amaçlamaktadır. Boşanma, göç ve ölüm konulu eserler çocuğun karşılaştığı sosyolojik, toplumsal ve ideolojik yapıyı sorgulamaya izin vermesi, toplumsal süreçlerdeki hareketliliği etkilemesi açısından seçilmiş ve incelemeye tabi tutulmuştur. Çocuklara yönelik oluşturulan sorun odaklı kitapların çocukluğu estetik ve ideolojik olarak inşa etmedeki rolü göz önünde bulundurulduğunda bu alanda yapılacak çalışmalara gereksinim olduğu görülecektir. Umarım ki bu ve benzeri çalışmalar çocuk edebiyatı eserlerinde çocuğa kendi gerçekliğini sunan yeni verimlere kapı aralar.

Çocuk edebiyatına yönelik ilgimi heyecanı ve fikirleriyle destekleyen, lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca duruşuyla bana örnek olan Zeynep Kevser Şerefoğlu Daniş'a teşekkürlerimi sunarım. Desteği ve özverisi benim bu yolculuktaki en büyük yardımcım oldu. Kendisini tanıdığım ilk günden beri yol göstericiliği için minnettar olduğum M. Fatih Andı'ya, tez döneminde enerjileriyle bana destek veren Toplum Araştırmaları Merkezi ekibine de müteşekkirim. Birbirimizi daima desteklediğimiz, koşulsuz dostluğu ve sevgisiyle tez yazım sürecinde de birlikte olduğumuz Yelda'ya, yüksek lisans hayatımı güzelleştiren Medine ve Enis'e, yol arkadaşım Sena'ya, tezin düzenlenmesinde gösterdiği çaba için Nektel'e teşekkür

ederim. Annem Rveyde ağlar, babam Celal ağlar ve ablam Habibe Pamuk'a bana inanmayı asla bırakmadıkları ve varlıklarıyla daima destek oldukları için müteşekkirim.

Temmuz, 2022

Betül AğLAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
TABLO LİSTESİ	xi
GÖRSEL LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. ÇOCUK EDEBİYATI VE ELEŞTİRİ	4
1.1. ÇOCUK TANIMLARINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ	4
1.2. GÜNÜMÜZ ÇOCUKLUK SOSYOLOJİSİ	5
1.3. GÖRSEL VE YAZINSAL SANAT FORMLARININ ÇOK KATMANLI BİRLİKTELİĞİ: RESİMLİ KİTAPLAR	9
1.4. EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI	13
1.5. ÇOCUK EDEBİYATI VE ELEŞTİRİ	16
1.6. ÇOCUK EDEBİYATINA KURAMSAL YAKLAŞIM	19
İKİNCİ BÖLÜM	26
2. ÇOCUKLARA ZOR KONULARIN PENCERESİNİ ARALAMAK	26
2.1. SORUN ODAKLI ÇOCUK EDEBİYATI.....	26
2.2. ÇOCUK VE BİBLİYOTERAPİ	32
2.3. SORUN ODAKLI TEMALAR.....	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
3. ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNDE BİR DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTÜ OLARAK ESTETİK	38
3.1. ESTETİK.....	38
3.2. ÇOCUK EDEBİYATI VE ESTETİK	40

3.3. ÇOCUK EDEBİYATINDA ESTETİĞE DAİR ÇALIŞMALAR – ORTAYA KONULAN ÖLÇÜTLER	43
3.4. ESTETİK DİL VE ÇOCUK İLİŞKİSİ.....	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	47
4. SORUN ODAKLI ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	47
4.1. BOŞANMA GERÇEKLİĞİNE DAİR TEK BİR ÖRNEK: KAVGA ANI....	47
4.2. MÜLTECİ/GÖÇ KONULU ÇOCUK KİTAPLARINDA YER(LEŞİM) KURMA DENEYİMİ	68
4.3. ÇOCUK EDEBİYATINDA BİR SON ANLATISI: ÖLÜM, YOLCULUK, GÖÇ.....	82
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA	98

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. 1 Çocuk Edebiyatı Alanındaki Tezlerin Konusuna Göre Dağılımı..	17
Tablo 4. 1 Boşanma Konulu Eserlerin Yayın Bilgisi.....	52
Tablo 4. 2 Mültesi-Göç Temalı Kitaplar.....	73
Tablo 4. 3 Çocuk ve Ergenlerin Ölüm Karşısındaki Tepkileri.....	86
Tablo 4. 4 Mülteci-Göç Konulu Kitapların Yayın Bilgileri.....	88

GÖRSEL LİSTESİ

Sayfa

<i>Görsel 4.1. Annem ve Babam Ayrılıyor</i> adlı eserin yirmi ikinci sayfası	54
<i>Görsel 4.2. Görüşmek Üzere</i> adlı kitabın otuz birinci sayfası	60
<i>Görsel 4.4. Ufaklık ve Canavar</i> adlı kitabın yirmi birinci sayfası	65
<i>Görsel 4.5. Ufaklık ve Canavar</i> adlı kitabın yirmi sekizinci sayfası	66
<i>Görsel 4.6. Benim Adım Mülteci Değil</i> adlı kitabın yirmi ikinci sayfası	74
<i>Görsel 4.7. Savaşın Başladığı Gün</i> adlı kitabın giriş sayfası	76
<i>Görsel 4.8. Savaşın Başladığı Gün</i> adlı kitabın iç kapak sayfası	76
<i>Görsel 4.9. Savaşın Başladığı Gün</i> adlı kitabın yirmi altıncı sayfası	78
<i>Görsel 4.10. Herkese Yer Var</i> adlı kitabın yirmi altıncı sayfası	80
<i>Görsel 4.11. Elveda Yaşlı Rakun</i> adlı kitabın on dördüncü sayfası	90

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
c.	Cilt
S.	Sayı
s.	Sayfa/sayfalar
Ünv.	Üniversite
vd.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
Haz.	Hazırlayan
Çev.	Çeviren

GİRİŞ

Çocukların bilgiye maruz kalma düzeylerinin yetişkinlere göre çok daha yüksek olduğu bu çağ *yeni çocukluklar dönemi*¹ olarak adlandırılabilir. Yetişkinlerin teknik gelişmelere paralel olarak kurdukları yeni yaşam biçimlerinin içerisine doğan çocukların teknoloji ile kurduğu bağ geçmişe göre oldukça farklıdır. Dönemsel olarak değişen ihtiyaçlar ve çocuğa bakış açıları çocukluk sosyolojisi ve araştırmalarına kaynaklık etmektedir. Çocuğa verilen önemin, aile içi otorite ilişkilerine göre oluşturulan aile tiplerinde çocuk-erkek ailelerin sayısının artması gibi etmenler Türkiye nüfusunun %26,9'unu oluşturan çocuk nüfusa dair araştırmaları artırmıştır.² Çocukların ilk karşılaştığı metinler olan resimli çocuk kitapları medya çağındaki çocuklar için daha etkin bir okuma sunması, çocukların görseller üzerinden de hikâyeyi takip etmesine imkân tanınması açısından önemli metinlerdir. Görsel malzeme ile birleşen edebi metinler çocukların hayal gücüne hitap ederek aktif bir okuma deneyimi sunmaktadır. Eski dönemlerde yaşam gerçekliklerini masallardan yahut ninnilerden öğrenen çocuklar günümüzde medya unsurları ve teknoloji sebebiyle yoğun bir bilgi akışına maruz kalmaktadır. Televizyon, internet ile ilişkisi ebeveyn aracılığıyla “güvenli” bir şekilde sağlansa dahi çocuklar arkadaşları ile kurdukları iletişim sonucu güncel meselelerden haberdar olmakta ve etkilenmektedir. Bu etkileniş beraberinde belirli soru ve sorunları getirir. Çocukların hayatın gerçekleriyle karşılaşmasının, özel konular hakkında bilgi sahibi olmasının oldukça erken yaşlarda gerçekleştiği bu dönemde çocuk edebiyatı eserleri de bilgi veya deneyim kaynağı olarak görülebilmektedir. Savaşlar, ölüm, engellilik, ayrılık, akran zorbalığı gibi pek çok özel mesele hakkında çocukları haberdar etme ve sorularına cevap verme amacı taşıyan eserler sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri olarak adlandırılır.

¹ Emrah Akbaş; Reyhan Atasü Topçuoğlu, “Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu – Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 1, 2009. S.95-103, s.102

² **İstatistiklerle Çocuk 2021 Raporu**, Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Linki: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

Sorun odaklı eserler ifadesindeki sorun kelimesi sosyal bilimler alanında bir problem, mesele olarak ele alınmaktadır. Fakat eserler incelendiğinde sorun kelimesinin eserlerde hassas konuyu ifade edecek şekilde tanımlanmadığı da görülebilir. Araştırmacıların bu sebeple sorun odaklı eserler tanımına yönelik çeşitli eleştirileri de bulunmaktadır. Sorun kavramı sorun odaklı temayı değil sorun odaklı tema özelinde yaşanması muhtemel yahut önceden bilgilendirme gereksinimi bulunan konuları ifade etmektedir. Bu eserlerde engelli bireyi anlamakta zorlanan çocuğun yaşadığı sorunları ortadan kaldırmak, farklı deneyimleri aktarmak gibi amaçlar öne çıkmaktadır.

Çocukların soracağı özel konulara dair verilecek cevapların çocuğun düşünce dünyasına ve anlayış gücüne yönelik olamayacağı endişesiyle ebeveyn, öğretmen veya bakımverenler çoğu zaman sorun odaklı çocuk edebiyatı metinlerine yönelebilmektedirler. Soyut kavrama yetisine henüz sahip olmayan fakat ölüm kavramından haberdar edilmesi istenen yahut ölüm gerçekliğiyle karşılaşan bir çocuğa en uygun cevabı vermek için başvurulacak yöntemlerden biri edebi-estetik açıdan onu tatmin edecek ve onun hayal dünyasına seslenecek içeriğe sahip resimli çocuk kitapları olarak görülebilmektedir.

Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri arasında edebi boyut ve estetik dil önemsizmeden oluşturulan anlatıların yer alması çocukların yaşam gerçeklikleriyle karşılaştıkları bu eserleri okuduktan sonra olumsuz bir yargı, tutuma sahip olmasına neden olabilir. Bu sebeple edebi-estetik boyut konusunda gerekli ölçütleri sağlayan eserlerin çocuklar ile buluşturulması önemsenmelidir. Estetik ve çocuk edebiyatı ilişkisine dair yapılan çalışmalar oldukça az sayıda olmakla birlikte bu alandaki araştırmaların artması yayınevi, yazar, ebeveyn-bakımveren açısından bir örneklik teşkil edecek unsurlara sahip kitaplara öncülük edilmesini sağlayacaktır. Sorun odaklı eserlere dair yapılan incelemelerde genellikle dilsel ve gelişimsel özelliklerin dikkate alınmış olması da bu araştırmayı yapmaya sevk eden unsurlardandır. Sorun odaklı temaların nicelik olarak artması beraberinde bu eserlerin incelenmesinin önemini göstermiştir. Bu eserlere dair belirli tespitler olsa da kapsayıcı mahiyette bir çalışma olmaması konunun ele alınmasını gerektirmektedir. Var olan bir soruna işaret etmesi, çocuklara sorunla karşılaşmaları durumunda ne yapmalarını gerektiğini

göstermesi sebebiyle bu eserlere özgü ölçütler ortaya konulmalıdır. Bu çalışma temel olarak şu sorulara cevap vermeyi amaçlamaktadır:

- Çocuk edebiyatında sorun odaklı yaklaşım nedir ?
- Çocuk edebiyatında sorun odaklı temalarda estetik ölçütler nelerdir ?
- Türkiye’de yayınlanan belli başlı sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerini edebi- estetik ölçütlere göre değerlendirdiğimizde karşımıza çıkan sonuç nedir?

Bu sorulara cevaplamakta yardımcı olacağı düşünülen çocukluk sosyolojisi hakkında araştırmalara ve çocuk edebiyatı eleştirisine ilk bölümde değinilmiştir. İkinci bölümde ise sorun odaklı eser tanımı incelenerek bu kategori altında değerlendirilebilecek konular derlenmiştir. Çocuk edebiyatı ve özelde sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinde estetik ölçütlere dair yapılan çalışma ve öneriler ise üçüncü bölümde ele alınmıştır. Araştırmacıların ölçütlerinin yanı sıra eser değerlendirmesinde karşılaşılan ve bunlara ek olarak düşünülebilecek diğer ölçüt ve öneriler ışığında dördüncü bölümde boşanma,ölüm ve mültecilik konularını ele alan eserler incelenmiştir. Çalışma amacı doğrultusunda bilgi ve örnek açısından zengin materyal ve araştırma sunması sebebiyle *Ufaklık ve Canavar*, *Annem ve Babam Ayrılıyor*, *Zeytin Annesiyle Babası Ayrılısın İstemiyor*, *Fips Olanları Anlamıyor* adlı eserler boşanma konusu altında incelenmiştir. Mülteci- Göç konulu *Ben Mülteci Değilim*, *Savaşın Başladığı Gün*, *Herkese Yer Var* adlı eserler seçilmiştir. *Nar Kızı*, *Kuzi*, *Elveda Yaşlı Rakun*, *Annem Her Yerde*, *Fati Teyzenin Yıldızı* adlı metinler ise çocuk edebiyatında ölüm anlatısının değerlendirilmesi amacıyla incelenmiştir. Araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazı materyaller doküman analizi yoluyla incelenerek nitel bir yaklaşımla yorumlanmıştır. Mülteci-Göç konusunu ele alan eserlerde örneklikleri açıklamada deneyimden yararlanmamıza imkan sağlaması açısından fenomenolojik eleştiriden de yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇOCUK EDEBİYATI VE ELEŞTİRİ

1.1. ÇOCUK TANIMLARINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Çocuk tarihsel süreçte biyolojik, hukuki, psikolojik ve sosyolojik açılardan farklı şekillerde tanımlanır. Biyolojik ve gelişim özelliklerini ele alan metinler çocuğu “İki yaşından ergenlik çağına kadar süren büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu veya henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız veya erkek”³ şeklinde tanımlamaktadır. Gelişim özelliklerine göre çocukluk dönemi kendi içerisinde “0-2 yaş arası ‘bebeklik dönemi’, 2-6 yaşlar arası ‘okul öncesi dönem’, 6 ila 11-13 yaşları arası ‘okul çağı’ olarak sınıflandırılabilir.”⁴ “Çocuk, küçültülmüş bir yetişkin modeli değil fakat kendine özgü zekâ ve kişilik özellikleriyle donanmış bağımsız bir bireydir.” tanımı ise çocuğun bireysel dünyasını öne çıkarır. Hukukta çocuk kavramı “küçüğü yetişkinden ayırmak ve [anne] -babaya olan soy bağına belirtmek amacıyla kullanılırken”⁵ Medeni Kanun’da anne ve babanın evladı olmak ile ilişkilendirilen çocuğa dair bir yaş sınırı bulunmamaktadır.

Çocuk nedir sorusuna verilen yanıtlar toplumsal ve kültürel kimlikleri ortaya koyar niteliktedir ve yapılan tanımlardan hareketle dönemin çocuğa bakışı da tespit edilebilir. Edebiyatta çocuk imgesine baktığımızda edebiyatçıların çocuğu daha çok toplumsal bir anlayış ile ele aldığı görülür. Tanpınar’ın çocuğu mühim ve yeni bir hadise olarak değerlendirdiği satırlarda çocuğa sadece büyüğün küçüğü, eksigi, yetiştirilmesi lâzım geleni diye baktıkları fakat çocuğun ve çocukluğun kendi başına bir mesele ve alem olduğu belirtilir.⁶ Günümüzde ise çocukluk sosyolojisi, psikoloji

³ Ruşen Alaylıoğlu; A. Ferhan Oğuzkan, **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**, 1976’aktaran Ferhan Oğuzkan, **Çocuk Edebiyatı**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 2.

⁴ Fahri Temizyürek, Namık Kemal Şahbaz, Zeki Gürel, **Çocuk Edebiyatı**, Pegem Akademi, Ankara, 2016, s.1.

⁵ Emine Akyüz, **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, MEB yayınları, Ankara, 2000, s. 67.

⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, **Yaşadığım Gibi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s.508.

gibi pek çok alanın da etkisiyle çocuğun birey konumuna gelmesi çocuğa verilen önemi artırmış, çocuğun “toplumsal yaşamın merkezinde yer alan, dünyanın ve toplumların yükselen biricik değeri” olarak konumlandırılmasına vesile olmuştur.⁷ Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri de çocuğun bu konumunun bir tezahürü olarak görülebilmektedir.

1.2. GÜNÜMÜZ ÇOCUKLUK SOSYOLOJİSİ

Çocuk, tarih boyunca çeşitlilik gösteren ve sosyo-kültürel olarak inşa edilen bir kavramdır. Toplumsal bir gerçeklik olarak çocuk her dönemde mevcut olsa da çocukluk çeşitli kültür ve toplumlarda değişiklik göstererek karşımıza çıkar. Çocukluğun toplumsal boyutuna dikkat çeken araştırmacılar bunu çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. Postman’a göre “Biyolojik açıdan herhangi bir kültürün kendisini yeniden üretme gereksinimini unutmaması tasavvur edilemez. Fakat bir kültürün toplumsal açıdan çocukluk fikrine sahip olmaksızın var olması oldukça muhtemeldir. Bebekliğin tersine çocukluk biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgudur.”⁸ Bu fikrin günümüzde de kabul gördüğü söylenebilir. Örneğin Akyüz’e göre “Çocukluk, bebekliğin tersine doğal bir gerçeklik değil, sosyo-kültürel bir kavramdır. Bu nedenle de öteki toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlere göre göreceli olarak belirlenir.”⁹ Sosyoloji ve çocukluk araştırmaları da çocuk ile toplum arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu öne sürer. Çocukluk incelemeleri üç öncüden hareketle ifade edilebilir. James’e göre bunlar; çocukluğun toplumsal olarak yapılandırıldığı, bu konuda yapılan incelemelerin çocuğa değer katacağı ve çocukların birer sosyal fail olarak sosyal dünyaya ilişkin özgül düşüncelerinin olduğudur.¹⁰ Ördem, ise *Çocukluk Sosyolojisi Paradigmalar- Paradokslar- Eleştiriler* adlı kitapta “Evrensel, sabit ve değişmez bir çocukluk yoktur. Çocukların bir özü ve doğası da yoktur. Çocuklar sosyal diyalog aracılığıyla inşa edilirler ve

⁷ Mustafa Ruhi Şirin, **Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2017, s.9

⁸Neil Postman, *Çocukluğun yokoluşu*, (K. İnal, Çev.), Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s. 5.

⁹ Emine Akyüz, **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, Ankara, MEB yayımları, 2000, s.59.

¹⁰ Allison James, “Yeni” Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar ve Pratikler (E. G. Kapçı, Çev.). **3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk Bildiriler Kitabı**. B. Onur (Yay. haz.). Ankara, AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2001, s.27

sosyal diyalog aracılığıyla kurulurlar.”¹¹ diyerek çocuklara eylem alanlarının açılması gerektiğini savunur.

Ördem’e göre “yetişkinin çocuğu tanımlaması ve çocuğun ne olduğunu söylemesi bir paradokstur çünkü çocukluk ile yetişkinlik arasında bir süreklilik söz konusudur. Çocukluk biter ve belli bir yaşta yetişkinlik başlar efsanesi değişime evrilmek zorundadır.”¹² Kitapta her türlü ikilikçi düşünce (oyun- çocuk/ yetişkin- çocuk) eleştirilerek ve çocuklara farklılıkları, çeşitlilikleri gösterme olanağı sağlanması gerektiği tartışılmıştır.¹³

Modernleşmeyle birlikte ise çocuğun bir proje olarak görülmesi ebeveynler, devlet ve profesyoneller aracılığıyla disiplinler etkinliklerin içine sokulma sürecini beraberinde getirir.¹⁴ Geleneksel topluma nazaran daha çok yük ve sorumluluk verilen çocuklar anne babalarının yapamadığını yapmaları istenen ve belirli planlara konu edilen bir denetim içerisine sokulmuştur. Şirin yaşadığımız dönemi yeni çocukluklar dönemi olarak ifade eder. Ona göre “bir tarafta kentlerin çeperinde, yoksunlukların ortasında çocukluğunu yaşayamayan çocuklar; diğer tarafta, türlü medyalarla yetişkinlerin iletişim biçimlerine maruz kalan ve böylelikle hızla yetişkinlerin dünyasına eklenilerek çocukluğunu yitiren çocuklar vardır.”¹⁵ Bu düşünceye göre eskiden yetişkinlerin bildiklerini bilmeyen çocuklar, artık yetişkinlerle aynı şeyleri bilmektedir ve bu sebeple çocukluğun yok oluşu gerçekleşmektedir. Postman’ın “Ortaçağ’da çocukluk anlayışı ya da fikri yoktu”¹⁶ düşüncesi de çocukluk anlayışının farklı bir evrenine ışık tutmaktadır.

Çocukluk sosyolojisine dair araştırmalarda 80 sonrası dönemde çocuğun toplumsal bir değer olmaktan çok ailenin merkezi olmaya başladığını ve bununla birlikte bir tüketim kitlesi olarak da keşfedildiğini ifade etmektedir.¹⁷ Televizyon

¹¹ Özlem Aydoğmuş Ördem, **Çocukluk Sosyolojisi Paradigmalar-Paradokslar-Eleştiriler**, Çizgi Kitapevi, İstanbul, 2020, s.17.

¹² Özlem Aydoğmuş Ördem, **a.e.**, s. 50.

¹³ Özlem Aydoğmuş Ördem, **a.e.**, s.115

¹⁴ Fulya Sormaz; Hülya Yüksel, “Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyunağın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 2012 11(3):985-1008, s.994.

¹⁵ Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk Yüzlü Yazılar**, İstanbul, İz Yayınları 1998, s.96.

¹⁶ Neil Postman, **Çocukluğun Yok Oluşu**, İmge Kitabevi, İstanbul, 1995, s.47.

¹⁷ Necdet Neydim, **Çocuk Edebiyatı Araştırma-İnceleme-Eleştiri**, Bilgiyolu Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 61.

kanallarının artması, reklam sektörü kapitalizmin çarkına bir de çocuk kitlesini eklemiş ve ebeveyn/bakımveren de buna maruz kalmıştır. Çocukluğun daha fazla bilgi ve medyaya maruz kalınan çağda doğması, büyümesi elbette çocukluğa dair bugüne kadar gelinen noktadaki pek çok şeyi etkilemiş, değiştirmiştir. Yeni çocukluklar olarak ifade edilen bir çocukluk dönemi olduğu da kabul edilebilir fakat tüm bu değişiklikler aslında tarih boyunca çocuk ve yetişkin ilişkisine farklı şekillerde yaşanmıştır. Çocuğun yalnızca iş yapması ve büyümesi açısından önemsendiği bir çağ aslında çocukluğun yok oluşu olarak adlandırabileceğimiz bir dönemdir. Postman çocukluk sosyolojisine önemli katkılarda bulunur ve *Çocukluğun Yok Oluşu* adlı eserinde “yetişkinlerin ve çocukların davranış, dil, tutum ve arzularının hatta fiziksel görünümünün, giderek artan bir biçimde birbirine benzediği, birbirinden ayırt edilemediği görülmektedir.”¹⁸ der. Yetişkinlerin dünyası ile çevrelenen çocuk yine de kendi dünyasına sahiptir bu durum değişen bir çocukluk ve sosyolojisi olduğunu kabul ettirmekle beraber çocukluğun yok oluşu olarak adlandırmamıza sebep olmamalıdır çünkü çocukluk geçirdiği değişimlere rağmen hala vardır ve yapılması gereken yok oluşunu kabul etmek değil değişime ayak uydurabilmek için hem teorik hem de pratik bilgi üretebilmektir.

Çocuğa biçilen rollerin ve çocuktan beklenenlerin üretilen metinleri de etkiliyor olması sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinin çocuk sosyolojisi ile yakından bağlantılı olmasını etkiler. Bu sebeple çocukluk sosyolojisinin bugünkü durumu ve araştırmaların bilhassa öne çıkardıkları meseleler de sorun odaklı yaklaşım bağlamında değerlendirilmelidir.

Aries’in 1962 yılında yayımlanan *Centuries of Childhood*¹⁹ kitabı çocukluk sosyolojisi açısından temel bir öneme sahiptir. Bu çalışma sonrası çocukluğun biyolojik değil, toplumsal/kültürel bir kurgu olduğu düşünölmeye başlanır. Klasik sosyolojide çocuğun ihmal edilmiş olmasının sebeplerinden biri modern çocukluk-yetişkinlik dikotomisidir. Bir diğer sebep ise “gelişim kavramının sosyolojide çocukların ve çocukluğun ihmal edilmesini destekleyecek biçimde olumsuz kullanılmasıdır. Çocukların henüz gelişme aşamasında olmaları, yetişkinlerin sahip

¹⁸ Neil Postman, *Çocukluğun Yok Oluşu*, İmge Kitabevi, İstanbul, 1995, s.17.

¹⁹ Philippe Aries, *Centuries of Childhood*, çev. Robert Baldick, New York: Alfred A. Knopf, 1962.

oldukları beceri ve deneyimden uzak olmaları onları “becoming, biçim verilecek birey, yetersiz” olarak karakterize edilerek yetişkinlere bağlı kılınmaları da sosyolojide çocukların ihmalini desteklemektedir.²⁰ Franklin çocukluğa ilişkin algılayış biçimlerini dile getirirken çocukların yetişkin olmayanlar şeklinde negatif bir tanım ile karşı karşıya bırakıldığına ve çocukluğun iktidar ilişkileri ile alakasına dikkat çeker.²¹

Çocukluk çalışmalarının 20. yüzyılda bir bilim dalı olarak ilk önce çocukluk tarihinin, sonraki süreçte ise çocukluk sosyolojisinin bir alt disiplin dalı olarak öne çıktığı görülür.²² Sosyolojik açıdan çocuğa ilgi 1980’lerden sonra oluşan yeni yaklaşımlar sonucu artmıştır. Bu yeni yaklaşımlar geleneksel yaklaşımların çocuğu pasif bir varlık olarak gören anlayışını eleştirmiş ve çocuğu toplumsal olarak farklılaşan, değişen doğaya sahip fakat pasif olmayan bir özne olarak tanımlamıştır.²³ Çocukluk sosyolojisi çalışmaları 1980 öncesi geleneksel (klasik) dönem ve 1980’li yıllardan itibaren gelişen “yeni çocukluk sosyolojisi” ayrımına gider. Ayrıca çocukluk sosyolojisinin klasik dönem- modern dönem- postmodern dönem olarak da adlandırıldığı görülebilir.

Çocuklara farklılıkları gösterme, empati kurabilme ve önyargı ile yaklaşmama konusunda yardımcı olma ve çözüm üretmede kullanılan yaklaşımlardan biri Kimlikli Bebekler Yaklaşımıdır. Amerika Birleşik Devletleri’nin Kaliforniya eyaletinde okul öncesi öğretmenliği yapan Kay Taus tarafından ortaya atılan bu yaklaşıma dair yapılan çalışmalar sınırlı olsa da konuyla ilgili araştırma da şunlar ifade edilmektedir:

Kimlikli Bebekler Yaklaşımı, erken çocukluk döneminde farklılıklara saygı eğitimi içerisinde yer alarak, çocukların farklı cinsiyet, kimlik, ten rengi, ırk ve engele sahip olan kişilere saygı göstermelerini, adalet ve eşitlik gibi konularda duyarlı olabilmelerini salaya çocukların duygusal

²⁰ Auça Demir Gürdal, “Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojise ve Sosyolojiye Bakmak”, **ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources**, 15 (4), 1-26, s.10.

²¹ Benjamin Franklin, **Çocuk Hakları** (A. Türker, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993, s.21-23.

²² Bekir Onur, **Türk Modernleşmesinde Çocuk**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2009, s.323

²³ Dolunay Şenol; Seda Taş “Çocukluğa Yönelik Sosyolojik Teorilerin Paradigma Düzeyinde Sınıflandırılması” **Ekev Akademi Dergisi** • Yıl: 24 Sayı: 83 (Yaz 2020) s. 185- 199, s.192.

okuryazar olabilmelerini, duygularını anlayıp ifade edebilmelerini, karısındaki kişilerin duygularını anlayabilmelerini, empati kurabilmelerini destekleyen ve problemlere çözüm üretebilmelerinde kullanılan güçlü bir araçtır.²⁴

Bu yaklaşım ile oluşturulan diğer bir araştırmada ise 4-6 yaş arası çocuklar ile kimlikli bebekler yaklaşımı oturumları gerçekleştirilmiştir. “Araştırmaya ve Kimlikli Bebekler Yaklaşımı Oturumlarına katılan çocukların, duygularını anlayıp ifade edebilme, iyi bir empati kurabilme, duygularını yönetebilme ve duygusal hasarı giderebilme becerileri göstererek duygusal etkileşim geliştirme kazanımını elde ettikleri” öne sürülmektedir.²⁵

1.3. GÖRSEL VE YAZINSAL SANAT FORMLARININ ÇOK KATMANLI BİRLİKTELİĞİ: RESİMLİ KİTAPLAR

Tez kapsamında incelenecek olan okul öncesi eserlerin resimli kitaplar olarak da adlandırıldığı görülür. Bu eserler çocukluk sosyolojisinin bir ihtiyacı olarak ortaya çıkar. Bu dönemde bir yanda kentlerde ve yoksunluklar sebebiyle çocukluğunu yaşayamayan çocuklar diğer tarafta ise teknoloji, iletişim araçları ile tıpkı bir yetişkin gibi iletişim şekillerine maruz kalan bu sebeple yitirilen çocukluklar vardır.²⁶ Sürekli gelişen ve değişen dünyada çocukları çevreleyen dijital cihazlar sebebiyle çocuklar mekânı, zamanı, ilişki ve duyguları önceki çocukluklardan çok daha farklı algırlar. Bu durum çocuk edebiyatı eserlerinin önceki eslere göre çok daha görsele ve yüksek kavrayışa sahip metinler olmasında önemli bir etkidir. Yazar ve yayınevlerinin bu konudaki tutumları resimli kitapların çocuk edebiyatında var olan yerini daha da sağlamlaştırmış hatta farklı bir boyuta taşımıştır.

²⁴ Ebru Aktan Acar; Hilal Çetin, “Kimlikli Bebeklerle Farklılıklarda Buluşmak: Erken Çocuklukta Başlayan Bir Düş”, **Erken Çocukluk Eğitimi Mozaigi: Büyük Düşünceler/Fikirler, Modeller ve Yaklaşımlar** (s. 285-305) Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss.285-306, 2017.’den aktaran Halenur Kuru Şevik; Ebru Aktan Acar, “Kimlikli Bebekler Yaklaşımı’nın Okul Öncesi Dönem Çocuklarının (4-6 Yaş) Duygusal Okuryazarlık Eğitimlerinde Kullanılması: Bir Eylem Araştırması”, **Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi**, 2021, Cil. 15(35) 18-53, s.23.

²⁵ Halenur Kuru Şevik, **Kimlikli Bebekler Yaklaşımı’nın Okul Öncesi Dönem Çocuklarının (4-6 Yaş) Duygusal Okuryazarlık Eğitimlerinde Kullanılması: Bir Eylem Araştırması**, Yüksek Lisans Tezi, ÇOMÜ, Ocak, 2020, s.175.

²⁶ Emrah Akbaş; Reyhan Atasü Topçuoğlu, “Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu – Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 1, 2009, S.95-103, s.102.

Resimli kitap ifadesi İngilizce’de picturebook²⁷ olarak adlandırılmaktadır. Çocuk edebiyatı açısından resimli kitapların önemli bir yeri vardır. 1637 yılında Johann Amos Comenius tarafından dünya tarihindeki ilk resimli çocuk kitabı “Orbis Pictus (Resimlerle Dünya)” adıyla ortaya çıkarılmıştır.²⁸ Bu konuda önemli görülen başka bir eser de William Blake tarafından 1789 yılında resimlendirilen ve elle basılan “Masumiyet Şarkıları” (Songs of Innocence)dır. Bu kitap tamamıyla Blake tarafından renklendirilmiş, yazılmış ve elle resimlendirilmiştir.

Salisbury en iyi resimli kitapların yazar ve çizerin aynı kişi olduğu kitaplar olduğunu belirtmiş olsa da bazı editörler yazara başvurulmadan metne illüstratör atamayı savunarak bu durumun sanatsal açıdan daha başarılı eserler çıkmasına sebep olduğunu düşünmektedirler.²⁹ Resim ve metin ilişkisinin günümüzde geldiği noktada teknolojik gelişmeler ve çocuk edebiyatının artık bir pazar haline gelmesinin önemi büyüktür. Çocuk edebiyatı eserlerinde yazar ile eşit role ve öneme sahip olan çizerlerin sanatsal yaratıcılığı ön planda tutması ile resimli kitaplar giderek daha görünür hale gelmekte ve medya çağındaki çocuklar için daha etkileyici görünmektedir. Öyküyü anlatmada metnin büyük rol üstlendiği, egemen olduğu ve çizimlerin metinde verilenlerden başka bir anlam ve boyuta çekilemeyeceği eserler “resimli öykü kitabı” olarak adlandırılmaktadır. Resimli öykü kitabı, belli bir konu içeren resimli kitaptır ve çözülmesi gereken, birbirleriyle ilişkili olayların yer aldığı bir problemi konu edinir. “Çağdaş resimli kitaplar” ise anlamın sadece metinde değil çizimlerde de ilerlediği eserlerdir. Resimli kitaplarda çocuklar görseller üzerinden de bir okuma yapabilir ve olayları görseller üzerinden anlamaya çalışır. Bu kitaplar “sanat ve kelimeleri birleştiren, yetişkinlere de yönelik olan, zeki ve özgür yaratıcı çalışmalaradır.”³⁰ Kimi zaman metinde verilmemiş detayları takip ederek daha zengin bir okuma deneyimi yaşar. Resimli kitaplar bu sebeple iç içe geçen yahut farklılaşan anlatıları görmenin de etkisiyle daha uzun soluklu bir okuma deneyimi sunar. Perry Nodelman’a göre resimli kitaplar en az üç öykü barındırır: sözcüklerle anlatılan,

²⁷ Rebecca J. Lukens; Jacquelin J. Smith; Cynthia Miller Coffel, **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış**, (Çev:Cenk Pamay) Erdem Yayınları, İstanbul, 2018, s. 47.

²⁸ Aynur Bütün Ayhan, Ders Notları, Ankara Üniversitesi, Erişim linki: <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=156603> (Erişim Linki: 13.06.2022)

²⁹ Handbook of Research On Children’s and Young Adult Literature. ed. Shelby A. Wolf, Karen Coats, Patricia Enciso and Christine A. Jenkins. London and New York: Roulledge. 2011, s.5.

³⁰ Havise Çakmak Güleç; Hulusi Geçgel, **Çocuk Edebiyatı**, Kriter Yayınları, İstanbul, 2012, s.51.

resimlerle ima edilen ve ilk ikisinin birleşmesi sonucu ortaya çıkan.”³¹ Çocuk edebiyatındaki gelişmeler sonucunda ise bağlamdan kopuk bir resimden ziyade metni tamamlayan, metnin yarısı haline gelen ikincil bir metne dönüşmüştür. Nikolajeva ve Scott’ “Resimli Kitap İletişiminin Dinamikleri” adlı yazıda eserlerde beş farklı etkileşim kategorisi belirlerler:

1. Simetrik etkileşim: Sözcükler ve çizimlerin aynı öyküyü anlatması; özünde çizim ve metinlerdeki bilginin yinelenmesi.
2. Çoğaltıcı etkileşim: Resimlerin, sözcüklerin anlamını artırması ya da sözcüklerin, resimlerin anlamını genişletmesi
3. Tümleyici etkileşim: Anlamı zenginleştirme unsuru çok önem kazandığında resimlerin, sözcüklerin anlattığından fazlasını anlatması
4. Karşı etkileşim: Sözcük ve imgelerin iş birliği yaparak ikisinden birinin tek başına verebileceklerinin ötesinde anlam iletebilmesi.
5. Çelişkili etkileşim: Karşı etkileşimin aşırı düzeye çıkıp sözcüklerin ve çizimlerin artık birbirlerine ters düşen anlatılar sunması. Bu anlam karmaşası okuru, gerçekte anlatılanla ilgili tam bir kavrayışa varabilmesi için sözcük ve çizimler arasında arabuluculuk yapmaya zorlar.³²

Ayrıca resimli kitaplarda yazınsal ve görsel öğenin birbiri ile ilişkisini değerlendirmek için sorulabilecek birtakım sorular da vardır: “Kitabın boyutu ve şekli, öyküde veya çizimlerde kullanılan bakış açılarıyla nasıl örtüşüyor? Kelimeler ve resimler nasıl düzenlenmiş? Örneğin sözcükler her zaman sayfanın altında mı yer alıyorlar yoksa kelimelerin ve resimlerin fiziksel olarak birbirleriyle ilişki kurma şekillerinde farklılıklar var mı?”³³ Bu eserlerin sosyokültürel ve politik olarak da pek çok temsil biçimini yüklediği görülmektedir. Mülteci-göç konulu kitaplarda çocukların “öteki” olma halinin pek çok eleştirisi yapılmaktadır. Bir kitabın ideolojik olarak güdümlü olmaması alanyazında yer alan ifadelerden olsa da ideolojik çıkarımlardan arınmış bir metnin olamayacağı aşikardır “çünkü metin ister bir kültürün inanç sistemlerini doğallaştırmaya çalışsın, isterse onlara meydan okusun,

³¹ Rebecca J. Lukens; Jacquelin J. Smith; Cynthia Miller Coffel, **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış**, (Çev:Cenk Pamay) Erdem Yayınları, İstanbul, 2018, s. 49.

³² Rebecca J. Lukens; Jacquelin J. Smith; Cynthia Miller Coffel, **a. e.** s. 73.

³³Handbook of Research On Children’s and Young Adult Literature. ed. Shelby A. Wolf, Karen Coats, Patricia Enciso and Christine A. Jenkins. London and New York: Roulledge. 2011, s.11.

okurlarına daima ideolojik bir dayatmada bulunur çünkü ideoloji, onu oluşturan dilin ve imgelerin özünde mevcuttur.”³⁴

Resimli kitaplarda dilin kullanımı, konunun ele alınış biçimine bakılarak genellikle okul öncesi döneme seslendiği söylene de kitaplara bir sınır koymak bu noktada yanlıştır. Bir öneri olarak yaş aralığı elbette belirtilebilir fakat her çocuğun hazırbulunuşluk düzeyi ve okuma kültürü farklı olacağından net bir ölçülendirme yapmak mümkün olmayacaktır. Okul öncesi kitaplarda metinden ziyade resmin öne çıkması, kelime ve sayfa sayısı, kâğıt kalitesi gibi kabul gören ölçütler literatürde bulunmaktadır. Ancak çocuğa kitap seçme konusunda ebeveyn yahut öğretmenin davranışı yaş skalasına uygun her eseri çocuklara okutmak değil, çocuğun istek ve beğenilerine göre eserleri değerlendirmesidir.

Çocuk kitaplarındaki resimlerin değişmez özelliği ise estetik değeridir. Çocuk kitaplarındaki resimlerin çocuğun gelişim sürecine pek çok katkısı vardır. Resimler çocukların belleklerinde nesne ve varlıkların imgelerini oluturur, kavramsal gelişimini destekler. Sözcüklerle aktarılamayan duygu ve düşüncelerini dışavurumuna katkı sağlar. Resimler ile oluşturulan nesne ve varlık imgeleri çocukların duygu ve düşünme isteklerini artırır. Resimlerden hareketle ebeveyn/bakım veren ile yapılacak olan konuşmalar, sorulacak sorular sayesinde çocuk hem konuşma ve dinleme becerilerini geliştirir hem de okumaya özendirilir.

Resimli çocuk kitaplarının çocukların bilişsel ve dil gelişimine de pek çok katkıda bulunduğu söylenebilir. Çocukları yeni kavramlar ile karşılaştıran bu eserler dil gelişimini de destekler niteliktedir.

Resimli çocuk kitaplarının, çocuğun bilişsel ve dil gelişimine katkıları şöyle sıralanabilir:

1. Kelime dağarcığını geliştirir.
2. Kelimeleri yerinde ve doğru bir biçimde kullanmayı öğretir.
3. Soyut olan nesnelere, görseller ile somut hale getirilerek çocuğun daha
4. Kolay ve kalıcı öğrenmesini sağlar.
5. Şekillerin algılanmasını kolaylaştırır.
6. Okuma ve yazmanın öğrenilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlar.³⁵

³⁴Handbook of Research On Children's and Young Adult Literature. ed. Shelby A. Wolf, Karen Coats, Patricia Enciso and Christine A. Jenkins. London and New York: Routedge. 2011, s.40.

Çocuk sosyolojisi ve çocukluk araştırmaları bize göstermektedir ki dönemsel olarak değişen ihtiyaçlar çocuca farklı yaklaşımları beraberinde getirir. Günümüz çocuk sosyolojisi açısından değişen ihtiyaçlar çocuk edebiyatı metinlerini de etkilemektedir. Tezin ikinci bölümünde ele alacağım sorun odaklı yaklaşıma geçmeden evvel çocuk edebiyatı eserlerinde önemsenen birkaç unsurdan bahsetmenin teze katkı sağlayacağını düşünüyorum.

1.4. EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI

Türk edebiyatı içerisinde özerk bir alan olarak yer tutan çocuk edebiyatı, nitelikli eserlerin verildiği ve çocukların bireysel, bilişsel ve sosyal gelişimlerine katkı sağlayan bir alandır. Çocuğun aile ve toplum içerisindeki öneminin artması, modernleşme gibi etkenler çocuk edebiyatı alanını çeşitli yönlerden etkilemiş, alana dair çalışmalar nitelik ve nicelik açısından artış göstermiştir. Mustafa Ruhi Şirin Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyatını sınıflandırırken üç ayrı evreden bahseder. 1970'lere kadar geçen süre, didaktik ve otoriter anlayışa dayalı olan birinci evre iken 1970'ten 1980'lerin başına kadar sosyal ve toplumsal konulara ağırlık verilen bir dönem yaşanır. 1980 sonrasında ise çocuk gerçekliğine dayalı yenilikçi çocuk edebiyatı eserleri karşımıza çıkar.³⁶ Çocuk edebiyatı eserlerinin didaktik bir şekilde ele alınması, eserler aracılığıyla çocuklara yalnızca bilgi vermenin amaçlanması ve bu amacın eserin estetik değerinin önüne geçmesi çocuk edebiyatı araştırmacıları tarafından eleştirilen unsurlardandır.

Günümüzde çocuk edebiyatının büyük bir titizlik ve ustalık gerektirdiği ifade edilse de çocuk edebiyatı yazarlığının yetişkin edebiyatı yazarlığından daha farklı bir eğitim ve aşama katetmesi gerektiği açıktır. Fatih Erdoğan, "çocuk edebiyatının artık edebiyatın destursuz girilen bağı"³⁷ olmadığını söyleyerek bunu ifade etmiştir.

³⁵ Ayşe Turla; Gülseren Tür, **Okul Öncesinde Çocuk Edebiyat ve Kitap**, Ya-pa Yayınları, İstanbul, 1999, s.14.

³⁶ Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul: Uçan At Yayınları, 2019 s.5.

³⁷ Fatih Erdoğan, **Edebiyatın Destursuz Girilen Bağı: Çocuk Edebiyatı**, Erişim Linki: <https://www.fatiherdogan.com/edebiyatin-destursuz-girilen-bagi-cocuk-edebiyati/> (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

Ayrıca son yıllarda gerçekleştirilen çocuk ve gençlik edebiyatı sempozyumları, sayısı giderek artan araştırmalar, çocuk kütüphaneleri de çağdaş anlamda gerçekleşen bu değişim ve gelişime ivme kazandırmıştır. Çocuk edebiyatında yazarın başarıya ulaşmasına sebep olacak şey ise “neleri yazmalı? sorusundan önce nasıl yazmalıyım sorusunu sormakta gizlidir.”³⁸

İyi bir edebiyat eseri heyecan, tatmin gibi duygular yaratma, iç görü ve deneyim kazandırma gibi çeşitli niteliklere sahiptir. Okur, edebiyat eserinin kazandırdığı dolaylı deneyim ile etki altına alınır. İşte bu duyguların tamamı nitelikli bir çocuk edebiyatı eseri için de geçerlidir. Nitelikli çocuk edebiyatı eserinin ne tür özelliklere sahip olması gerektiği gibi sorular çocuk edebiyatı eserinin nitelikleri kapsamında pek çok kez tartışılmıştır. Çocuk edebiyatı eserlerinde dikkat edilmesi gereken başat nitelikler bize çeşitli araştırmalarda verilmektedir. Mustafa Ruhi Şirin’in “çocuk öznenin edebiyatı, çocuğun, çocukluğun, edebiyatın, pedagojinin ve estetiğin de zaferi olan bir edebiyattır.”³⁹ tanımına ise çocuk edebiyatına disiplinler arası bir açıdan yaklaşması ve temelde önemsenmesi gereken noktalara işaret ettiği için daha yakın bir yerde durduğumu söyleyebilirim.

Bu tez özelinde çocuk edebiyatı ve edebi-estetik boyut sorun odaklı eserler temelinde incelenecektir. Çocuk edebiyatının önde gelen niteliğinin edebîlik olmasının gerekliliği literatürde araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Mustafa Ruhi Şirin’e göre “Çocuk edebiyatı önce edebiyattır. Edebiyatın oluşumuyla ilgili bütün nitelikler çocuk edebiyatı için de gereklidir.”⁴⁰ Çocuk edebiyatının edebiyat niteliklerini arka plana atmaması gerektiğini Dilidüzgün ise şu sözlerle ifade eder: “Çocuk edebiyatı da yetişkin edebiyatı gibi öncelikle edebiyattır ve edebiyat niteliklerinden ödün vermemelidir.”⁴¹ Çocuk edebiyatı alanına önemli katkılarda bulunan M. Ruhi Şirin ve Dilidüzgün’ün de ifade ettiği gibi çocuk edebiyatında öncelikli olan edebi ve estetik nitelikler olmalıdır. Eserler okuyucuda

³⁸ Mustafa Ruhi Şirin (haz.), **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.13.

³⁹ Mustafa Ruhi Şirin, Çocuk Modernleşmesi ve Çocuk Edebiyatı, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: CVII Sayı: 756 Aralık 2014, s.31.

⁴⁰ Mustafa Ruhi Şirin (haz.), **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.12.

⁴¹ Selahattin Dilidüzgün, **Anaçizgileriyle Çocuk ve Çocuk Edebiyatı**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s.45.

edebi zevk uyandırmalı, yalnızca okuma kitabı gibi bir işlev göstermemelidir. Çocuk edebiyatı ürünlerinin nitelikli eserler olabilmesi için dikkat edilmesi gereken belirli dikkatler vardır. Mustafa Ruhi Şirin. bu başat nitelikleri şöyle sıralar: “Çocuk edebiyatının başat özelliği ise kaynağı da sınırı da çocuk ve çocukluk olan, çocuğu ve çocukluğu anlayan, çocuk bakışı, ‘çocuğa görelilik’ ilkesi ve ‘çocuk gerçekliği’ne uygun yazılmış bir edebiyat olmasıdır.”⁴² Bu dikkatlere dayalı çocuk edebiyatı eserleri ise ancak 1980 sonrasında öne çıkar. 1979’un Dünya Çocuk Yılı ilan edilmesi, 1989’da Çocuk Hakları Sözleşmesi bu bağlamda önemli adımlardır.⁴³

Daniel Pennac’ın 1987 yılında ortaya koyduğu “Kitap Okurunun Hakları” başlıklı metni de çocuk okur için önem ifade etmektedir:

KİTAP OKURUNUN HAKLARI/Daniel PENNAC

Canının istediğini okuma hakkı: Okur okumaktan hoşlandığı bir kitabı okuyabilmeli. Kalitesi, yazan, eleştiriler onu ilgilendirmez, zamanla o kendisi için en iyiyi bulur.

"Bovarizm (kitapla bütünleşme)" hakkı: Okunan eserdeki dünyaya girme ve kahramanlarla özdeşleşme okuyucunun ilk hâlidir ve doğaldır.

Canının istediği yerde okuma hakkı: Okur kitabını okuyabildiği, okumaktan zevk aldığı her yerde okuma hakkına sahiptir (okulda, odasında, plajda, metroda, vapurda, pastanede vb.),

Çöplenme hakkı: Okur, istediği kitabın herhangi bir yerinden istediği kadar okuyabilir.

Yüksek sesle okuma hakkı: Sessiz okuma yaygın olarak tercih edilir. Ancak, okur istiyorsa yüksek sesle okuma zevkinden mahrum edilmemelidir.

Susma hakkı: Kimse bize niçin okuduğumuzu ve ne anladığımızı sorma hakkına sahip değildir. Sorarsa, okur cevap vermeyebilir (Not: Okurun bu hakkı Özellikle Türkçe ve edebiyat öğretmenleri tarafından bol bol çiğnenir. Okur bu hakkını onlara karşı kolay kolay kullanamaz.⁴⁴

Çocuk edebiyatı eserlerinin başka bir özelliği ise iki farklı okur kitlesine sahip olmasıdır. Eserlerin “çift anlamlı” yapısı hem yetişkin hem de çocuk okura seslenme imkânı sunar. Metni satın alan yetişkin ve çocuk okur çocuk edebiyatının bu ikili okur kitlesine sahip olmasına neden olur. Bu sebeple çocuk edebiyatı eserinin okuru hem çocuk hem de yetişkindir.⁴⁵

⁴² Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı**, Uçan At Yayınları, İstanbul, 2019, s. 24.

⁴³ a.e., s.72.

⁴⁴ Daniel Pennac, **Roman Gibi**, (Çev: Mustafa Kandemir), Metis Yayınları, 1998, İstanbul. s.115-116.

⁴⁵ Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış-Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?**, Uçan At yayınları, İstanbul, 2019, s. 45.

1.5. ÇOCUK EDEBİYATI VE ELEŞTİRİ

Çocuk edebiyatında eleştiri tıpkı yetişkinler için yazılan kitaplara söylem ve nitelik açısından yaklaşılması, tarihsel bağlam içerisinde değerlendirilmesi ve incelenmesi gibi çocuk kitaplarına da yaklaşmanın mümkün olduğunu ifade eder. Eserlerin teorik açıdan ele alınmasının, kavram ve ifadelerin çözümlenmesinin esere katkı sağlayacağını düşünen eleştirmenler çocuk kitaplarının da eleştirel anlamda pek çok çeşitlilik barındırdığını dile getirirler.

Çocuk edebiyatı eserlerine yönelik bugüne kadar ortaya konan eleştiri ve dikkatlerin bugünkü çocuk edebiyatı eserlerine önemli katkılar yaptığı muhakkaktır. Sorun odaklı eserler ise günümüz çocuk edebiyatının önemli alanlarından biri olması sebebiyle bu eserlerin ortaya çıkışı, niteliği ve gelişimi önemsenmelidir. Çocuk edebiyatının gelişmesi ve ilerlemesi için eleştiri, öneri ve akademik alanda yapılan çalışmaların artması gerekmektedir. Bu alanda 1981-2010 yılları arasında hazırlanan çocuk edebiyatı alanındaki lisansüstü tezlerin konularına göre dağılımı alanda hangi meseleler üzerine yoğunlaştığını görmemiz açısından önemlidir:

KONU	F	%
Çocuk edebiyatı ürünlerinde edebî türler	88	32.95
Çocuk eğitimi ve çocuk edebiyatı	75	28.08
Çocuk edebiyatı yazarları	67	25.09
Çocuk gazete ve dergileri	37	13.85
Çocuk kitaplarında görsel unsurlar ve resimleme	29	10.86
Çocuk edebiyatı ve Türkçe eğitimi	24	8.98
Bibliyografya, dönem çalışmaları	20	7.49
Çocuk edebiyatında çeviri sorunu	16	5.99
Ders kitaplarında çocuk edebiyatı metinleri	13	4.86
Çocuk kitapları ve niteliği	12	4.49
Edebiyat eserlerinde “çocuk” figürü	10	3.74
Çocuk tiyatrosu	8	2.99
Çocuk yayınlarında söz varlığı	8	2.99
Çocuk yayınlarının dil özellikleri	8	2.99
Çocuk edebiyatı alanı	7	2.62

Dil gelişimi	5	1.87
Yetişkinler ve çocuk edebiyatı	5	1.87
Çocuk yayınlarında dini unsurlar	5	1.87
Çocuk edebiyatı dersleri	1	0.37
Diğer	12	4.49

Tablo 1. 1 Çocuk Edebiyatı Alanındaki Tezlerin Konusuna Göre Dağılımı⁴⁶

Çocuk edebiyatı eleştirisine dair çalışmalar ülkemizde çocuk edebiyatının kuramsallaşmaya geç başlaması sebebiyle oldukça yakın bir tarihe dayanır. Çocuk edebiyatı eserlerinde hangi kriterlerin gözetileceği, işlenecek konuların seçimi, kullanılacak dil ve unsurlara dair yapılan çalışmalar bu sebeple sayıca yetersizdir. Bu konuda yapılan çalışmaların akademik bir düzlemde nitelik ve nicelik olarak artması çocuk edebiyatı alanına katkı sağlayacaktır.

Çocuk edebiyatı eserlerinin kuramsal eleştiri konusundaki eksikliğine dikkat çekerek oluşturulan eserlerden biri *Metinlerarasılık, Yeniden Yazım ve Adaptasyon* adlı eserdir. Çocuk edebiyatına yönelik eleştiri çalışmalarındaki eksikliğin öne sürüldüğü görülen eserde yer alan makaleler çocuk edebiyatı metinlerindeki metinlerarasılığın izdüşümlerini incelemektedir.⁴⁷

Erdem Yayınlarından çıkan *Çocuk Edebiyatı Okumaları* adlı eser de tanıtım yazısıyla çocuk edebiyatı ürünlerinin akademik olarak incelenmesine çağrı yaptığını belirtir:

- Melike Günyüz'ün "Kök Metinler, Metinlerarası İlişkiler, Karşılaştırmalı Okumalar" başlığı altında yaptığı akademik inceleme, günümüz edebi metinlerinden Dede Korkut Hikâyelerine bir keşif çalışması yürütüyor. Güncel çocuk edebiyatı metninin kökenlerini 14. ve 15. yüzyılda Oğuz Türkçesiyle yazılmış anonim metinlere kadar götüren Günyüz, kurduğu metinlerarası ilişkilerle tesis ettiği anlatsal köprülerle yeniden birbirine bağlıyor. Bu çalışma ile çocuk edebiyatı ve yetişkin edebiyatı arasındaki sınırları flulaştıran karşılaştırmalı

⁴⁶ Ahmet Balcı, "Türkiye'de Çocuk Edebiyatı Üzerine Hazırlanan Lisansüstü Tezler Hakkında Bir Meta-Analiz Çalışması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2012, Cilt 9, Sayı 17, 195 - 206, s.200.

⁴⁷ Meryem Selva İnce; Havva Yılmaz, *Metinlerarasılık, Yeniden Yazım ve Adaptasyon*, Erdem Yayınları, İstanbul, 2022.

okumalarla çocuk edebiyatı ürünlerinin akademik olarak incelenmesine de çağrı yapıyor.⁴⁸

Çocuk edebiyatı eserlerine dair yorum, beğeni ve eleştirilerin tek boyutluluğuna, eksikliğine dikkat çekerek oluşturulan proje, dergi ve çalışmalar da alana oldukça önemli katkılar sunmaktadır. Bu hassasiyet çerçevesinde oluşturulan verimler alana dair önemli eksiklikleri tamamlayarak çocuk edebiyatının geleceği için atılan önemli adımlar olarak nitelendirilebilir. Çocuk Yazını Projesi, İyi Kitap Dergisi, Çocuk için İçerik Platformu bu oluşumlardan birkaçıdır. Çocuk edebiyatı verimlerine dair bilgiler veren, ebeveyn, öğretmen ve araştırmacılar için örneklikler sunan faaliyetlerin güncel çocuk edebiyatının nabzını tutan alanlardan olması sebebiyle tez kapsamında tanıtımlarına yer verilecektir.

Çocuk Yazını Projesi “Çocuk edebiyatı alanında çalışmanın ve yazmanın önemine vurgu yaparak akademide bu alanın ihtiyacına ilişkin farkındalık yaratma ve Türkiye’de bu alanda kürsülerinin açılması ve yaygınlaşması ihtiyacına dikkat çekme” amacı taşır.⁴⁹ Web portalı ve sosyal medya hesaplarını aktif olarak kullanan Çocuk Yazını ekibi koku, futbol, biyografi gibi dosya konularının yanı sıra duygu temsilleri, engellilik, cinsiyet çıkmazı gibi dosyalar ile hassas meseleleri çocuk yazınına ait verimler ve çocuk edebiyatı penceresinden inceler.

Aylık Okul Öncesi, Çocuk ve Gençlik Kitapları Gazetesi olarak Mart 2009 yılında ilk sayısını çıkaran İyi Kitap Mayıs 2022 tarihinde 144. sayısı ile yayın hayatına devam etmektedir. TUDEM Yayıncılık tarafından çıkarılan dergiye internet sitesi ya da dağıtım noktalarından ücretsiz olarak ulaşılabilir. Güncel çocuk kitaplarının da takip edildiği dergide çizimlerin ifade gücü, dilin açıklığı ve akıcılığı, grafik tasarım, baskı kalitesi vb. başlıkları altında da değerlendirmeler bulunur. Dergi içerisine çocuk ve gençlik kitaplarından reklamlar, söyleşiler, bulmaca ve röportajlar da yer alır.

Çocuk İçin İçerik Derneği ise 2017 yılında, akademisyenler, içerik editörleri, psikologlar, eğitimciler tarafından hedef kitlesi çocuklar olan içerikleri incelemek,

⁴⁸ Melike Günyüz, **Çocuk Edebiyatı Okumaları**, Erdem Yayınları, İstanbul, 2022.

⁴⁹ <https://www.cocukyazini.com/About> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

değerlendirmek ve çocukları için nitelikli ve uygun içeriği seçme konusunda ebeveynlere rehberlik etme amacıyla kurulur. İçeriklerin temaları, barındırdığı konular, hassas konuları içerip içermediği, hangi yaş grubuna uygun olduğu gibi özelliklerinin veren platform hem disiplinlerarası bir şekilde içerikleri incelemesi hem de ebeveynleri ilgilendiren meseleler hakkında makale-yazı bulundurması sebebiyle de önemli bir eksikliği gidermektedir. TRT Çocuk tarafından da desteklenen platformda bir içerik önerisi sunulmadığı, objektif bir değerlendirme yapılarak nihai kararın ebeveynlere bırakıldığı belirtilir.

Bu ve benzeri pek çok çalışma çocuk edebiyatı eserlerine yönelik eleştirel yaklaşımın sayıca ve nitelik açısından yetersiz olduğu görüşünden hareketle ortaya atılmıştır. Çalışmalar arttıkça alana dair ilgi ve alakanın da artması muhtemeldir. Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerini öne çıkaran çalışmamda ise bu eserlere eleştirel bakışla yaklaşmanın önemine dikkat çekmek ve çocuk edebiyatı eleştirisine bir halka eklemek amaçlanmaktadır.

Günümüzde sosyal medyalarda paylaşılan öneri kitapların da ebeveynlerin çocuklarına kitap seçimi konusunda büyük bir örneklik teşkil ettiği muhakkaktır. Sosyal medyada çocuk ihmal ve istismarına dair pek çok mesele gündemde olmakla birlikte tez ebeveyn/bakım verene çocuk kitaplarını tanıtmaları, buluşturması açısından önemlidir. Instagram olarak literatürde de yer alan ebeveynlerin çocuk kitapları konusunda yaptıkları değerlendirmeler sorgulanmalı, her çocuğun kendi okuma geçmişi ve hazırbulunuşluğu dikkate alınarak okuma listesi oluşturulmalıdır.

Yazarın kendini ifade etmesine, okur ile iletişimde kalmasına olanak sağlayan önemli mecralardan biri sosyal medyadır. Metinlerin tanıtımı, okura daha hızlı ulaşması hem eser oluştuktan sonraki süreç hem de eserin oluşturulduğu süreç göz önüne alındığında artık farklı aşamalar içermektedir. Ulaşılabilirlik, karşılıklı etkileşim beraberinde edebiyatta şeffaflaşmayı getirir. Bu durumların olumlu/olumsuz olarak nitelenmesi için henüz yeterli vakit ve algılayış oluşmamıştır denilebilir.

1.6. ÇOCUK EDEBİYATINA KURAMSAL YAKLAŞIM

Çocuk edebiyatı eserlerine eleştirel yaklaşımdan kasıt eserin güzel/kötü/iyi/başarılı vb. şekillerde yalın bir açıklama ile aktarılması değil çeşitli eleştiri yöntemlerine tabi tutularak metnin arka planında, alt katmanlarında yer alan dikkatlerin öne çıkarılmasıdır. Bu amaçla yararlanılan yaklaşımlardan biri de kuramsal yaklaşımdır. Bu eserlerin çok katmanlı yapısı, anlatım teknikleri, farklı metinlerle kurduğu ilişkiler ise çocuk edebiyatı eserlerinin kuramsal yaklaşımlar ile incelenmesini mümkün kılar.

Bu konuda yapılan ilk bilimsel çalışma olma niteliğini taşıyan *Çocuk Edebiyatına Kuramsal Yaklaşım* adlı eserde Dilek Tüfekçi Can yazar merkezli, okur merkezli ve eser merkezli yaklaşım başlıkları altında çocuk edebiyatı eserlerini inceler. *James ve Dev Şeftali*, *Hansel ve Gretel*, *Kırmızı Başlıklı Kız* bu kuramlar ışığında incelenen çocuk edebiyatı ürünlerindedir.

Eserin önsözünde çocuk edebiyatının günümüzdeki durumuna da dikkat çeken Can, çocuk okurdan beklenenlerin de değişmesiyle çocuk edebiyatının kuramsal bir altyapı oluşturduğunu dile getirmektedir:

Özellikle son yıllarda verilen çocuk edebiyatı eserleri gerek anlatı-anlatıcı teknikleri gerek polifonik özellikleri ve gerekse doğrusal olmayan olay örgüleriyle gerçek bir yaratıcılığın, deyim yerindeyse bir bilmece-bulmacanın ürünüdür. Çocuk okurdan beklenen sadece hayal gücünü geliştirmesi veya okuma eylemini sevmesi değil aynı zamanda aktif bir okur olarak okuduğu eseri tıpkı bir dedektif gibi çözümlemesidir. Bu nedenle çocuk edebiyatı eserleri gün geçtikçe hem söylem hem de yapı bakımından gelişmektedir. Zaten bu gelişim süreci onun, kendisine ait kuramsal bir altyapı oluşturmasına neden olmaktadır.⁵⁰

Çocuk edebiyatına kuramsal yaklaşımların ilerleme ve çeşitlilik göstermesi için aracı olacak önemli kurumlardan biri üniversitelerdir. Akademik anlamda yapılan çalışmalar çocuk edebiyatı eserlerine ve bu alanda yazan-çizenlere bir çerçeve çizmesi açısından oldukça faydalı olacaktır. Ülkemizde üniversitelerde var olan Çocuk Edebiyatı başlıklı derslerinin Fen-Edebiyat Fakültelerinin çok azında yer alması ve seçmeli olarak sunulması çocuk edebiyatının akademik anlamda ve edebi-estetik boyut açısından gelişmesinin önündeki engellerden biridir. Eğitim Fakültelerinde verilmekte olan Çocuk Edebiyatı derslerinin ise zorunlu ders olmaktan çıkarılıp seçmeli ders konumuna düşürülmesinin olumsuz bir etki yarattığı

⁵⁰ Dilek Tüfekçi Can, *Çocuk Edebiyatına Kuramsal Yaklaşım*, Eğitim Yayınevi, İstanbul, 2014. S.VII-VIII.

muhtemeldir.⁵¹ Sınıf Öğretmenliği Lisans Programında alınacak Çocuk Edebiyatı dersi ile öğretmen adayı nitelikli ve niteliksiz çocuk kitaplarını örneklerle inceleme şansı ve çocuk edebiyatı kitaplarında bulunması gereken özelliklere dair bir öngörü edinecektir. Seçmeli ders olarak planlanması bu alandaki öğretmen adaylarının çocuklara kitaplar aracılığıyla rehberlik etmesini, çocuğun gelişim özelliklerine göre kitap önermesini de engelleyecektir.

Çocuk edebiyatına kuramsal yaklaşımın önündeki engellerden biri de çocuk edebiyatı alanındaki çalışmaların yetersizliğidir. Çalışmaların nicelik olarak artmasına karşın genellikle içerikler birbirini izleyen, literatüre yeni bir katkıda bulunmayan eserlerdir. Fahri Temizyürek “Çocuk Edebiyatı Öğretimi Üzerine” adlı makalesinde bu durumu şöyle dile getirmektedir: “*Bu sahada yazılmış kitaplardaki kuram ve uygulamalar nerdeyse birbirinin aynı. Literatürdeki yeni bilgiler tercümenin ötesine geçememekte. Hâl böyle olunca mevcut kitaplar, çocuk edebiyatı öğretimine sınırlı düzeyde katkı sağlamaktadır.*”⁵²

Çoğunluğu Türkçe öğretmenliği, sınıf öğretmenliği ve okul öncesi öğretmenliği programlarında eğitim gören öğretmen adaylarıyla yapılan bir araştırmada katılımcıların çocuk edebiyatı dersinde örnek uygulamaların yetersiz olduğunu düşündüğü görülmektedir. Ders süresinin öğretmen adayları tarafından az bulunduğu da pek çok çalışmada değinilen unsurlardandır. Kanat ve Yılmaz tarafından yürütülen çalışmada öğretmen adaylarına ders kapsamında buldukları ve nitelikli buldukları çocuk kitapları sorulmuştur. Soruya verilen cevaplar çocuk edebiyatı dersinin içeriğine yönelik önemli sorunlara işaret eder niteliktedir. Çocuk edebiyatı dersini almış olması sebebiyle alanın temel özelliklerine ve gerekliliklerine hâkim olması beklenen öğretmen adaylarının *Kuyucaklı Yusuf*, *Kürk Mantolu Madonna*, *Emile* gibi eser örneklerini nitelikli çocuk kitabı olarak değerlendirmesi, *Kaşığı*'nın şiddet öğelerini içermesi, kötü örnek oluşturması, karamsarlık unsuru

⁵¹ **Sınıf Öğretmenliği Lisans Programı**, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Erişim Linki: https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Sinif_Ogretmenligi_Lisans_Programi09042019.pdf (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

⁵² Fahri Temizyürek, “Çocuk Edebiyatı Öğretimi Üzerine”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: CVII Sayı: 756 Aralık 2014, s.301.

taşımasına rağmen bu listeye girmesi çocuk edebiyatı ders içeriğinin güncellenmesi gerektiğini gösterir.⁵³

Çocuk edebiyatına kuramsal yaklaşımların Batı'daki gelişimine eserinde yer veren Can, kaynaklarının “*bütününe yakınıni İngiliz dilinde yazılmış, çocuk edebiyatına kuramsal yaklaşıma kaynaklık edebilecek türden kitaplar olduğunu belirt(ir)*”.⁵⁴ Bu eserde ele alınan kuramsal yaklaşımların tarihine tez kapsamında değinmenin sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinin gelişim sürecini anlamak açısından yararlı olacağını düşünüyorum.

Batı'da çocuk edebiyatının hızla geliştiği, farklı bir görünüme ulaştığı 19. yüzyıla kadar çocuk okur için yalnızca ansiklopedik bilgi ve ahlaki konular içeren eserler ortaya konmuştur. 19. yüzyılda ise en büyük değişim çocuk kitaplarında sadece ahlaki ya da dini konuların değil aynı zamanda edebi hazzın da verilmesi gerektiği düşüncesinin yaygınlaşmasıdır.⁵⁵ Çocuk edebiyatına kuramsal yaklaşımın oluşturulmasında bu aşamaların önemi büyüktür ve yaklaşımlar dört farklı başlık altında değerlendirilir:

1. Geleneksel-Pedagojik yaklaşım
2. Psikolojik Yaklaşım
3. Edebi Yaklaşım
4. Estetik Yaklaşım

Kuramsal yaklaşımların ilk adımı çocuk kitaplarının sınıflandırılması ve değerlendirme ölçütlerinin bulunmasıdır. Edebi kriterlerin oluşturulmasının ardından ise ikinci aşama, çocuk kitaplarının değerlendirilmesi gelir. Kuramsal yaklaşımların genel nitelikleri ise şunlardır:

Aydınlanma döneminde öne çıkan pedagojik yaklaşım çocuğu “*tabula rasa*” olarak görür. Çocuğun manevi, ahlaki ve dini konularda eğitilmesinin gerekliliğine inanıldığı için eserler bu konulara ağırlık verilerek oluşturulur. Eserlerde aykırı, sınırları aşan çocuklara yer verilmemesi gerektiği savunulur. Pedagojik yaklaşımı savunanlara göre çocuk edebiyatı ahlaki ve dini bilgileri vermek için bir aracı

⁵³ Elif Aktaş, “Çocuk Edebiyatı Açısından Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde ‘çocuğa Göre’ Olmayan Unsurlar”, **International Online Journal of Educational Sciences**, Ocak, 2017 s.1-17, s.12.

⁵⁴ Dilek Tüfekçi Can, **Çocuk Edebiyatına Kuramsal Yaklaşım**, Eğitim Yayınevi, İstanbul, 2014. s.VIII.

⁵⁵ Dilek Tüfekçi Can, **a.e.** s.17.

konumundadır. Çocuk kitaplarının değerlendirilmesi ahlaki ve dini değerler göz önüne alınarak gerçekleştirilmelidir. 18 ve 19. yüzyılda yer alan bu anlayışta eğitim ve ahlak öncelikli olarak yer alırken sosyal ve politik düşüncelerden uzak durma eleştirinin temel düşüncesidir.⁵⁶

19. yüzyılın sonlarında öne çıkan yaklaşımlardan olan estetik yaklaşımın savunucuları ise pedagojik yaklaşımı savunanların tam tersi görüşlere sahiptir. Estetik yaklaşım savunucularına göre ahlaki ders, öğüt, manevi öğretiler çocuk kitaplarının konuları arasında yer almamalıdır. Pedagojik yaklaşımın savunduğu manevi değerlere eserlerde yer verilmesinin gerekliliği estetik yaklaşım savunucularına göre hikâyeyi yavaşlatmaktadır. Eserlerde direkt olarak işlenmeden verilen manevi, ahlaki ya da dini değerlerin eserin alt metnine yerleştirilebileceğini düşünmektedirler. Theo Thijssen bu yaklaşımın savunucuları arasında yer alır.

Bu dönemde savunulan yaklaşımlardan biri de edebi yaklaşımdır. Edebi nitelikleri otonom bir değer olarak kabul eden bu yaklaşım kompozisyon, yorumlama ve özgünlük gibi niteliklere de önem vermektedir.

19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarına doğru ortaya çıkan psikolojik yaklaşım ise çocukların duygusal gelişimlerini göz önünde bulundurularak verilen eserler sebebiyle ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımın savunucularından olan D. L. Daalder çocukların eserlerdeki kötü etkilere maruz kalmamalarını gerekçe göstererek bir sansürün olması gerektiğini vurgular. Çocuk kitaplarında iyi-kötü, makul-makul değil gibi belirli sınırlar çizmenin gerekli olduğunu düşünür. Edebi görüşlere de önem vermesi sebebiyle psikolojik-estetik yaklaşımın savunucuları arasında yer alır. Çocuk edebiyatı eserlerine yönelik olarak edebi kuramlar çerçevesinde yapılan incelemeler estetik yaklaşımın ivme kazanmasıyla mümkün olmuştur. Louse Borelage de eserlerde estetik yaklaşım ile psikolojik yaklaşımın yer alması gerektiğini savunur fakat sansür konusunda Daalder'in görüşlerine katılmaz.

60'lı yıllarda çocuk ve gençlik edebiyatı eleştirisi yazınsal(estetik), pedagojik, psikolojik eleştiri üçlüsünün yanında toplumsal-ideolojik eleştiri ile de gelişme göstermiştir. Bu dönemde tüm çocuk medyasının eleştiriye açıldığını ifade eden

⁵⁶ Necdet Neydim, **Çocuk Edebiyatı Araştırma-İnceleme-Eleştiri**, Bilgiyolu Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 9.

Neydim 1970 sonrasında alımlama ve çocukluk tarihi araştırmalarının ortaya çıktığını dile getirir.⁵⁷

ocuk edebiyatına kuramsal yaklaşımlar ülkelerde farklı seyirler izlese de ana izlek bu yaklaşımlar olmuştur. Ortaya konan bu yaklaşımlara rağmen 1980’li yıllarda ocuk edebiyatına kuramsal yaklaşımların hala istenen seviyeye ulaşamadığını düşünen eleştirmenler ocuk edebiyatında iyi eserlerin ortaya çıkmasının eleştiri geleneğine bağlı olduğunu, eleştiri geleneğinin oluşturulması için ise tutarlı ve özenli bir kurama ihtiyaç olduğunu söylerler.

1981 yılında Anita Moss “Structuralism and its Critics(Yapısalcılık ve Yapısalcılığın Eleştirmenleri) adlı makalesinde, Aidan Chamber (1985) “Booktalk:Occasional Writing on Literature and Children’s Literature (Kitap Tartışması: Edebiyat ve ocuk Edebiyatı zerine Nadir Yazma), Roderic McGills 1998 “Beginnings (Başlangıçlar)” The Nimble Reader Theory Literary Theory and Children’s Literatüre, (Uyanık Okur Kuramı: Edebi Eleştiri ve ocuk Edebiyatı), John Stephens 1999’da “Children’s Literatüre, Text and Theory: What are We Interested in Now? (ocuk Edebiyatı, Metin ve Kuram), Peter Hunt 1991 yılında “*Criticism, Theory and Children’s Literatüre* (Eleştiri, Kuram ve ocuk Edebiyatı)” adlı eserinde ocuk edebiyatında kuramsal çalışmaların aciliyetine dikkat çekerek ocuk edebiyatı eserlerine birçok kuram ve eleştirinin uygulanabileceğine dikkat çekmişlerdir.

1980’lerde başlayan bu eleştiri ve önerilerin ülkemize yansımaları ise daha sonraki zamanlarda olmuştur. Türkiye’de ocuk edebiyatına kuramsal yaklaşımlar konusunda yapılan derli toplu bir çalışma olmadığı görülür. ocuk edebiyatı ile ilgili sempozyum, konferans, panel vb. toplantılarda araştırmacılar tarafından ocuk edebiyatı eserlerine eleştiri kuramları ile yaklaşıldığı görülse de alanda bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır.

ocuk edebiyatına kuramsal yaklaşımlara baktığımızda dönem dönem ne çıkan belirli yaklaşımların varlığı söz konusudur. Fakat bu durum uzunca bir süre ocuk edebiyatı eserlerinde tek bir yaklaşım hüküm sürmüştür gibi bir düşünce

⁵⁷ Necdet Neydim, a.e., s.10.

doğurmamalıdır. Eserlerde öne çıkarılması gerektiği düşünülen pedagojik-estetik- psikolojik değerler var olsa da bu yaklaşımlar arasında bir geçişlilik olması dikkate değerdir. Eserlere farklı yaklaşımlar çeşitliliği artırması, alana katkı sağlaması açısından önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUKLARA ZOR KONULARIN PENCERESİNİ ARALAMAK

2.1. SORUN ODAKLI ÇOCUK EDEBİYATI

Çocuğa ve çocukluğa bakışın zaman içerisindeki değişimi çocuk edebiyatı eserlerinde ele alınan konuların çeşitlenmesine sebep olmuş, çocuk gerçekliğine dayalı olan yenilikçi çocuk edebiyatı eserleri arasında sorun odaklı temalar yerini almıştır. Çocuğa verilen önem modernleşme süreçleri ile artış göstermiştir. Çocuğu günün, güncelin sorunlarından haberdar etme, zor, hassas olaylara önceden hazırlama yahut bu olaylarla tanıştırma amacı güdülmesinin önemli sebeplerinden biri de “psikolojinin hayatın bütün evreleri üzerinde çocukluğun etkin bir rolü olduğu düşüncesini sıklıkla yinelemesi”dir⁵⁸. Modernleşme, çocuklara özgü bir felsefe ve sosyolojinin inşa edilmesi onların sosyal çevreden ve dünyadan yalıtılmadan hayata dahil edilmesine alan açar. Bu açılan alanlardan çocuk edebiyatı eserleri de etkilenir.

Edebiyatın sosyolojik olarak topluma dair meselelerin incelenmesine, açıklanmasına ve eserlerde bu tarz örneklikler barındırmasını mümkün kılan tarafı sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerini oluşturmuştur. Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri çocuk okuru çevresinde olup bitenlerden haberdar etme, empati kurmasını sağlama, deneyim kazandırma ve benzer deneyimleri yaşayan çocukları bir paylaşım ortamında buluşturarak ortak hislerini duyurma, duygusal olarak güçlendirme amacı taşıyan eserler olmalıdır. Söyleşilerde çocukların büyük çoğunluğunun kendi gerçekliğini anlatan öykü, roman ve şiirlerden hoşlandıklarını belirten Neydim, bu sebeple çocukların kendi gerçekliğinin eserlere yansımaları talep ettiklerini belirtir.⁵⁹ Yayınlanan çocuk edebiyatı eserlerine baktığımızda sorun odaklı temaların sayıca arttığı gözlemlenmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken şey sorun odaklı

⁵⁸ İsmet Emre, “Çocuk Psikolojisi”, **Edebiyat ve Psikoloji**, Anı Yayıncılık, 2005, İstanbul, s.27

⁵⁹ Necdet Neydim, **Çocuk Edebiyatı Araştırma-İnceleme-Eleştiri**, Bilgiyolu Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 62.

temaların bir reçete haline gelmemesi gerektiğidir. Bir sorun yahut zorluk ile karşılaşan her çocuğa yahut her konuya aynı şekilde yaklaşmak, “makul” bir örneklilik sunmak bir okuma kitabı olarak yeterli görülebilse de edebi eser olarak nitelendirilemeyecektir.

Sorun odaklı eserlerin literatürde zor konular, özel konular yahut hassas konular olarak adlandırıldığı görülür. Sözlük anlamı “araştırılıp öğrenilmesi, düşünülüp çözümlenmesi, bir sonuca bağlanması gereken durum, mesele, problem”⁶⁰ yahut “sıkıntı veren durum, dert”⁶¹ olan sorun kavramının engellilik, boşanma, göç vb. temalı eserleri kapsıyor olması negatif bir algı yaratmaktadır. Literatüre “problem-oriented” ifadesinden geçen “sorun odaklılık” kavramının tartışılmasının gerekliliği konuyla ilgili araştırmacıların dikkat çektiği meselelerdendir. Sosyal bilimlerde sorun kavramının genellikle hoşça gitmeyen, istenmeyen ve aşılması gereken bir durumu tanımlarken kullanılması sorun odaklı çocuk edebiyatı nitelendirmesini tartışmaya açar. Sorun kelimesini tanımlarken yollar çatalanmaktadır: Sorun nedir, sorunu kim belirlemiştir ve ne tür bir sorundan söz edilmektedir? Sorun odaklı tema olarak araştırmalarda boşanma, ölüm, cinsel istismar, madde bağımlılığı, hastalık, terörizm, şiddet, ırkçılık, akran zorbalığı, engellilik, çok kültürlülük, obezite, dijital bağımlılık, arkadaş edinme güçlüğü ön plana çıkar. Özel konular, hassas konular, zor konular gibi adlandırmaları olsa da bu alana ve tanıma dair yapılan tartışma ve önerilerin eserlerin anlamlandırılmasına büyük katkı sunacağı kesindir. Çocuk edebiyatımızda ‘çocuk gerçekliğine dayalı ilk örnekleri vatanlar Fatih Erdoğan, Sevim Ak, Behiç Ak, Mavisel Yener, Miyase Sertbarut, Zeynep Cemali, Aslı Der’in aralarında bulunduğu yazarlar olarak ifade edilebilir.⁶²

Boşanma olgusuyla karşılaşmış bir çocuğun yaşadığı sorunlar yahut engelli bir bireyin yaşayabileceği sorunları “sorun odaklı” kategorisinde değerlendirdiğimiz bu tez kapsamında literatürde daha fazla yer edindiği için sorun odaklı kavramı kullanılmaya devam edilecektir. Örneğin cinselliği, cinsel gelişimi anlatan eserlerin

⁶⁰ <https://tr.wiktionary.org/wiki/sorun> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

⁶¹ <https://tr.wiktionary.org/wiki/sorun> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

⁶² Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı**, Uçan At Yayınları, İstanbul, 2019, s. 77.

sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri kategorisinde ele alınması bu meseleleri “sorun” olarak nitelendirmemize sebep olmaz. Doğru bilgilendirme olmadığında yazar yahut ebeveynin bir sorun doğabileceğini tahmin etmesi bu eserleri sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri kategorisine sokar. Bu sebeple bu kavram sorun odaklı kavramı altında bulunan tüm temaları bu tez bağlamında sorun odaklı addetmediğimi dile getirebilirim.

Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri ile ilgili araştırmacıların ayrıştığı alanlardan biri de sorun odaklı meselelerin çocuk edebiyatında yer alıp almayacağıdır. Melike Günyüz sorun odaklı çocuk edebiyatı eserini “gerçekçi akım altında ele alınan ve değerlendirilen bir konu”⁶³ olarak ele alır. Sanatı bir yansıtma olarak görmek ve günlük hayatta var olan çirkin, ayıp meselelerin de sanata konu olabilmesi açısından bakıldığında sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri daha iyi anlaşılacaktır. Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerine dair yapılan çalışmalar sınırlı olsa da bu eserlerin çocuk edebiyatında yer almaması gerektiğini düşünen araştırmacılar yalnızca sevgi, dostluk, iyilik, yardımlaşma gibi olumlu nitelik taşıyan duyguların eserlerde yer alması gerektiğini ifade ederler.⁶⁴ Çocuğa göre’lik ilkesine bağlı kalınarak her konunun çocuk edebiyatı eserlerinde ele alınabileceğini, önemli olanın konunun sunuluş biçimi olduğunu ifade eden araştırmacılar ise sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri hakkında olumlu bir tutum sergilerler. Doğal ve toplumsal çevre içinde var olan her konu çocuk edebiyatı eserlerinde ele alınabilir ve bu konular ile tanışan çocuklar kişisel gelişiminin yanı sıra toplumsallaşma sürecine de dahil olurlar. Neydim, masalları ele aldığı bir yazısında metnin şiddet ögesini içermesi için ille de kanlı olmasının gerekmediğini, asıl şiddetin eserlerde yer alan mutlak otorite olduğunu ifade eder ve şunları ekler: “Çocukların da kendi korkularıyla başa çıkabilmesi için onların ölçülü yansıtılmış şiddet ve korku öğeleri taşıyan metinlerle karşılaşması sağlanmalıdır.”⁶⁵

⁶³ Melike Günyüz, “Sorun Odaklı Çocuk Edebiyatı: Babamın Gözleri Kedi Gözleri ve Sevgili Annelerin Kitapları Bağlamında Boşanmış Aile Çocuğu Olarak Edebiyatta Yer Almak”, **3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı**, 2012, Ankara, 929-935, s.930

⁶⁴ Sedat Sever, **Çocuk ve Edebiyat**, Tudem Yayınları, İstanbul, 2003, s.112

⁶⁵ Necdet Neydim, **Çocuk Edebiyatı Araştırma-İnceleme-Eleştiri**, Bilgiyolu Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 29.

Çocuk edebiyatı eserlerinde konu seçimi elbette farklı yönleriyle tartışılabilir. Fakat yapılan araştırmalar çocuklar ile savaş hakkında konuşmasak da onların savaş ve terör olayları hakkında çarpıcı bilgilere sahip olduğunu bize göstermektedir. Teknoloji, televizyon gibi çeşitli iletişim yolları üzerinden çocukların zihin dünyalarını işgal eden meselelerin edebi eserlerde konu edinilmesi bu sebeple oldukça gerçekçidir. Mülteciliğin hayatımızın bir parçası olması biz çocuklara savaşı, mültecileri, göçü anlatmasak da konu hakkında bilgiye erişebileceğini gösterir. Bu sebeple çocukları edebi metin aracılığıyla zor, hassas konular ile tanıştırmak, onları olaydan haberdar etmek önemlidir.

Çocukları fiziksel ve psikolojik olarak yaşama hazırlamanın bir yolu olan kitaplarda ölüm, boşanma, şiddet, ırkçılık gibi konuların işlenmesinde dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Bunlar çocuğun yaş ve gelişim düzeyi, okuma kültürü, hazır bulunuşluk seviyesi vb. etkenlerdir. “Çocuğa göre”lik ilkesi bu dikkatleri göz önünde bulundurmayı hatırlatan bir ilke olarak görülebilir. Çocuk edebiyatı eserlerinde şiddetin yer alması yahut korku içeren bir öge olması çocuğu korkutmak değil, şiddete karşı nasıl bir tavır takınacağını öğretmek, şiddet karşısında bir anlayış oluşturabilmek ve şiddete başvurmanın olumsuzluklarını göstermek için olmalıdır. Şiddeti bir sorun olarak gören ve bunu olumsuzlamayı başarabilen eserler şiddeti üreten metinler olarak nitelendirilmemelidir.

Çocuk edebiyatında şiddetin yer alması konusunda bir görüş de çizgilerin çocukların hafızasında daha fazla yer edineceği, bu sebeple şiddet içerikli çizimlerin çocukların bilişsel gelişiminde yıkıcı bir etki yaratacağı düşüncesidir. Bu görüşe göre estetik endişeler ve etik bir seçim olarak değil birlikte bir denge halinde eritilmesi ve her ikisinin de eşit oranda öncelenmelidir.⁶⁶

Çocukları korumak için sorun odaklı temalara okuma listesi içerisinde yer vermemek sağlıklı değildir. Akvaryum içerisinde büyütmenin mümkün olmadığı çocuk her an canlı, kimi zaman tehlikeli bir dünya ile karşı karşıyadır. Bu sebeple edebiyat eserleri çocuğun hazırbulunuşluk düzeyine göre ona yardımcı olmakta, destek sağlamaktadır. Çocuk psikolojisi ve edebiyat arasındaki bağ oldukça

⁶⁶ Beyhan Kanter , “Etik ve estetik bağlamında çocuk edebiyatı”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: CVII Sayı: 756 Aralık 2014, S.569-575, s.573

güçlüdür. Geçmişte sözlü kültür ile masallardan, halk hikayelerinden, oyunlardan etkilenerек büyüyen çocuk bugün sözlü kültürden uzaklaşmıştır. Bugün ise bu sözlü kültürün yerini çocuk edebiyatının yazılı metinlerinin alması çocuk psikolojisi açısından önemlidir. Bu metinler çocuğun daha dirençli, deneyimli, empati kurma düzeyi ve farkındalık duygusu yüksek çocuklar olmasını sağlamalıdır. Sorun odaklı çocuk edebiyatı başlığı altında pek çok soru sorulabilir; ancak akla ilk gelecek sorular bu ilişkinin esere yansıtılış biçimi olacaktır.

- Sorun nedir?
- Edebiyat sorunları dile getirmeli midir?
- Ebeveyn/yazar ve çocuğun sorunları aynı mıdır?
- Herkes için geçerli olabilecek bir sorundan bahsedilebilir mi?
- Çocuk edebiyatında sorunların dile getiriliş biçimi nasıl olmalıdır?

benzeri sorular bu konuya dair tartışmalara zemin oluşturabilir.

Sorun odaklı eserlerin geçmişte ülkemiz çocuk edebiyatında nasıl bir yer edindiğine dair bakış açısı sunması açısından İpşiroğlu'nun ifadeleri önemlidir. İpşiroğlu'na göre toplumsal sorunlara, gerçeklere çocuk edebiyatında yer veren yazarlar doğrudan çocuğun dünyasından yola çıkarsa da bu anlayışı savunan yayınların sayıca az olduğu görülür:

Yazarların gerçekleri gizlemeden çocukların dünyalarını bulgulamaya başlamaları, sıkıntıları ve sorunlarını sergilemeleri altmışlı yıllarda toplumsal sorunlara duyulan ilgiyle birlikte başlıyor. Bu açıdan küçük çapta da olsa batıdaki gelişmelerle bir koşutluk olduğu söylenebilir. Küçük çapta, çünkü bu yıllarda başlayan olumlu kıpırtılar Batıda olduğu gibi temel yapısal değişikliklere yol açmadığından, yani eğitimde köklü bir reform yapılmadığından ister istemez sınırlı kalıyor. Bu bakımdan çocuğa yaklaşımda öğretici eğilimler ve otosansür etkisini sürdürürken, bu anlayışı kıran ya da kırmaya çalışan yayınların sayısı da parmakla sayılacak kadar az kalıyor. Taşlama türleri bu alanda yapıcı örnekler verirken, gerçekleri yalın bir biçimde dile getiren yapıtlar da farklı sosyal kesimlerin yaşamlarından, örneğin köylülerin, köyden kente göç edenlerin, orta kesimin, aydın kesiminin, göçmen işçilerin yaşamından kesitler veriyor. Bu yapıtlarda ekonomik sıkıntılar, çalışan ailelerin sorunları, baskı ve şiddet, yabancı olma ve dışlanma gibi sorunlar gündeme geliyor. Son yıllarda çıkan çocuk yayınlarında en göze çarpan özellik çocuk bakışının yakalanmaya çalışılması. Yazarın kendi görüşlerini çocuğun ağzından vermektен kaçınması, doğrudan çocuğun dünyasından yola çıkması.⁶⁷

⁶⁷ Zehra İpşiroğlu, “Çocuk Yazını Eleştirisi”, **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyum Kitabı**, (Haz. Sedat Sever) Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2006, S.173-176, s.174.

1980-2010 yılları arasında çocuğa ve çocukluk olgusuna nasıl bakıldığını inceleyen “Türk Çocuk Edebiyatı Kitaplarındaki Çocuk Gerçekliğine Eleştirel Bir Bakış” adlı doktora tezinde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın, 7-11 yaş grubuna okutulmasını uygun gördüğü 171 öykü ve romandaki karakterler incelenmiş ve bu dönemde çocuklara kahramanlar aracılığıyla hangi değerlerin aktarıldığı araştırılmıştır. Çocuk kitaplarının çocuk gerçekliğini yeniden kurduğu ve ürettiği sorunsalından yola çıkan bu tezde çocukluk ile gerçekliğin inşa süreci arasındaki etkileşim değerlendirilmiştir. İncelemede çocuk karakterler arasında kentte büyüyen/yaşayan karakterlere en fazla yer verildiği, karakterlerin çoğunun erkek olduğu, oyun oynayan/oyunu seven, yardımsever, kurtarıcı, akıllı/çalışkan, meraklı, haksızlığa uğrayan/iftiraya maruz kalan, hor görülen/aşağılanan, doğasever, hayvansever, savaş yaşayan/savaşa bizzat katılan, soya/etnik kimliğe ve giyime önem veren özelliklere sahip oldukları gözlemlenmiştir.⁶⁸ 1980-2010 yılları arasında çocuk gerçekliğinin ortaya konan bu kimlikler üzerinden anlaşılabilirliğini söyleyebiliriz. Bu sebeple güncel çocuk edebiyatı eserleri de bugünün çocuklarına seslenmesi, çocukların orada kendilerinden bir şeyler bularak empati kurmasını sağlaması açısından değerlendirilebilir ve bir inşa unsuru taşır.

Edebiyatın görevi gerçekliği olduğu gibi anlatmak değildir. Malzemeyi gerçek hayattan alan edebiyat onu yeniden kurar, inşa eder. Sanatın gerçekliği ile harmanlanarak, farklı gerçeklikler bir araya getirilerek yeni bir gerçeklik oluşturulur. Yaşamdaki olaylara farklı açıdan bakması, bize üst bir bilinç sağlaması sebebiyle okuru güçlenmiş hissettirir. Psikiyatri de konuşarak sağaltım sağlama ilk aşamalardan biridir. Edebiyat başkalarının deneyimini sunması, olayları yaşama, görme, hissetme duygusu sağlaması ile öne çıkar. Okumanın insan üzerindeki iyileştirici etkisi insanın üzerinde çoğu zaman bir arınma duygusu yaşatır. Katharsis kavramı da bu durum üzerinden açıklanabilir. İnsana dair çeşitli tespitlerin edebiyat eserleri üzerinden okunması kişide başka dünyaları ve düşünceleri çağırır. Rollo May *Yaratma Cesareti*’nde “her yaratıcı karşılaşma yeni bir olaydır; her an cesaretin bir başka kendini gösterişidir” der.⁶⁹ Her yeni olay ise bir deneyimi barındırır.

⁶⁸ Nilay Yılmaz, **Türk Çocuk Edebiyatı Kitaplarındaki Çocuk Gerçekliğine Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.193

⁶⁹ May, Rollo, **Yaratma Cesareti**, Metis Yayınları İstanbul. 2002, s.52

Çocukların edebiyat eserleri üzerinden yaşam gerçekleri ile karşılaştırılması, özel konular ile buluşturulması da deneyim aktarımına dahil edilmesi sebebiyle önemlidir.

Edebiyat ve Psikoloji kitabında İsmet Emre edebiyat ile psikolojinin ortak yanlarına dair şu tespitlerde bulunmaktadır:

1. İnsanın fiziksel ve psikolojik yapısını ele alır.
2. Çağrışım metodu önemlidir.
3. Hayal gücü önemlidir.
4. Dilden yararlanır ve dile azami önem verir.
5. Benzer çözümleme yöntemlerini kullanmaktadır.⁷⁰

2.2. ÇOCUK VE BİBLİYOTERAPİ

Edebi eserleri doğru kişi ile doğru zamanda buluşturarak okurun rahatlatılmasına yardımcı olmayı amaçlayan bibliyoterapi edebiyat eserlerinin insan psikolojisine iyi gelen bir yönü olduğu iddiasına dayanır. Bibliyoterapi kelimesi terapi ve kitap sözcüklerinden oluşmaktadır fakat araştırmacılar terapi kelimesi sebebiyle bu yaklaşımın yalnızca klinik bir uygulama olarak algılanmaması gerektiğine dikkat çekerler.⁷¹

Edebiyatın iyileştirici gücünü tartışan Başaran bibliyoterapi yöntemine dair şunları söylemektedir: “Bibliyoterapi; dilin, anlatının, kurgunun yazan ve okuyana, konuşan ve dinleyene iyi geldiği ve buldukları edebiyat edimlerinde birbirlerine sağaltıcı etkide bulunduğu iddiasındadır; buna göre edebiyatın gücü, benzer dertlerden muzdarip kişilerin ortak kaderlerini paylaşacakları, paylaştıkça çoğalacakları bir imkân vermesindedir.”⁷²

Bibliyoterapi yönteminde çocuk kitaplarının kullanılması durumunda çocukla iletişimin önemi artmaktadır. Bu süreçte önemli olan çocuk ile kitap hakkında konuşmak, ona sorular sormaktır. Bu şekilde yaşanan olaylar hakkında düşünce ve duygularını ifade etmesi sağlanacaktır. Sorular “‘Bu kitabı beğendin mi? Neden?’”,

⁷⁰ İsmet Emre, “Çocuk Psikolojisi”, **Edebiyat ve Psikoloji**, Anı Yayıncılık, 2005, İstanbul, s.298

⁷¹ Philpot, J.G.,(1997) *Bibliotherapy for Classroom Use*. Incentive Publications,Inc.Nashville, Tennessee’den aktaran Uğur Öner, “*Bibliyoterapi*” Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Journal of Arts and Sciences Sayı: 7, Mayıs 2007, S. 133-150, s.136

⁷² Abdullah Başaran, “Edebiyatın İyileştirici Gücü: Nekahet ve Muğlaklık, Beden ve Benlik”, **Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi**, ISSN 2148-3442, 2022/16: (16-34), s.16.

‘Kitaptaki hangi karakteri kendine daha yakın hissettin?’, ‘Kitabın kahramanı, yaşadığı sorunların üstesinden nasıl geliyordu?’, ‘Sen kahramanın yerinde olsaydın öyküdeki zorlukların üstesinden gelebilmek için nasıl davranırdın?’, ‘Öyküdeki kahramanın yerinde sen olsaydın o olay karşısında neler hissederdin?’ benzeri çocuğu düşündürücü ve harekete geçirici sorular olmalıdır.⁷³

Muschg’a göre ise “sanat ya da edebiyat bir terapi değildir ama iyileştirmeye giden yolda, her alanda insana güven verir.(...) Adını hak eden bir terapi, insanı yaşama sanatına götürür ve adını hak eden bir sanat ise, yaşama gücüne sahip olmayı artırır.⁷⁴ Florence Dupont ise *Edebiyatın Yaratılışı*’nda edebi eserlerin geçmişine doğru bir yolculuğa çıkarken edebiyatın günlük hayat etkinlikleri içinden doğduğunu, her gün sıradan bir biçimde yaşanan, “sözlü kültür”ün, bir ürünü olduğunu belirtir.⁷⁵ Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerine bu dikkatlerle bakıldığında günlük hayatta yaşanma ihtimali olan olayların, farklı insanların deneyimlerinin çocuk edebiyatı eserlerinde konu edinilmesi okura fayda sağlayabileceği görülür.

Çocuk edebiyatı eserlerinde bir soru yahut sorunu konu edinen eserlerin yayın ve satış oranının fazla olması dikkate değerdir. Yapılan araştırmalarda farklı açılardan bu eserlere yaklaşıldığı da görülür. Örneğin Ruhi Şirin’e göre sorun odaklı eserlerin ideolojik bir boyut ve güdüm taşımaması gerekir.⁷⁶ (s.89) Tüketim toplumunda her şeyin anlık etkiler yaratmaya yönelik oluşu İpşiroğlu’na göre çocukları ve çocuk kitaplarını da etkiler. Yayınevlerinin çok satış yapma isteği çabuk tüketime yönelik kitaplar da bunların örnekleridir. Bu kitapların yanı sıra farklı bir bakış açısı getirebilen, düşündürebilen, aynı zamanda da değerli ve eğlenceli olan kitaplar ise çocuk yazını eleştirisinde belirleyici eserlerdir.⁷⁷

⁷³ Sedat Karagül, Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi, **Çocuk ve Medeniyet Dergisi**, 2018,Cilt 3 Sayı 6, S.43-55. s.50.

⁷⁴ Adolf Muschg, **Edebiyat Terapi Olabilir Mi?**, Salkımsöğüt Yayıncılık, Konya, 2018, s.159.

⁷⁵ Florence Dupont, b.a. **Edebiyatın Yaratılışı**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2021.

⁷⁶ Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış-Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?**, Uçan At Yayınları, İstanbul, 2019, s. 89

⁷⁷ Zehra İpşiroğlu, “Çocuk Yazını Eleştirisini”, **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyum Kitabı**, (Haz. Sedat Sever) Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2006, S.173-176, s.175.

Çocuklara farklı dünyalarının varlığını göstermenin yollarından biri de onlara sorun odaklı çocuk edebiyatı metinleri sunmaktır. Bu sebeple bu eserlerin niteliği gün geçtikçe önem kazanmakta ve eserlere dair yapılan çalışmalar artırılmalıdır. Ülkemizde yayınlanan çocuk edebiyatı eserlerine bakıldığında klasikler arasında pek çok çeviri eserin yer aldığı görülür. Çocuk edebiyatının gelişmesinde çeviri meselesinin de önemi büyüktür. Batı'da çocuk edebiyatına olan ilgi ve araştırmaların erken tarihte başlamış olmasının da etkisiyle çocuklar için yazılan eserlerin nicelik ve nitelik olarak ileride olduğu görülür. Ülkemizdeki çocuk edebiyatının seyri göz önünde bulundurulduğunda sorun odaklı temalara yerli yazarlar tarafından hiç yer verilmediği söylenemese de bu temaların edebiyatımıza daha çok çeviri yoluyla girdiği gözlemlenir. Yayıncıların kitap maliyetini göz önünde bulundurarak çeviriye yönelmesi de sebeplerden biridir. Çeviri çocuk kitapları başka bir ülkenin yaşam biçimini gelenek ve göreneklerini, değer yargılarını taşımaktadır. Çocukları farklı kültürler ile tanıştırmak açısından kıymetli olabilecek eserler çocuk okur ile karşılaştırılabilir.

2.3. SORUN ODAKLI TEMALAR

Bu alana artan ilgi ile yerli edebiyatta da sorun odaklı temalar yer almaya başlamıştır. Eserlerin niteliğini artıracak çalışmaların başında eleştirel ve kuramsal yaklaşım ile yapılacak olan araştırmalar yer almaktadır. Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinin okur, ebeveyn ve yayıncı pratiği açısından incelenmesi, eserlerde ele alınan konulara dair yapılan değerlendirmeler, hangi konuların ön plana çıktığı, edebi-estetik nitelikleri gibi çalışmaların artması sorun odaklı yaklaşımı tartışmaya açacaktır.

Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri üzerine okur merkezli araştırma (Kırcı, 2020), Sorun odaklı kitapların biçim-içerik ve okunabilirlik açısından incelenmesi (Özcan, 2019), Çocuk Edebiyatında Mülteci Sorunu (Savur, 2019), Sorun Odaklı gençlik romanlarında tecavüz konusunun karşılaştırılması (Kurtoğlu, 2012), konulu tezlerin farklı anabilim dalları tarafından oluşturulmuş olması sorun odaklı eserlerin disiplinlerarası bir incelemeye tabi tutulduğunu göstermektedir. Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı (Kırcı, 2020), Türkçe Eğitimi Yüksek Lisans Programı (Özcan, 2020), Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı (Kurtoğlu, 2012) bu

çalışmaların öncülük ettiği bilim dallarıdır. Tezlerin yanı sıra sorun odaklı eserler hakkında makale yazan araştırmacılar da bu disiplinlerarasılık açısından önemli örneklikler vermektedir.

Ali Kırıcı “Sorun Odaklı Çocuk Edebiyatı Eserleri Üzerine Okur Merkezli Bir Araştırma” adlı çalışmasında sorun odaklı olarak belirlediği çocuk edebiyatı eserlerinde ölüm, cinsellik, soykırım ve engellilik temalarını ele alan eserler hakkında öğretmen adayları ile görüşmeler yapmış ve bu eserler karşısındaki duygu, düşünce ve tepkilerini tespit etmeye çalışmıştır. Adayların yorumlarında cinsiyet, çocuk edebiyatı dersi alma durumu ve okuma alışkanlıklarının etkisi de gözlemlenmiştir. Cinsellik temalı eserler karşısında adayların cinsiyetleri önemli bir etkiye sahip olmadığı fakat çocuk edebiyatı dersi almış olan katılımcıların genellikle kabullenme tepkisi gösterdiği ifade edilmiştir. Soykırım temalı eserlere verilen tepkiler ile cinsellik temalı eserlere verilen tepkilerin benzerlik ifade ettiğine araştırmada değinilir. Çocuk edebiyatı dersi almış olan katılımcıların çoğunluğunun sorun odaklı eserler karşısında kabullenme tepkisinde bulunduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebeple sorun odaklı eserleri kabullenme tepkisi vermenin yalnızca çocuk okur için değil yetişkin okur için de okuma geçmişi ile bağlantılı olduğu söylenebilir.

Sorun odaklı temaların literatürde yapılan araştırmalarda çevre sorunlarını yansıttığı (Aslan, 2015), boşanmış aile çocuğu olarak edebiyatta yer almak (Günyüz), şiddet, cinsiyet rolleri (Göl, 2011), Cinsel eğitim ve istismardan korunma (Güzelyurt, 2020) gibi çeşitli incelemeler mevcuttur.

Bu inceleme ve araştırmalar odağında bakıldığında çocuk edebiyatı eserlerinde sorun odaklı yaklaşım olarak değerlendirilebilecek başlıklar şu şekilde derlenebilir:

1. Çevre Sorunları
2. Boşanma
3. Ölüm
4. Mültecilik
5. İklim Krizi

6. Dijital Bağımlılık
7. Farklılık
8. Ayrılık
9. Şiddet
10. Akran Zorbalığı
11. Engellilik
12. Cinsel İstismar

Bu ve benzeri temalar elbette artırılabilir fakat bu tez kapsamında sosyolojik açıdan incelemeye imkân sunması, Güzelyurt ve Özge'nin "Ailede Yaşanan Değişimler: Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir İnceleme" adlı çalışmasında ailede yaşanan değişimleri kapsayan resimli çocuk kitaplarının %30'un boşanma, %27,5'i ölüm, %27,5'i göç olarak sıralanması sebebiyle boşanma, ölüm ve göç temalı çocuk edebiyatı eserleri incelemeye tabi tutulmuştur.

Aslan, 100 Temel Eser'deki öyküler üzerinden kötü yaşam gerçekliğinin çocuklara iletilmesi açısından yaptığı araştırmada⁷⁸ insan ölümü, alkol kullanımı, sigara kullanımı, hayvan ölümü, psikolojik rahatsızlıklar, sıtma, verem, eşlerin ayrı yaşaması, uyuşturucu madde kullanımı, tütün kullanımı, kalp durması, boşanma, çolaklık, çevre sorunları, bel soğukluğu gibi pek çok meseleye çocuk edebiyatı eserlerinde yer verildiğini aktarır. İncelenen 116 öyküde belirlenen yaşam gerçeği sayısı 330'dur. Bu meseleleri kategori altında toplayan Aslan sırasıyla en çok ölüm, madde bağımlılığı, hastalık, ayrılık ve çevre sorunlarının işlendiğini belirtir. İncelenen öykülerde yaşam gerçeklerinin çoğunlukla çok yüzeysel işlendiği; işlenenlerinse çocukla iletişime geçmeyecek nitelikte olduğu ifade edilir. 100 Temel Eser'in çocuk kitabı niteliği taşımadığı ve yetişkinlere seslendiği göz önünde bulundurulursa sonuçların şaşırtıcı olmadığı anlaşılacaktır. Burada sorun odaklı yahut yaşam gerçekliğini çocuğa aktarmayı amaçlı konuların çocuk edebiyatı eserlerinde herhangi bir nitelik- edebilik- estetik boyut bulunmaksızın yer almasının çocuklara fayda değil zarar sağlayacağı sonucu çıkarılabilir. Bu sebeple sorun odaklı

⁷⁸ Canan Aslan, "Yaşam Gerçekliğinin Çocuklara İletilmesi Bakımından '100 Temel Eser'deki Öyküler Üzerine Bir Çözümleme". **4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi & 4. Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali ve Kongresi "Risk Altındaki Çocuklar"**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, 2008, S.85-98, s.86.

eserlerin yalnızca yazımı ve sayıca artması çocukları tecrübe ve deneyim açısından olumlu etkilese de yazınsal hiçbir nitelik barındırmayan ürünler okuma sevgisi aşılama, olaya farklı açılardan yaklaşma ve bakış açısı kazandırma gibi niteliklerden çocukları yoksun bırakacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNDE BİR DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTÜ OLARAK ESTETİK

3.1. ESTETİK

Estetik sözcüğü grekçe “aisthesis” ya da “aisthanesthai” sözünden gelir. Duyum, duyulur algı gibi anlamlar taşıyan estetik kelimesinin bir bilim haline gelmesi ve bu adın verilmesi oldukça yakın bir tarihe dayanır. Bu bilimi kuran ve ona adını veren Alexander G. Baumgarten’dır. Estetik kelimesinin zihinde çağrıştırdığı ana kavramlardan biri güzelliştir ancak günümüzde estetik çalışmalarına ve estetik düşüncesine baktığımızda estetiğin salt bir güzellik bilimi olarak nitelendirilmediği görülür. Güzellik ile insan arasında da pek çok bağlantı vardır çünkü “insan, güzelden hoşlanır, ondan haz duyar. Güzelliğin amacı, insana haz vermektir. Buna göre araştırılacak şey, güzellik olmayıp, bu haz fenomenidir.”⁷⁹

Tunalı’ya göre güzelliğin amacı insana haz vermesidir ve bu sebeple estetik kelimesi incelenirken haz fenomeni de araştırılmalıdır. Duyulan haz ise hoşlanma, yalnızca o eser ile ilgilenme tavrını doğurur ve bu tavra da estetik tavır adı verilir. Bu tavrın en önemli özelliklerinden biri autotelos yani ereği kendinde olma özelliğidir. Eserin autotelos’u olması demek esere, sanat yapıtına yaklaşımın yalnızca haz duyma amacını taşıması demektir. Estetik tavır alan kişinin ilgisi yalnızca sanat yapıtının üzerindedir ve bütün kişiliği ile sanat yapıtına yönelir. Bu tavır objeden karşılık beklemezsizin haz duymak için ona yönelmeyi gerektirir. Bu durumu çocuk oyunları ile açıklayan Tunalı çocukların bir değneği at ya da tahtayı uçak parçası olarak kurgulayıp biricik kahramanın kendisi olduğu bir dünya yarattığını söyler. Bu dünya ise objektif bir dünya değil, sübjektif bir dünyadır.⁸⁰

⁷⁹ İsmail Tunalı, **Estetik Beğeni**, Say yayınları, İstanbul, 1983, s.29

⁸⁰ İsmail Tunalı, **Estetik**, Cem yayınları, İstanbul, 1979, s.31.

Çocuğun kurguladığı bu dünya gibi biz de nesnelere duygusal bir özdeşlik ilgisi kurarız. Kendi duygu, ruh hallerimizi nesnelere yükler, kendi duygularımızda yer alan şirinlik, eziklik, yücelik gibi duyguları nesnelere ait niteliklermiş gibi algılarız. Bu olay ise “eingühlung; grekçesi empaty olayını dile getirir.” Bu özdeşlik ilgisinde nesnelere kavradığımız ve yaşadığımız şey nesneye yüklediğimiz kendi duygularımızdır. Tunalı özdeşleyim olayına dair şu örnekleri verir: “Yine yüksek bir çınar ağacı karşısında duyduğumuz yücelik duygusu, bize ait bir duygudur, ama bu duyguyu biz kendimizde değil, çınar ağacında yaşarız. Köpük köpük dalgalı bir deniz karşısında duyduğumuz coşkunluk duygusunu biz yine kendimizde değil, o dalgalı denizde yaşarız.”⁸¹

Nesneler ile kurduğumuz ilişki özdeşleyim dışında beğeni meselesini de doğurur. Yargı ve beğenilerin tartışılmaz oluşu hakkında pek çok araştırma yapılmaktadır. Fakat ortak beğenin olduğu düşünülen sanat eserleri, müzikler nasıl aynı beğeniye barındırıyor? sorusu bu alanda tartışmaların yapılmasına sebep olur. İnsanların farklı beğenileri olabilir fakat bunlar tartışılmalıdır. Tunalı’ya göre “her beğeni aynı derecede geçerlilik elde eder. Bunun beğenisi doğrudur bunun beğenisi doğru değildir demek saçmadır çünkü beğenin ölçüsü olabilecek bir kural bir prensip yoktur.”⁸² Estetik’in bir bağımsız bilim olarak kurulması için çalışan düşünür ve estetikçiler için, estetikte en önemli problem beğeni yargılarının sağlamlığını, onların sağlam ilkelere dayandığını göstermek ve onları genel geçer yargılar olarak temellendirmektir.⁸³

Kant estetik beğeni meselesini tartışmaya açan ilk düşünürdür. Güzel ve hoş olmak üzere iki farklı kavram üzerinden estetik beğeni meselesine yaklaşmamızı isteyen Kant, kaynağı duygusal olan, duyularımıza dayanan ve kişisel eğilimlerimiz ile ilgili olan şeyleri hoş kategorisine sokar. Bunlar üzerinde bir tartışma söz konusu olamaz çünkü kişinin hoşlantıları farklı olabilir. Güzel’in dünyası ise bu durumun tamamen değiştiği bir dünyadır. Bir şey hakkında güzel nitelmesi yapmanın o şeyin herkesçe güzel bulunmasını beklediğimizi belirten Kant’a göre “bir şey güzeldir derken o şeyden duyduğum hazzın nedeninin herkeste bulunması lazım geldiğini

⁸¹ İsmail Tunalı, **Estetik**, Cem yayınları, İstanbul, 1979, s.41.

⁸² İsmail Tunalı, **Estetik Beğeni**, Say Yayınları, Birinci Baskı Haziran 1983 s. 95

⁸³ İsmail Tunalı, **Estetik Beğeni**, Say Yayınları, Birinci Baskı Haziran 1983 s. 96-97

düşünürüz çünkü böyle bir yargı bizim özel, kişisel durum ve eğilimlerimiz ile ilgili değildir.”⁸⁴

Beğeni problemini “derin, karmaşık ve yüklü bir problem”⁸⁵ olarak adlandıran Tunalı’ya göre kalın roman yargısı yahut güzel roman yargısı bir değer yargısı olsa da genel yargılar ile estetiğe odaklanmak mümkün değildir. Esere yaklaşımlar elbette çeşitlilik gösterir ve çeşitliliklerle kurulu bir dünya olan yapıtlar çeşitli kavrayışları da doğurur. Bu sebeple estetikte şaşmaz kurallar koymaya kalkmamak gerekir.”⁸⁶ Fakat estetik ve edebiyat ilişkisini ele alırken inceleme metodları uygulanarak eserlere yaklaşılması önemlidir.

“Tarihte estetik üzerine ilk inceleme, ilk edebiyat kuramı yapısı, ilk kuramsal yazınsal tarihi ve eleştirisi”⁸⁷ olarak görülen *Poetika* adlı eser estetik deneyimin önemini vurgulaması sebebiyle önemlidir. Edebi eserlerde estetiğin aranması tüm dönemler için geçerlidir. Fakat estetiğin bir bilim dalı olarak belirlenmesi Baumgarten’in çalışmaları sonucu şekillenir.

3.2. ÇOCUK EDEBİYATI VE ESTETİK

Edebiyat dediğimiz şeyin etki uyandırması, sanat niteliği barındırması için dışarıdaki ile aynı şeye işaret etmemesi lazımdır. Yazar gerçek dünya ile dil dünyası arasında bir fark oluşturmalı ve bu kelimeler kendi gerçekleriyle başka bir şeyi inşa etmelidir. Edebiyat kelimesine dair yapılan “kişinin duygu ve düşüncelerini, kendine özgü bir dil kullanarak, estetik kurallar çerçevesinde, yazılı veya sözlü olarak dile getirmesidir.” tanımı herkesçe bilinir ve edebiyatın amacı “estetik zevk ve heyecan uyandırmak” olarak geçer pek çok yazılı kaynakta. Bir gün bir kitap okudum ve hayatım değişti cümlesini her zaman kurdurtmasa da edebiyatın, sanatın okurun hayatını değiştirme, etkileme, duygu yaratma ve yenileme gücü vardır.

Çocuklar “hayal güçlerinin canlılığı sayesinde, en basit şeylerde bile bir güzellik, yenilik, zevk ve heyecan duyulacak bir yön”⁸⁸ bulurlar bu sebeple

⁸⁴ İsmail Tunalı, **Estetik Beğeni**, Say Yayınları, İstanbul, 1983 s. 98.

⁸⁵ İsmail Tunalı, **Estetik Beğeni**, Say Yayınları, İstanbul, 1983 s. 109

⁸⁶ Afşar Timuçin, **Estetik**, Süreç Yayınları, İstanbul, 1987, s.108.

⁸⁷ Massimo Fusillo, Edebiyat ve Estetik, Dost Kitabı, Ankara, 1992.

⁸⁸ Mustafa Ruhi Şirin (haz.), **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.107.

çocukların doğuştan bir estetik olana yönelme eğilimleri vardır. Tek anlamlı ve tek mesajlı didaktik yönelimli çocuk kitapları ise edebiyat ve estetik değerler ile tam anlamıyla örtüşemez ve sadece bilgilendirici kitaplar olarak ele alınabilirler.⁸⁹

Bu tezin temel problemlerinden biri çocuk edebiyatı dediğimizde eserlerin edebiyat kısmının daha az önemsenerek didaktizme önem verilmesi, eserde çocuğa bir şeyler öğretme amacının güdülüyor oluşudur. Eserler elbette bilgi yahut öğreticilikten tamamen uzak durma gibi bir misyona sahip olmamalıdır fakat bilginin öne çıkarılması ve edebi-estetik boyutun önemsenmiyor yahut arka plana atılıyor oluşu çocuk edebiyatı eserlerine olumsuz bir nitelik katan unsurlardandır. Bu sebeple denilebilir ki “edebiyatın oluşumuyla ilgili bütün nitelikler çocuk edebiyatı için de gereklidir.”⁹⁰ ve çocuk edebiyatı “edebiyat niteliklerinden ödün vermemelidir.”⁹¹ Çocuk edebiyatı eserlerinin yalnızca öğretici boyut taşıması gerektiği düşüncesi bu edebiyata dair verilen ilk eserlerin ana misyonu iken günümüzde nitelikli çocuk edebiyatı eserleri ile bu düşünceden uzaklaşmış ve edebi-estetik boyutu yüksek, nitelikli örnekler oluşturulmuştur.

Kişi bir sanat eseri ile etkileşime girdiğinde pek çok yeni deneyimi okur ve hisseder. İnsanın estetik beğenilerini yükseltmesini beklediğimiz nitelikteki bir alanın alt/özerk dalı olarak çocuk edebiyatının da bu nitelikleri taşıması bu sebeple oldukça gereklidir. Çocuklar açısından bu eserlerin estetik anlamda pek çok önemi vardır. Bunlardan ilki eserler ile buluşan çocuğun estetik zevk ve beğeni unsurlarını oluşturması ve daha sonrasında bu zevk ve beğeniye devam ettirecek nitelikteki eserleri okumasıdır. Ebeveynlerin kendi istek ve arzuları ile beğenerek, çocuklarının okumasını istedikleri eserler kimi zaman çocukta aynı etkiyi oluşturmaz bunun sebeplerinden biri çocukların farklı bir algılarının ve estetik dünyalarının olmasıdır. Yemek yemeye gitmek kimi zaman bir çocuk için heyecan verici olmazken “ben bir lokomotifim, bana dahil olup yemek yemeye gitmek isteyen var mı?” cümlesi çocuğun oyun dünyasına seslenmesi sebebiyle inanılmaz ilgi çekicidir ve çocuğa

⁸⁹ Necdet Neydim, **Çocuk Edebiyatı Araştırma-İnceleme-Eleştiri**, Bilgiyolu Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 15.

⁹⁰ Mustafa Ruhi Şirin (haz.), **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.12

⁹¹ Selahattin Dilizdüzgün, **Anaçizgileriyle Çocuk ve Çocuk Edebiyatı**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 45.

heyecan ve istek verir. Çocuğun kendi dünyasına ve estetik zevklerine seslenmek bu sebeple önemlidir ve bu dünyaya seslenen eserler çocukta etki uyandırır. Çocuk edebiyatı ve estetik alanına dair yapılan çalışmaların artırılması nitelikli çocuk edebiyatı eserlerinin de oluşmasına katkı sağlayacaktır. Alandaki konuyla ilgili çalışmalar (Dedeoğlu Orhun, 2019), (Batmaz, 2020) olsa da bu meselenin çok az çalışmada ele alındığı görülür.

Çocuk edebiyatına sorun odaklı yaklaşımı benimseyen eserlerde edebi-estetik boyut incelenirken de genel yargılar ile bir sonuca ulaşmak Kant'ın ortaya attığı güzel-hoş ayırımından hareket edersek mümkün olmayacaktır. Eleştiri geleneğinin gelişmesi, araştırmacıların yürüttüğü incelemeler bu eserlerde edebi-estetik boyuta dair veriler vermesi açısından önemlidir. Özdeşlik ilgisinde nesnelere kavradığımız ve yaşadığımız şey nesneye yüklediğimiz kendi duygularımızdır. Empati yapılacak olaya niteliği biz veririz, boşanmış ailenin çocuğu olmak aile birliğinin dağılması sebebiyle olumsuz bir durum olarak nitelendirilebilirken psikolojik şiddetin yer aldığı bir ilişkinin bitirilmesi ebeveynler ve çocuk açısından olumlu düşünülebilir. Boşanmış aile çocuğuna yüklediğimiz algı, mülteci çocuğa yüklediğimiz algı ile hareket eder ve bunları bir sorun olarak nitelendiririz belki de.

Ginko Çocuk yayınevi sorumlusu ile yapılan bir röportajda şunları söylemiştir: Bir çocuk kitabı aynı zamanda çocuğun estetik zevklerini de besler, geliştirir. Bunu yapmadığı yani keyif vermediği zaman, işlediği konunun ya da vermek istediği mesajın alınması da mümkün değil. Bu yüzden sorun edebiyatı diye anılan ama edebiyat sınıfına girip girmediği tartışmalı, mesaj kaygısı sanatsal yaratımı gölgede bırakan kitaplar olmamalıdır.

Tolstoy'un güzel güçtür sözü ile *Estetik* kitabını sonlandıran Tunalı'dan hareketle biz de diyebiliriz ki çocuk edebiyatı eserlerinde "güzel"i aramak da güçtür. Esere yaklaşımlar elbette çeşitlilik gösterir ve çeşitliliklerle kurulu bir dünya olan yapıtlar çeşitli kavrayışları da doğurur. Bu sebeple estetikte şaşmaz kurallar koymaya kalkmamak gerekir."⁹²

⁹² Afşar Timuçin, **Estetik**, Süreç Yayınları, İstanbul, 1987, s.108.

3.3. ÇOCUK EDEBİYATINDA ESTETİĞE DAİR ÇALIŞMALAR – ORTAYA KONULAN ÖLÇÜTLER

Çocuk edebiyatı eserlerini değerlendirme ölçütlerine dair yapılan araştırmalar arasında estetik unsurlar genellikle önemsenmemiş ve bir nitelik olarak alınmamıştır. Dedeoğlu Orhun (2019) 13 çocuk edebiyatı yazarı ile görüşme yaparak çocuk edebiyatında estetik ölçütleri belirlemek adına sorular sormuştur. Araştırma sonucunda elde edilen çocuk edebiyatı eserlerinde estetik ölçüt değerlendirme kriterleri şunlardır:

1. Eser çocuğun gelişim düzeyine uygun olmalı
2. Eserin dili güçlü olmalı
3. Eserin konusu, kurgusu nitelikli olmalı
4. Eser çocuğa düşünme becerisi kazandırmalı
5. Eserin dış yapı özellikleri nitelikli olmalı
6. Eser çocuğun dil becerilerinin kazandırılmasına destek olmalı
7. Eser dil, anlatım, konu, biçim vb. özellikler açısından tutarlı olmalı
8. Eser sanat algısı oluşturmali
9. Eser türüne özgü özellikler taşımali
10. Eserin öğretici yönü olmalı
11. Eser ideolojik söylemlerden uzak olmalı⁹³

Bu sonuçlar göz önüne alındığında çocuk edebiyatı ve estetik ilişkisinin çok boyutlu olduğu, dil, kurgu, dış yapı özellikleri gibi pek çok konunun çocuk edebiyatı yazarları tarafından estetik meselesi altında ele alındığı görülür.

Muzaffer İzgü'nün

Sırtınızı edebiyata yaslayacaksınız. Hem çocuk kitabında hem büyük kitabında. Ben hiçbir zaman güneş doğdu diye yazmam, çocuğa da yazmam. Güneş dağın arkasında ateşten bir top gibi çıktı. Bakın şimdi görüntü var, sinema var, ışık var, duygu var, hatta bir beyaz kelebek geliyor bana doğru oradan. Yani çocuk bakım bir duygu bir düşün kuracak çocuk.⁹⁴

sözleri de eserlerin estetik boyutuna odaklanır ve estetik duygunun eserde yer almasının büyük ölçüde dil ile alakalı olduğuna dikkat çeker.

Çalışmamızda ele aldığımız boşanma, ölüm ve göç temalı eserleri aşağıdaki sorular ve daha önce literatürde yer alan edebi-estetik boyuta yönelik araştırmalar çerçevesinde incelenmiştir. Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinin estetik açıdan incelenmesi de bu eserlerin eleştirisinde büyük bir önem ihtiva etmektedir. Bu

⁹³ Buket Dedeoğlu Orhun, **Çocuk Edebiyatında Estetik Ölçütlerin Belirlenmesi ve Bir Çocuk Edebiyatı Kitabının Estetik Ölçütler Açısından Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2019, s.16

⁹⁴ Buket Dedeoğlu Orhun, **a.e.** s.30.

sebeple eserler aşağıda yer alan sorular da dahil olmak üzere pek çok bağlamda estetik bir incelemeye tabi tutulabilir:

1. Sorun odaklı temaların estetik ve örtülü bir sunumla okura sunulması için önemsenmesi gereken unsurlar nelerdir?
2. Sorun odaklı eserlerin pek çok amaca sahip olması anlatının estetik boyutu açısından nasıl bir önem ifade eder?
3. Karakterler karşılaştığı durumlar karşısında nasıl bir duruş sergiler?
4. Anlatıda mekânın öne çıktığı kısımlar nelerdir ve mekânın varoluşu anlatıya nasıl bir etki etmektedir ?
5. Tek ve sabit bir mekânın metinde hâkim olduğu eserlerin estetik açıdan değeri nasıl alımlanmalıdır?
6. Çeşitli zorluklarla baş etmeye çalışan karakterlere dair görseller üzerinden bir okuma yapılabilir mi ?
7. Tesadüfi unsur yahut durumların sorun odaklı eserlerde genellikle yer alması anlatıyı estetik açıdan güçlendirir mi ?
8. Empati kurmayı sağlamanın da amaçlandığı sorun odaklı eserlerde karakter isimlerine yer verilmemesi bu durumu kolaylaştırır mı ?
9. Öyküsünü doğrudan kendi sesiyle anlatan anlatıcı okurda daha yüksek bir alımlamaya sahip olabilir mi?
10. Soruya/soruna odaklanan eserlerde karakterlerin tek boyutlu olarak kurgulanması anlatı düzeyinde bir eksiklik oluşturur mu ?
11. Çatışmanın olduğu sorun odaklı eserlerde bir uzlaşma da görülmekte midir?
12. Sorular ile desteklenen metnin okur tarafından alımlanması daha iyi olabilir mi?
13. Sorun odaklı kitaplar çerçevesinde incelenen temaya dair yaşanması muhtemel olayın tüm aşamalarına tek bir eserde yer verilmeli midir?
14. Kullanılan dilin sorun odaklı temaya yönelik takındığı tutumun olumlu yahut olumsuz oluşu dile nasıl yansımaktadır? Metinde yer alan keşke vurguları çocukları telkin mi rahatsız mı etmektedir?
15. Çocuğa yüklenen rol ve sorumluluklar sorun odaklı temalar kapsamında değerlendirildiğinde karşımıza nasıl bir sonuç çıkmaktadır?

3.4. ESTETİK DİL VE ÇOCUK İLİŞKİSİ

Çocuk edebiyatında estetik meselesi beraberinde dilin dünyasını anlamayı, açmayı gerektirir. Edebiyatın kişi ile etkileşime girdiğinde onu değiştirdiğini ve hayatına yeni alanlar açtığı kabul edilir. İnsanın estetik beğenilerini yükseltmesi, estetik zevk ve heyecan uyandırmasını beklediğimiz edebiyat eserlerinin malzemesi dildir. Edebiyatın sanatsal türleri yaşamla ortak bir ilişkiye ve etkileşime girdiğinde onu nasıl değiştirdiği, insanın sadece edebiyatla değil, sosyal bilimlerin hatta fen bilimlerinin bütün katmanlarıyla hayatını her daim yenilediği ve varlığına yeni varlık alanları kattığı bilinir. Edebi metnin içerisindeki üretim mekanizmasının farklılığı, binbir çeşit ve dokuya sahip oluşu insan doğasının çeşitliliğine de uygundur. Dil ile ilgili pek çok hipotez dil ve insan ilişkisinden oluşan yeni anlamlar ve işaretlere odaklanır. Dilin dünyasına dair oluşturdukları tezde “Bir insanın kendi dilinde belirli bir düşünce yapısı oluşmuştur ve bu insan başka bir insanın dilini hiçbir zaman tam anlamıyla anlayamaz.” düşüncesinden hareket eden Saphir-Whorf tezi daha çok dilin düşünceyi etkilemesine odaklanır. İnsanın konuştuğu kelimeler ve gramerin dünya görüşünü de etkilediği iddiasında olan bu görüş henüz ispat edilemese de ortaya koyduğu düşünceler edebiyat açısından önemli nitelikler barındırır. “Edebiyat bir anlamda duygu coşumu olduğundan ve hammaddesi de bir anlamda yazarın patetik duygusu olduğundan edebi eserlerde duygu aktarımı temel amaçlardan biridir”⁹⁵ ve bu dil ile gerçekleşir. Şair/yazar kendi oluşturduğu dünyaya okuru alır ve orada her şeyin kendine özel bir anlamı vardır.

Çocuk edebiyatı özelinde ise dil ve metin ilişkisi bambaşka bir boyuta ulaşır. Çocukların okuması için üretilecek metinlerin yetişkinler tarafından oluşturulması bu edebiyatta dil mevzusunu daha da önemsememiz gerektiğine işaret eder. Çocuğa görelilik, çocuk gerçekliği gibi belirli dikkatler takınsa da yazar kurduğu dil ile bambaşka bir hayal dünyası, gerçekliği olan çocuklara seslenmektedir.

Gökten üç elma düştü, biri bana, biri okuyanlara diğeri de bütün çocuklara olsun. Bu cümle masalın dünyasıdır. Atasözleri, deyimler, benzetme ve ikilemeler

⁹⁵ Ahmet Sarı, **Edebiyat Nefreti**, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2014, s.106

dışında dinleyeni başka bir dünyaya çağırın masalın ana malzemesi de dildir. Eflatun Cem Güney masal dünyasını “Uçsuz bucaksız bir dünya bu! Keloğlan’ı da içine alır, Köroğlu’nu da peri kızını da içine alır, dev anasını da. Seni de içine alır, beni de...”⁹⁶ şeklinde tanımlar. Bu kapsayıcılık ve imgelem dünyası çocuğa dil açısından pek çok şey kazandırır. Olağanüstülükleri, arayışları ile her anlayışın yeni bir dünya oluşturduğu masalarda kurallar ve kaideler yoktur. her öykü bir sesler imgeler ve vurgular yığıdır.⁹⁷ Her şey dil düzleminde gerçekleşir ve bu büyülü bir ortamdır. İnsanın doğasına uygun olan çeşitlilik ve çok boyutluluk masalarda vardır.

Kendine özgü yöntemleri olan bir bilim dalı olarak matematik matematikçiler tarafından oynanan bir oyun olarak nitelendirilir. $2+2=4$ ’ün dış dünyada bir anlamı yoktur fakat matematiğin kendi dünyasında bir manaya ve bütünlüğe işaret eder. Kelimeler de edebiyat veçhesine girdikleri andan itibaren başka bir değer kazanır ve kendilerine ait bir dil ortamı yaratırlar.

Mustafa Ruhi Şirin masalarda kurulan dil dünyasını çocuklar için gerçek dünyadan bir kaçış olarak değerlendirir. Çocuğun evden çıkması aslında edebiyatın estetiğin dünyasına girmesidir. Bu dünya masalla yaratılır, ana unsuru ise dildir.

Günümüzde çocukların bilgisayar oyunları ile yeni bir dil kurma ve kurulan bu dünyaya kaçma, rutinden uzaklaşma deneyimine sarıldıkları görülür. Masalın dünyasından kopan, koparılan çocuklar hikayesini kurdukları, yön verdikleri ve kahramanların fiziksel özelliklerine kadar kendileri inşa ettikleri bir dünyada bir hayat kuruyorlar. Mücadele ve riskin olmadığı bir günlük hayat onlara cazip gelmiyor ve sanal dünyada kendi potansiyellerini ortaya çıkarmaya çalışıyorlar.

⁹⁶ Eflatun Cem Güney, **Nar Tanesi**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1983, s.3.

⁹⁷ Baryy Sanders, **Öküzün A’sı**, (Çev: Şehnaz Tahir) Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020, s.92

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SORUN ODAKLI ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. BOŞANMA GERÇEKLİĞİNE DAİR TEK BİR ÖRNEK: KAVGA ANI

Türklerin İslamiyet' kabul etmeleri onları yalnızca bireysel inanç yönünde değil toplumsal yaşam, devlet düzeni gibi meseleler açısından da etkilemiştir. İslami devlet düzeninde hukuki uygulamalar kuran ve sünnete dayalı şer'i hukuk ile padişahlar tarafından yürürlüğe konulan örfi hukuka dayanır. Boşanma uzun yıllar boyunca devlet sicillerinde yer almamış, boşanmalara ilişkin tescile esas bildirim, 19. yy. sonlarında yasal zorunluluk haline gelmiştir. İslam hukukunun evlenme ve boşanmaya ilişkin esasları 1917 yılında yürürlüğe giren Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde derlenmiştir. Toplumun temelini oluşturan ailenin boşanma ile yıkılması hem aile fertleri hem de toplum açısından önemli bir olaydır . Cumhuriyet döneminde ise aile hukukuna dair tüm prensipler TBMM tarafından 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile düzenlenmiştir. 2001 yılında ise Yeni Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesiyle hükümlerde düzenlemelere gidilmiştir. Cumhuriyet kanunlarında yer alan boşanma sebepleri şunlardır:

- Zina
- Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış
- Suç işleme veya haysiyetsiz hayat sürme
- Terk
- Akıl hastalığı
- Evlilik birliğinin sarsılması
- Eşlerin anlaşması

- Boşanma davasının reddine rağmen ortak hayatın yeniden kurulamaması
- Şiddet görme⁹⁸

Evlilik birliğinin yukarıdaki olaylar vesilesiyle dağılması sonucu boşanma olayı gerçekleşir. Boşanma halinde ise ortak çocuğa yahut çocuklara ilişkin velayet hakkının düzenlenmesi gerekir. Ayrıca mahkeme, kararında kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerinin yerine getirilmemesi durumunda çocuğun menfaatine aykırı olmamak kaydıyla velayetin değiştirilebileceğini de belirtir.⁹⁹ Hâkim boşanmaya karar verirken anne ve babanın hakları ile çocuk ile ilişkisini de düzenler.

Günümüzde aile tiplerinde yaşanan değişikliğe uygun olarak oluşturulacak siyasi, sosyal, ekonomik değişiklikler ailenin konumuna verilen önemi gösterecektir. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne göre aile tipleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

Aile Tipleri			
Birey sayısı ve ilişkilere göre	İş bölümüne ve rollere göre	Aile-içi otorite ilişkilerine göre	Soruna yönelik tutuma göre
1. Geleneksel geniş aile	1. Anaerkil aile	1. Anaerkil aile	1. İlgisiz aile
2. Çekirdek aile	2. Ataerkil aile	2. Ataerkil aile	2. Bağımlı aile
3. Çekirdek aile ağı	3. Eşitlikçi aile	3. Demokrat aile	3. Güçlü aile
4. Dağılmış aile	4. Sağlıklı aile	4. Çocukerkil aile	
a. Tek ebeveynli aile		5. Otorite boşluğu olan aile	
b. Diğer dağılmış aile			

Tablo 4.2. Aile Tipleri¹⁰⁰

⁹⁸ Ahmet Aslan, Begüm Gürel, **Boşanmanın Anatomisi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2021, s.30.

⁹⁹ Türkiye Medeni Kanunu Madde:182/1

¹⁰⁰ Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Tek Ebeveynli Aileler Hülya Öztop vd. https://www.aile.gov.tr/media/92204/01_07_tek-ebeveynli-aileler.pdf, (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

Dağılmış aile evli eşlerin bulunmadığı hane tiplerini tanımlamak için kullanılan bir terimdir ve tek ebeveynli aile ile diğer dağılmış aile tipini kapsar. Tek ebeveynli aile; tek ebeveyn ile evlenmemiş çocuk(lardan) oluşan ailelerin oluşturduğu gruptur. Ebeveynlerin boşanmaları, bir arada oturmamaları ebeveynlerden birinin ölmesi sonucu oluşur. Diğer dağılmış aile ise ebeveyn-çocuk ilişkisi olmayan, diğer akrabaların oluşturduğu hanelerdir.¹⁰¹ Tablodan da görüleceği üzere aileler birey sayısına, aile içi otorite ve rollere göre farklı şekillerde tanımlanabilirler. Bu farklılık birçok aile tipinin olduğunu bize gösterir. Boşanma olayı da bu sebeple tek bir düzlemde, tek boyutlu şekilde ele alınabilecek bir olay değildir. Her aile ve çocuk özelinde farklı değerlendirmelerde bulunmayı gerektirir.

Boşanma olayından etkilenen taraflardan biri de çocuktur. Çocuklara boşanma öncesinde ve sırasında bilgi vermek bu süreci atlatmalarına yardımcı olacaktır. Saldırganlık, öfke sorunları, sosyalleşmede güçlük, regresif davranışlar ise bu dönemde çocukların desteğe ihtiyaç duyduğuna işaret etmektedir.¹⁰² Çocuklara boşanma olayını anlatmak çoğu zaman kolay bir durum değildir. Çocuğa bu meseleyi anlatma yahut konu hakkında haber verme açısından çocuk edebiyatı eserleri oldukça elverişli görülebilir.

Çocuğun ve bireyin konumundaki değişiklikler çocuk edebiyatı eserleri üzerinden toplumsal değişim izlenmesine, toplum sosyolojisinin ortaya konulmasına vesile olur. Bu konuyla alakalı çalışmalarda da pek çok toplumsal meselenin artık çocuk edebiyatında yer edinmeye başladığını görürüz. Güzelyurt ve Özge'nin "Ailede Yaşanan Değişimler: Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir İnceleme" adlı çalışmasında ailede yaşanan değişimleri kapsayan resimli çocuk kitaplarının demografik bulguları incelendiğinde, kitapların %30'un boşanma, %27,5'i ölüm, %27,5'i göç, taşınma ve %15'i yeniden evlenme-evlat edinme konularını içerdiği görülür.¹⁰³

¹⁰¹ Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Tek Ebeveynli Aileler Hülya Öztop vd. https://www.aile.gov.tr/media/92204/01_07_tek-ebeveynli-aileler.pdf, (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

¹⁰² Mert Geniş, Bengü Toker, Mehmet Şakiroğlu, Boşanmanın Çocuklara Etkisi, Çocuğa Söylenmesi ve Ebeveyn Yabancılaşması Derleme Çalışması, **Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Yıl 2019, Cilt 3, Sayı 3, 190 - 199, s.196.

¹⁰³ Tuğçe Güzelyurt; Özge Özkan, "Ailede Yaşanan Değişimler: Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir İnceleme", **Çocuk, Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi**, 2018,1, s.1-19, s.5

Boşanma temasının ele alındığı çocuk edebiyatı eserleri genellikle boşanma olgusuyla karşı karşıya kalmış bir çocuğun ilk anına odaklanmaktadır. Çocuklar, eserlerde anne ve babasının kavgalarına şahit olmakta, evleri ayırmaları üzerine arkadaşları ile durumu paylaşmaktadır. Günlük hayattaki eşyalarının anne ve babasının evinde olmak üzere iki tane olduğunu dile getirdikleri ve bu durumu arkadaşlarıyla paylaşmakta zorlandıkları görülür. Bu kitaplar sorun odaklı bir yaklaşıma sahip olmaları sebebiyle boşanma konusunu birkaç sayfada okura aktarır, çocuğun ve ailesinin yaşayacaklarını, yaşadıklarını temel düzeyde ifade edilerek oluşturulmuş eserlerdir. Fakat çocukların ilk karşılaştıkları eserler olmaları sebebiyle resimli çocuk kitaplarının çocukların okuma kültürü oluşturmada çok önemli bir yeri vardır ve bu sebeple bu eserlerin yalnızca boşanma temasına odaklanarak edebi eser boyutunu arka plana atmaması gerekir. Boşanma konulu çocuk edebiyatı eserleri isimleri açısından incelendiğinde eser adlarının da benzerlik ifade ettiği görülecektir:

- *Annem ve Babam Ayrılıyor*
- *Annem ve Babam Ayrılıyor*
- *Annemle Babam Arkadaş Olduklarını Unutunca*
- *Çocuklardan Boşanılmaz*
- *Babam Taşınıyor*
- *Şimdi Ben Ne Olacağım*
- *İkimiz de Seni Çok Seviyoruz*

Ayrıca konuyla ilgili araştırmalarda boşanma konulu resimli çocuk kitaplarının içeriğine, olayın farklı boyutlarına dair çeşitli açıklamalar yer almaktadır. Boşanma konulu kitaplarda genelde tek çocuk olma durumu görülürken boşanma durumunun çocuk tarafından arkadaşlarından gizlendiği dikkat çekmektedir. Verilen diğer istatistiklerde konuyla ilgili kitaplara yönelik önemli bilgiler sunmaktadır:

Kitapların %100'ünde tek çocuk olma durumu, %91,6'sında çocuk boşanma sonrası anne ile yaşama vardır ve %58,3'ünde çocuğun iki evi, iki odası olacağı anlatılmakta ve çocuk kendini suçlu hissetmektedir. Kitapların yarısında çocuk boşanma durumunu başkalarıyla konuşmaktadır. Kitapların %8,3'ünde ise çocuk ailesinin boşandığını arkadaşlarından gizlemektedir. Boşanma konulu resimli çocuk kitaplarında ebeveynlere ilişkin bulgular

incelendiğinde kitapların tamamında ebeveynler çocuğa sevgisinin sonsuza dek devam edeceğini ifade etmektedir. Kitapların %91,6'sında boşanma sürecinde ebeveynler mutsuzken, boşandıktan sonra mutlu oldukları görülür. Kitapların %41,6'sında boşanma kararını ebeveynler birlikte açıklamaktadır. Kitapların %25'inde özel günlere ve okulla ilgili durumlara iki ebeveyn de katılım göstermektedir. Kitapların %16,6'sında çocukla diğer ebeveyn hakkında olumlu konuşulmakta, çocukla diğer ebeveyn hakkında olumsuz konuşulmakta, ebeveynler boşanma sonrası yeni bir ilişkiye başlamakta ve boşanma öncesi eşlerden biri evi süreli terk etmektedir.¹⁰⁴

Çocuk edebiyatı eserlerinde boşanma temasını ele alan kitapların edebi-estetik bir boyut taşınması, bu niteliklerinden ödün vermemesi gerekir. Bu çalışmada amaç sorun odaklı resimli çocuk kitaplarında edebi-estetik niteliklere dair olumlu yahut olumsuz özellikleri belirleyerek ebeveyn, araştırmacı, yazar ve yayınevlerine bir yol çizmektir. Bu sebeple boşanma konusunda ele alınmış eserleri içerik, akış açısından kapsadığı düşünülen üç eser değerlendirmeye tabi tutularak eserlere dair genel bir çerçeve çizilmesi amaçlanmaktadır. Seçilen *eserler Ufaklık ve Canavar, Zeytin Annesiyle Babası Ayrılın İstemiyor, Annem ve Babam Ayrılıyor, Fips Olanları Anlamıyor* isimli eserlerdir.

¹⁰⁴ Tuğçe Güzelyurt; Özge Özkan, “Ailede Yaşanan Değişimler: Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir İnceleme”, *Çocuk, Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi*, 2018,1, s.1-19, s.7-8

Eser Adı	Yazar	Çizer	Orijinal Dili	Yayınevi
Ufaklık ve Canavar	Marcus Sauer mann	Uwe Heidschötter	Almanca	Uçanbalık Yayınları
Zeytin Annesiyle Babası Ayrılısın İstemiyor	Christian Lamblin	Charlotte Roederer, Regis Faller	Fransızca	Uçanbalık Yayınları
Annem ve Babam Ayrılıyor	Bengi Semerci	Esra Ergel	Türkçe	Yeşil Dinozor Yayınları
Fips Olanları Anlamıyor	Jeanette Randerath	Imke Sönnichsen	Almanca	Gergedan Yayınları
Annem ve Babmam Boşanıyor	Debra Menase	İdih Wanha	İngilizce	Çitlembik Yayınları
Annem ve Babam Boşanıyor	Marge Eaton Heegard	Marge Eaton Heegard	İngilizce	İletişim Yayınları
Çocuklar İçin Boşanma Süreci ve Sonrası	Lisa M. Schav		İngilizce	Sola Unitas
İkimiz de Seni Çok Seviyoruz	Eva Montanarı	Eva Montanarı		Redhouse Kidz Yayınları
Babam Taşınıyor	Ayşen Oy	Volkan Akmeşe	Türkçe	Mandolin Yayınları
Babasının Başka Evi Var	Can Göknil	Can Göknil	Türkçe	Can Yayınları
Annemle Babamın Boşanmasıyla Nasıl Baş Etsem?	Stephane Clerget-Bernadette Costa Prades	Jacques Azam	Fransızca	Can Yayınları
Noktacık	Saadet Ceylan	Seza Kutlar Aksoy	Türkçe	TUDEM Yayınları
Annemle Babam Arkadaş Olduklarını Unutunca	Jennifer Moore Mallinos	Marta Fàbrega	İspanyolca	Redhouse Kidz Yayınları
Paki, Annemle Babamın Boşanmasından Korkmuyorum	Rena Rossi Zairi	Leda Varvaroussi	Yunanca	Büyülü Fener Yayınları

Tablo 4. 1 Boşanma Konulu Eserlerin Yayın Bilgisi

Ufaklık ve Canavar, Zeytin Annesiyle Babası Ayrılısın İstemiyor, Annem ve Babam Ayrılıyor ve Fips Olanları Anlamıyor adlı eserler ise tema özelinde eleştirel yaklaşıma alan açması sebebiyle seçilip tez kapsamında incelemeye tabi tutulacak eserlerdir. “*Annem ve Babam Ayrılıyor*” adlı metin Psikolog Bengi Semerci(1963) tarafından 2012 yılında yazılmış, Esra Ergel tarafından resimlendirilmiş ve Eylül 2017 tarihinde 4. baskısını yapmıştır. İncelenecek olan baskı ise Ocak 2017 tarihli 3. baskıdır. Semerci'nin çocukların arkadaş zorbalığı ile baş etme yolları, yeme alışkanlıkları, kaybolma ve zarar görme riski, çocukluk çağı depresyonu, öfke kontrolü, kardeş kıskançlığı, korkuyla baş edebilme, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, disleksi, bilgisayar kullanımı gibi konularda “*Duygularım ve Davranışlarım*” başlığı altında çıkardığı bir kitap serisi vardır. *Annem ve Babam Ayrılıyor* yayınevinin kendi sitesinde 1.Sınıf, 3+ Yaş, Okul Öncesi gibi ibareler ile satışa sunulur ve Yeşil Dinozor yayınevine aittir. Kitabın arka kapağında kitabı birlikte okumaya, duyguları paylaşmaya çağıran bir sunuş yazısı da yer alır:

Sevgili Anne Babalar, bu kitapları çocuklarınızla birlikte okuyun. Onları dinleyin, duygularını anlamaya çalışın. Onlarla kendi duygularınız paylaşın. Bu kitap serisini hazırlarken sizlerin ve çocuklarınızın bu paylaşımlarını kolaylaştırmayı amaçladık. Baza zorluklarla baş etmek kolay olmayabilir. Ama baş etme yollarını çocuklarınızla birlikte bulabilir, gerekli durumlarda uzmanlardan yardım alabilirsiniz. Bu kitap ebeveynleri ayrılan ve bu duruma uyuma ilişkin zorluk yaşayan çocukların, duygularını daha iyi anlamalarını sağlamak ve ayrılığı çocuklara açıklamada zorlanan ebeveynlere destek olmak amacı ile hazırlanmıştır.¹⁰⁵

“*Annem ve Babam Ayrılıyor*”, bize metinde ismi verilmemiş bir kız çocuğunun anne ve babasının boşanma sürecinde yaşadıklarını anlatan bir eserdir. Ebeveynlerinin boşanacağını öğrenen karakterimiz anne ve babasının barışması için elinden geleni yapar, fakat onları barıştıramayacağını anlar. Bunun üzerine anne ve babasıyla ayrı ayrı evlerde çok mutlu yaşadığını, ikisinin de onu çok sevdiklerini düşünür ve üzülmemeye karar verir. Anlatının sonunda okur, mutlu bir ailesi olduğu için de sevinen ve ailesini seven bir karakter görür. Buna rağmen eserin son

¹⁰⁵ Bengi Semerci, *Annem ve Babam Ayrılıyor*, Yeşil Dinozor Yayınları, İstanbul, 2012, s.32

sayfalarında yer alan “Keşke hep beraber olsak” vurgusu anne ve babası ayrılan çocuğun düşüncelerine yönelik bir vurgu olsa da bu düşüncenin sık tekrarı çocuklarda olumsuz tutumlara sebep olabilir.

Görsel 4.1. *Annem ve Babam Ayrılıyor* adlı eserin yirmi ikinci sayfası

Eserin 1. tekil şahıs kullanılarak kaleme alınması çocukların yüksek bağlantısallık¹⁰⁶ kurmasını sağlaması açısından araştırmaya tabii tutulabilir. Bu açıdan özellikle sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinde “ben dili”nin kullanılması daha etkili olacaktır denilebilir. Tabii “ben dili”nin çocuklar ile bağlantı açısından daha yakın temas kurması eserin niteliğine dair dikkatleri artırmalıdır. Çocuğun ağzından direkt olarak yaşadıklarını okuyan yahut dinleyen okur için bağlantı kurmak, yaşadıklarını anlamak ya da empati duygusu oluşturmak daha kolay

¹⁰⁶ Rebecca J. Lukens; Jacquelin J. Smith; Cynthia Miller Coffel, **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış**, (Çev:Cenk Pamay) Erdem Yayınları, İstanbul, 2018,s. 24

olacaktır. Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinin çocuk okuru çevresinde olup bitenlerden haberdar etme, empati kurmasını sağlama, deneyim kazandırma ve benzer deneyimleri yaşayan çocukları bir paylaşım ortamında buluşturarak ortak hislerini duyurma, duygusal olarak güçlendirme amacı taşıması göz önünde bulundurulduğunda yüksek bağlantısallık ilkesi bilhassa önemlidir. Eserde anne ve babanın birbirleri hakkında kötü bir konuşma anlatmaması da öne çıkar.

Eserde kahramanın adının verilmemesi ise eserin niteliği açısından olumsuz bir durum olarak gösterilebilir. Edebi metinler kişi, zaman, mekân ve olay olmak üzere dört temel öğeden meydana gelirler. Kişi olayların çevresinde geliştiği, yan karakterler ile etkileşime giren kişi olması sebebiyle daha öncü bir konumdadır bu sebeple karakterin diğer unsurlarla ilişkisi de önemlidir. Çocuk edebiyatı eserlerinde ise karakterlerin fiziksel ve ruhsal açıdan çocukları etkilemeleri göz önünde bulundurulmalı ve çocukların gelişim aşamalarına uygun karakterler oluşturulmalıdır. Boşanma konusunu odağına alan *Annem ve Babam Ayrılıyor* adlı eserde karakterimizin bir isminin dahi olmaması hem eserin etkisini düşürmekte hem de edebi-estetik niteliğini sorgulamamıza sebep olmaktadır. “Bir karakter, ortaya çıkışı ve bundan sonra takip ettiği gelişme süreci içinde ilgi çekici olur. Bu tıpkı bir merasim alayının yavaş yavaş gösterisini tamamlaması gibidir. Eğer bu olayda her şeyi aynı anda görürsek, merasimin sadece bir kalabalığa dönüştüğüne şahit oluruz.”¹⁰⁷ sözleri aslında eserin edebi boyutuna gönderme yapmaktadır. Edebiyat gerçekliği dönüştürerek, hissettirerek anlatır ve aktarır. Tüm yaşananların ardı sıra edebi bir dikkat gözetilmeksizin anlatılması metnin edebi eser niteliğini sorgulamamızı gerektirir.

Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat* adlı eserinde çocuk edebiyatı eserlerinden örneklerle karakterleri kapalı(geliştirilmemiş), açık(geliştirilmiş), devingen ve durağan karakterler olarak sınıflandırır. Öyküde karakterin dönüşümünde “inandırıcılığını sağlayan önemli etken iyi geliştirilmiş devingen bir karakterin, kişilik yapısı ile bütünleşmiş olaylar dizisidir.”¹⁰⁸ Sorun odaklı eserlerde yalnızca olay öncelenecek karakterin oluşturulması konusunda dikkatler ikinci plana

¹⁰⁷ Philip Stevick, **Roman Teorisi**, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Gazi Üniversitesi Yayınları Ankara, 1988, s.59.

¹⁰⁸ Sedat Sever, **Çocuk ve Edebiyat**, Tudem Yayınları, İstanbul, 2003, s.111.

atılmamalıdır. Boşanmayı çocuklara anlatmak, anne babası boşanma aşamasında olan bir çocuğun duygularını daha iyi anlamasını sağlamak amacıyla yazılan bu eserler boşanma anı öncesinde ve sonrasında çocuğun yaşayabileceği tüm gerçekleri eser aracılığıyla aktarma çabası gütmemelidir. Eserde biz kahramanımızın anne babasının boşanma kararı vermesine, bu karardan kendini sorumlu tutmasına, ebeveynlerini barıştırma planı yapmasına ve aniden ortaya çıkan yine “isimsiz” bir arkadaşının da anne babasının ayrı olmasına ve bu durumun onu üzmediğine hatta başkalarıyla evlenseler ve kardeşi olsa bile üzülmeceğine dair aralıksız mesajlarla karşılaşırız. Bu bilgilendirme ve boşanma olayının her aşamasından haberdar etme amacı eserin edebi niteliğinden ödün vermesine sebep olabilir. Halbuki öyküdeki düşsel kurgu çocuk dünyasına uygun; ancak insan ve yaşam gerçekliğini de yakalayabilecek şekilde verilmesi edebiyatın dolaylı eğitsel işlevine alan açar¹⁰⁹ ve sorun odaklı eserler özelinde aktif olarak uygulanabilir.

Kahramanlara ait bir başka özellik de devingen yahut durağan kişilik özelliklerine sahip olmalarıdır. Devingen karakterler(değişen), öykünün başlangıcıyla sonucu arasındaki kesitte değişim göstererek yeni kişisel davranışlar edinir, yeni değerler geliştirebilir. Durağan karakterler ise öykü boyunca büyük kişilik değişimleri yaşamaz; kahramanların yaşadığı küçük, önemsiz değişimler de okur tarafından yeterince önemsenmez.¹¹⁰ *Annem ve Babam Ayrılıyor* adlı eserde kahraman boşanma olgusunu kabullenme konusunda bir değişim yaşasa da kişiliğine dair bir bilgi vermemesi, isminin dahi olmaması açısından “insan gerçekliğinin yalnızca bir boyutunu yansıtmaması”¹¹¹ sebebiyle kapalı yahut geliştirilmemiş karakter olarak nitelendirilebilir. Çocuk edebiyatında en önemli etken değişim geçiren kahramanın ve geçirdiği değişimin okur tarafından inandırıcı bulunmasıdır. Bu inandırıcılığı sağlamak için karakter iyi geliştirilmiş ve değişen niteliklere sahip bir şekilde kurgulanabilir. Çocuk edebiyatında bir başka önemli etken de masal, öykü, roman ve anlatılardaki geliştirilmiş karakter sayısıdır. Çok sayıda

¹⁰⁹ Sedat Sever, a.e., s.111.

¹¹⁰ Sedat Sever, a.e., s.116.

¹¹¹ Sedat Sever, a.e., s.111.

geliştirilmiş karakterin yer aldığı bir öyküde, çocuk okur özdeşim ögesi olarak seçebileceği karakteri saptamada sorunlarla karşılaşabilir.¹¹²

Sorun odaklı eserlerin edebi-estetik boyutlarına dair yapılacak değerlendirmede karakterlerin aktif ya da pasif olarak konumlandırılmaları da önemlidir. Eserde kahramanımız anne ve babasını barıştırmak için planlar yapması, bir araya getirmeye çabalaması açısından aktif rol üstlenmiştir. Boşanma olayını bilişsel olarak kavrayabilen her çocuğun hiçbir zaman anne ve babasının ayrılmasını istemediği ve birleştirme hayali kurduğu da bilinmektedir. Buna rağmen çabalayan, bir şeyler planlayan birer olarak kurgulanan karakterler çocukların zihin dünyası için önemli işaretler barındırmaktadır.

Kahramanın bir isminin olmaması okurun daha kolay özdeşleşim kurması açısından olumlu bir nitelik barındırır düşüncesi de araştırmacılar yahut yazar tarafından ortaya konulur. Yirminci yüzyılın sonlarına ait çocuk romanlarının ana karakterlerinin sıradan insanlar olarak sunulması modern yaşam deneyimleriyle de açıklanabilir¹¹³ fakat edebi metinlerin temel öğelerinden olan kişinin özdeşleşim kurabilmeyi artırmak amacıyla bir isminin olması karakter ile bağı artıracak ve çocuğun kitaba girmesini kolaylaştıracaktır. Sedat Sever'e göre tercih edilecek isimler dahi oldukça önemlidir. çünkü çocuk okur karakterle özdeşim kuramadığında kitaba giremeyecek, metni ilerletmeyecektir.¹¹⁴

Eserlerde dikkat çeken diğer bir durum ise ebeveynleri boşanan çocuğun arkadaşları arasında da anne ve babası boşanmış bir çocuk olduğudur. Metinde tesadüf olarak iletişime geçilen ilk arkadaşın da ebeveynlerinin boşanmış olması çocukların esere karşı inandırıcılığını yitirmelerine sebep olmaktadır. Kitapların sonunda çocukların bu duruma zor da olsa alıştıkları bazen anne ve babasıyla birlikte geçirdikleri günleri hayal ettikleri ama ebeveynlerin çocuğa olan ilgisinde bir azalma olmadığı için durumla başa çıktıklarına değinilir. Eserlerin çocuğun başa çıkması

¹¹² Sedat Sever, **a.e.**, s.115.

¹¹³ Melike Günyüz, **Çocuk Edebiyatı Okumaları Kök Metinler, Metinlerarası İlişkiler, Karşılaştırmalı Okumalar**, Erdem Yayınları, İstanbul, 2022, s. 172.

¹¹⁴ Mehmet Özçataloğlu, **Çocuk Edebiyatında Karakter**, <https://www.edebiyatatolyesi.net/cocuk-edebiyatinda-karakter/1086/> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

gereken durumun sadece bir kısmını vermesi ve hep aynı dille seslenmesi bakımından sorunlu görülmüştür.

Anne babası boşanmış bir çocuğun günlük hayatına, arkadaşları ile ilişkilerine odaklanan eserler resimli kitaplar arasında yer almamaktadır. Çocukların boşanmanın gerçekliğiyle karşılaştıkları anlar genellikle aşama aşama gerçekleşmekte ve bu aşamaların yalnızca ilk kısımlarına eserlerde yer verilmektedir. Aşamalar incelendiğinde eserlerde olaylar silsilesine dair şu sıralama yapılabilir:

- Anne ve Babanın Tartışma Anı
- Ebeveynlerin Boşanmaya Karar Vermesi
- Ebeveynlerden Birinin Taşınması
- Çocuğun Boşanmadan Kendini Suçlu Hissetmesi, Hata Yapmış Olmalıyım Düşüncesine Sahip Olması
- Anne-Babanın Çocuk ile Konuşarak Bu Düşüncesinin Doğru Olmadığına Dair İkna Etmesi
- Boşanma Sürecinde Çocuğun Anne yahut Babasından Uzaklaşmadığının İfade Edilmesi
- Anne ve Babanın Bir Süre Sonra Başka Biriyle Birlikte Olabileceğinin Belirtilmesi

Annem ve Babam Ayrılıyor adlı eserde ise ebeveynlerin tartışma anı verilmemiş, okur ilk olarak anne ve babanın çocuğa boşanacaklarını ifade etmesi ile karşılaşmıştır. Boşanma olayına karar veren ebeveynlerin bunu önce çocukları ile paylaşması, bunu tanıdık bir mekânda ve temas kurarak yapmaları önerilmektedir. Eserde boşanma kararı öncesinde çocukla bu durumun paylaşıldığı görülmektedir.

Bu paylaşımın hemen ardından karakter

Birden babam artık bizimle aynı evde yaşamayacağını söyledi. Bu defa çok büyük bir hata yapmış olmalıydım. Sanırım babamın gitmesine neden olacak kadar büyük bir suç işlemiştim. Ne yaptığımı bilmiyorum ama eminim daha iyi bir çocuk olsam, derslerime daha çok çalışsam babam bizi bırakıp gitmezdi.¹¹⁵

¹¹⁵ Bengi Semerci, **Annem ve Babam Ayrılıyor**, Yeşil Dinozor Yayınları, İstanbul, 2012, s.3

düşüncelerine kapılır. Ardından anne ve babası boşanmalarının onun suçu olmadığını ve yalnızca beraber mutlu olamadıkları için başka evlerde kalacaklarını belirtirler. Anne ve babanın artık anlaşamıyor oluşu iyi yakın arkadaşın ayrılığı gibi aktarılır: “*Nasıl sen daha önce sevdiğin, anlaştığın bazı arkadaşlarınla sonra anlaşamıyor, onlarla arkadaşlık yapamıyorsun, biz de babanla artık anlaşamıyor, onlarla arkadaşlık yapamıyorsun, biz de babanla anlaşamıyoruz.*”¹¹⁶ Okul öncesi dönemde çocuklar Piaget’in bilişsel gelişim kuramına göre işlem öncesi dönem olarak isimlendirilen gelişim sürecindedirler. Bu dönemde çocukların benmerkezci bir düşünceye sahip olması ebeveynlerin ayrılığından kendini sorumlu tutmasına sebep olur.

Okul öncesi döneme yönelik eserlerde telkin ve tekrarlar araştırma kapsamında dikkat çeken bir unsurdur. Anne ve babası tarafından boşanmalarının kendisinin iyi, uslu bir çocuk olması ile alakası olmadığı ifade edilmesine rağmen anlatı içerisinde buna inanmayan karakter bir sonraki sayfada tekrar “*daha iyi bir çocuk olacaktım. Böylece annemle babam tekrar beraber olacaklardı.*”¹¹⁷ şeklinde bir düşünceye kapılır. Pedagoglar tarafından çocuğun bu hislerinin normal olduğu ve onunla konuşarak dilsel ve tensel iletişim kurularak bunun aşılabileceği anlatılsa da anlatı düzeyinde bunun sık tekrarı çocuk okuru tekrar bu düşünceye sevk edebilir. Eser boyunca tekrarlanan başka bir duygu da pişmanlık duygusudur. “Keşke bir araya gelseler, barışıp aynı evde otursalar” benzeri cümleler eserde çocuk okurun dikkatini çekebilir ve eser sonunda ana duygunun pişmanlık, üzüntü olmasını hissettirecek boyutta olması sorgulanmalıdır. Edebiyatın, edebi dilin gerçekliği dönüştürme işlevi çocukların yaşadığı bu suçluluk duygusunu tekrarlamak değil pedagojik yardımlar ile azaltmak yok etmek olmalıdır.

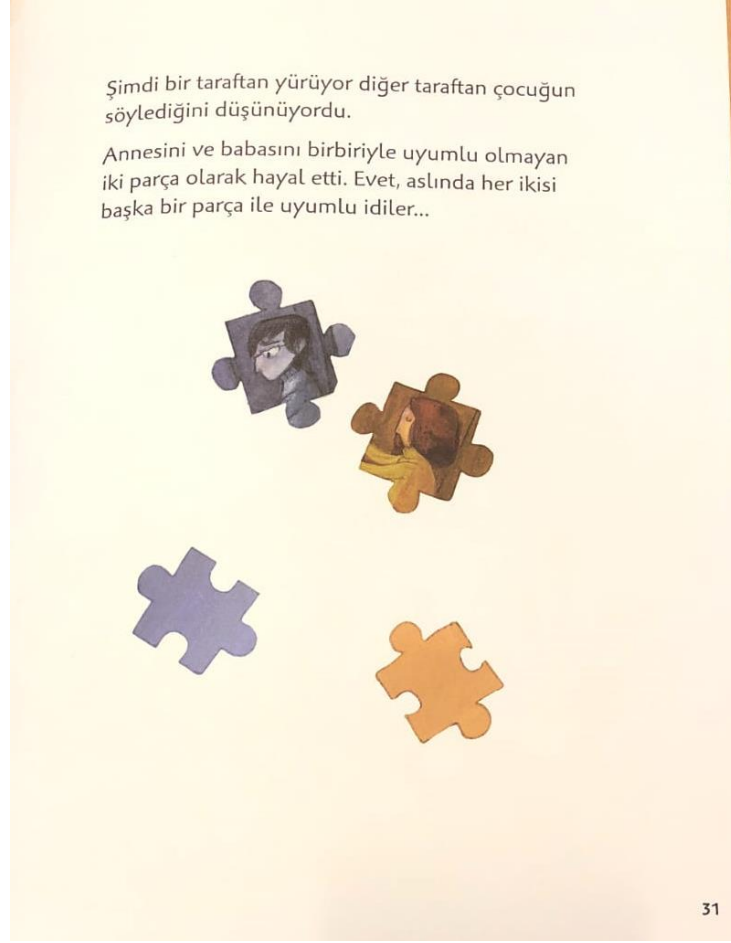
Boşanma konusunu ele alan eserlerde anne ve babanın artık anlaşamıyor oluşu çeşitli şekillerde ifade edilir. Bu durum kimi zaman bir ayakkabının artık ayağa olmaması¹¹⁸, iki yapboz parçasının birbiriyle uyumsuzluğu, iki arkadaşın artık

¹¹⁶ Bengi Semerci, a.e. s.4

¹¹⁷ Bengi Semerci, a.e. s.4

¹¹⁸ Can Göknil, **Babasının Başka Evi Var**, Can Çocuk, İstanbul, 2011.

anlaşamıyor oluşu¹¹⁹ şeklinde ifade edilir. *Görüşmek Üzere* adlı eserde anne ve babası ayrılan yine isimsiz bir kız çocuğunun anne ve babasının ayrılığı üzerine tesadüfen yol kenarında denk geldiği bir çocuk ile yapboz oynarken iki parçanın birbiri ile uyumuna dair düşünmüş ve anne babasının ayrılığını birbirlerine uymuyorlar, başka parçalar ile uyumlu ve mutlu olurlar düşüncesi ile kabullenmesi kolaylaşmıştır.

Görsel 4.2. *Görüşmek Üzere* adlı kitabın otuz birinci sayfası

Bengi Semerci'nin *Annem ve Babam Ayrılıyor* adlı eserinde ise anne ve baba anlaşamayan iki arkadaş olarak örneklenir.

Ebeveyn açısından bakıldığında ise boşanma hem kendisini hem de çocuğunu düşünmesi, öncelmesi gereken bir andır. Çocuğunu korumak ve bu olayı onu incitmeden açıklamak yahut atlatmak isteyen ebeveynin bir yardımcı olarak gördüğü

¹¹⁹ Nebihe Muhaydeli, *Görüşmek Üzere*, Nar Çocuk Yayınları, İstanbul, 2019.

şeylerden biri de edebi metinlerdir. Ebeveynin bir kurgu eser ile çocuğunun kurduğu bağı anlatan ifadeler bu sebeple oldukça önemlidir:

Bu işin kitabında boşanma kararını anne babanın çocuğa birlikte söylemesi gerektiği yazar. Ama hayatta olması gerekenler ve olanlar örtüşmeyebilir. Ben beş yaşındaki oğluma babasıyla boşanacağımızı tek başıma açıkladım. Parktan dönüş yolunda oğlum bazen anne ve babalar anlaşamayabilirler diye söze başladım ve devam ettim. Oğlumun söylediklerimi anladığından emin olamadım. “Annecim, Punky’nin anne babası gibi mi?” diye sorunca rahatladım. Punky oğlumun sevdiği bir çizgi film karakteriydi. Bu çizgi filmde Punky’nin anne babası boşanmıştı ve ayrı evlerde yaşıyorlardı “Evet oğlum tıpkı Punky’nin anne babası gibi” dedim ve sarıldım.¹²⁰

Bu eserlerde boşanmanın ebeveyn açısından başka bir eve taşınma, çocuk açısından ise iki farklı evi olması sebebiyle mekân ön plana çıkar. Boşanma temalı eserlerde kullanılan mekanlar genelde öngörülebilir ve sınırlıdır. *Annem ve Babam Ayrılıyor*’da anne ve babanın ayrılmadan önce birlikte yaşadığı ev özelinde oda, çocuk odası, babanın taşındığı ev, bahçe, lunapark ve okul mekân olarak verilir.

İncelenecek diğer ise Uçanbalık Yayınları’ndan çıkan Zeytin Annesiyle Babası Ayrılış İstemiyor adlı eserdir. “Ünlü çocuk doktoru Edwige Antier’den tüm anne babalara özel “Ebeveyn Rehberi: Bilimsel Açıklamalar ve Öneriler” bu seride!” arka kapak yazısıyla çıkan kitabın ilk basımı 2001 yılında Fransa’da Les Parents de Samira se separent adı ile NATHAN tarafından gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde ise birinci baskı Haziran 2015 tarihinde 2000 adet yapılmıştır. 3-6 yaşa uygun olduğu belirtilen kitap sonunda bir de ebeveyn rehberi yer alır.

Hakim bakış açısı tarafından aktarılan olayların başlangıcı Zeytin ile anne babasının yemek masasında tartışmaları ile başlar. Üstelik bu tartışmalar “bir süredir” (s.2) devam etmektedir. Annesi ve babasının tartışması Zeytin’in odasına kaçmasına, yani olaylara karşı kaçış tepkisi vermesine sebep olur. Odasına koşarak giden Zeytin oyuncak kral, kraliçe ve prensesi yanına alır. “Aniden kralla kraliçeyi

¹²⁰ Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **Tek Ebeveynli Aileler**, Hülya Öztöp vd. https://www.aile.gov.tr/media/92204/01_07_tek-ebeveynli-aileler.pdf, (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

birbirlerine çarptırmaya başlar.” (s.5) Annesi ve babası Zeytin’e artık mutlu olmadıkları için anlaşılmadıklarını ve muhtemelen ayrılacaklarını söyler. Zeytin’in aklında ise “Peki ya prensese ne olacak? Onu terk mi edecekler?” sorusu vardır. Annesi ve babası Zeytin’i her zaman seveceklerini ve yanında olacaklarını ifade ederler fakat Zeytin’in kiminle yaşayacağı konusunda anne ve baba bir ikilemde kalınca oyuncak sandığından çıkarılan koca bşir oyuncak ayı hakim olur. (s.11) Hakimin kararı hemen açıklanmaz, o süreçte baba başka bir oyuncak ev inşa eder kral için. Zeytin bu sırada prenses için de bir oda yapmayı unutmamasını babasına hatırlatır. Kral ve kraliçenin şatoları arasında Zeytin’in gezintiye çıkardığı prenses çok şanslıdır Zeytin’e göre çünkü normal bir prenesten iki kat fazla eşyaya sahiptir. Birden gülümsemesi kaybolan ve ağlamaya başlayan Zeytin kral ve kraliçenin bir zamanlar birbirine ne kadar aşık olduğunu düşünür. Babasının yanındayken annesini, annesinin yanındayken de babasını düşündüğünü söyler.

Oyuncaklarından ayrılan ve yemek masasına gelen Zeytin’in anne babasına yönelttiği soru önemlidir: “Siz de kral ve kraliçe gibi ayrılacak mısınız?” Ayrılışlar da tıpkı prenses gibi iki evi olacağını ve anne ve babasının Zeytin’i hep seveceğini ifade etmeleriyle anlatı biter.

Anlatıda öne çıkan Zeytin’in kendi yaşadıklarını oyuncakları aracılığıyla anne babasına göstermesi ve sormak istediği soruları oyuncaklarının dilinden sorması dikkat çeker. Kendi dünyasından, kavgadan kaçarak oyuncaklarına koşan Zeytin kendi kurgusuna, oyun anlayışına, hayal dünyasına uygun bir şekilde olayları anlayabilmek için oyuncaklarından yardım ister. Kral, kraliçe ve prenses ile özdeşleşim yaratır. Tekrar masaya döndüğünde ise oyuncakları sayesinde daha kolay uyumlandığı ayrılık olayına dair anne ve babasına soru yöneltir. “Siz de kral ve kraliçe gibi ayrılacak mısınız?” sorusunu sormak artık onu korkutmaz çünkü kurgusal boyutta kurduğu oyunda anne ve babasının boşanma sebebini algılamış, boşandıktan sonraki süreci prenses üzerinden canlandırmıştır.

Kitabın ikinci bölümünde ise ebeveynler için hazırlanmış bir rehber yer alır. Hikayeyi okuduktan sonra “Senin de annesiyle babası ayrılmış arkadaşların var mı?”, “Bütün çocuklar anneleriyle babalarının ayrılmalarından korkar değil mi? gibi sorular ile ebeveyne yol göstericilik yapılır. Ayrılık kararının bildirilmesi konusunda

ise Şu önerilir: ““Ayrılığı “BoŐanacađız” ya da “Ayrılacağız” gibi keskin tanımlamalarla izah etmekten ziyade ikimizin de karşılıklı olarak dinlenmeye ve bu yüzden de farklı yaŐan alanlarına ihtiyaç duyduğunuzu anlatarak ifade etmeniz daha doğru olacaktır.”¹²¹ Seni her zaman seveceğiz cümlesinin ise çocuğu rahatlatmayacağını aksine ayrılık durumunda sevilme ihtimalinin çocuğun kafasını karıŐtıracađı da rehberde yer alan önemli kısımlardandır.

Nihayetinde *Zeytin Annesiyle Babası Ayrılışın İstemiyor* adlı metin karakterin kurgusal kişiler üzerinden boşanmayı algılaması, sorular sorması ve zihnini rahatlatmasına alan açması açısından önemli bir eserdir. Metinde iki farklı anlatıcının sesinin duyulması da metni daha akıcı bir hale getirmiŐtir denilebilir. Anlatının sonundaki ebeveyn rehberi ise boşanma öncesi ve sonrası çocuklara tutum ve davranışlar konusunda ebeveynlere oldukça yardımcı bir rol üstlenmesi sebebiyle önemlidir. Anne ve babanın arkadaŐılıđına yapılan vurgu, ayrılık ve boşanma kelimelerine dair dikkat edilmesi rehberdeki önemli kısımlardan birkaçıdır.

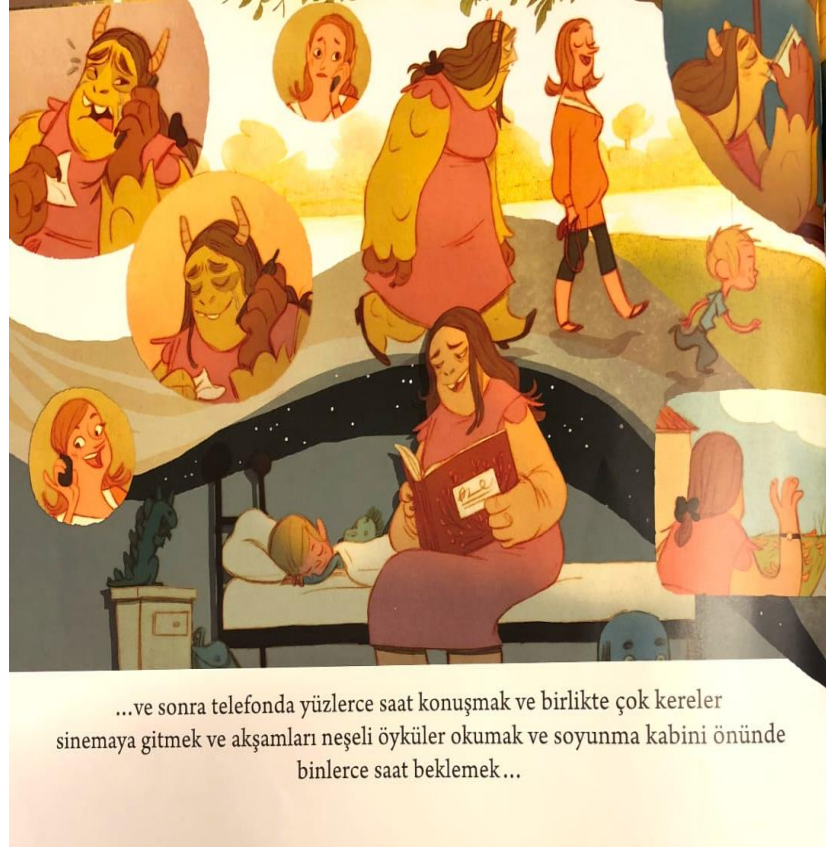
İncelenecek diğer eser Uçanbalık Yayınları’ndan çıkan Marcus Sauermann’ın yazdığı, Uwe Heidschotter’ın resimlediği *Ufaklık ve Canavar* adlı resimli kitaptır. Boşanma olayı sonrasında yaŐananlardan baŐlayarak hikâyeyi devam ettiren bu eserde boşanma anına dair bir bilgiye yer verilmez. Ailenin neden boşandığını bilmeyiz fakat ilk cümlesi “Annen bir canavara dönüşmüşse eğer, iŐler bir hayli deđiŐir.” (s.1) oldukça çarpıcıdır. Boşanma sonrasında annenin çocuğunun gözü önünde bir canavara dönüşmesi kahramanımıza göre oldukça normaldir. Bunu kabullenmiş ve annenin canavara dönüşmesi sürecinde yaşadıklarını oldukça içselleŐirmiŐtir. Piaget’in işlem öncesi dönem olarak nitelendirdiği okul öncesi dönemde adlandırılabilcek bir çocuğa göre benmerkezci olması beklenen kahramanın hareketleri bu dönemden beklenen bir davranış değildir. Her Şeyi kendi başına halledebileceğine inanan bir çocuk profili vardır bu metinde karŐımızda.

¹²¹ Christian Lamblin, *Zeytin Annesiyle Babası Ayrılışın İstemiyor*, Uçanbalık Yayınları, İstanbul, 2015, s. 21.

Görsel 4.3. *Ufaklık ve Canavar* adlı kitabın altıncı sayfası

Annesinin girdiği depresyon sonrası onu iyileştirme yükü çocuğun omuzlarındadır. Annesinin değişim süreci de metinde okura aktarılır. Bu süreçte hem yakın arkadaşının hem de çocuğunun büyük desteğini alan annenin iyileşmesi için zaman, sabır, bir sürü güzel yaz günü, telefonda yüzlerce saat konuşmak, birlikte çok kereler sinemaya gitmek ve akşamları neşeli öyküler okumak ve soyunma kabini önünde binlerce saat beklemek gerekir.

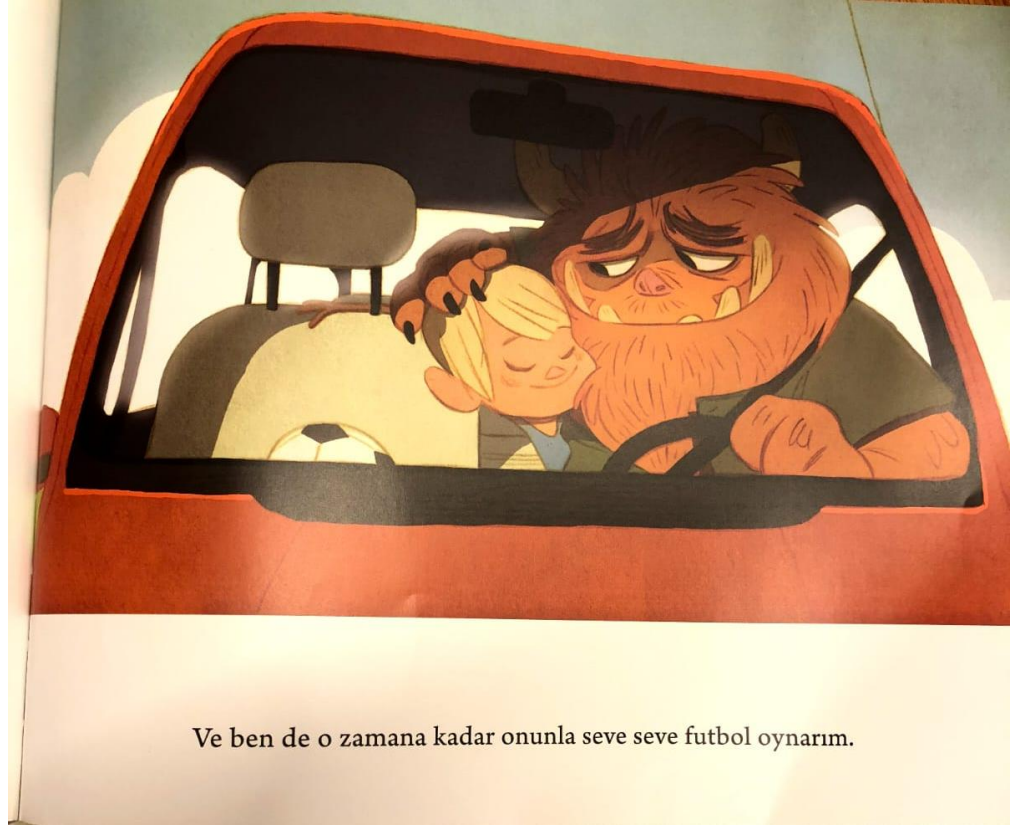

Görsel 4.4. *Ufaklık ve Canavar* adlı kitabın yirmi birinci sayfası

Üstelik canavara dönen yalnızca anne değildir, baba da boşanma sonrası bir canavar konumundadır. İki canavar karşılaştığında Ufaklık'ın rolü daha da büyümekte canavarları yatıştırması ve her şeyin yolunda olduğunu göstermesi gerekir.¹²² Eserin sonunda annenin canavar rolünden çıkıp anne rolüne tekrar girmesi “tam da sen ona alışmışken”¹²³ değişmesi de çocukta farklı hisler yaratır. Babasının ise biraz daha zamana ihtiyacı vardır (s.28) ve yardımcı olacak kişi yine çocuktur.

¹²² Marcus Sauermann, *a.g.e.*, s.18.

¹²³ Marcus Sauermann, *a.g.e.*, s.24.

Görsel 4.5. *Ufaklık ve Canavar* adlı kitabın yirmi sekizinci sayfası

Boşanma sonrasında gelişen süreçte çocuğa çok fazla rol yükleyen ve hatta ebeveyn-çocuk rollerini ters-yüz eden bu hikâyeye¹²⁴ göre akıllı bir çocuk zaten bunları yapacaktır ve canavara dönüşen ebeveynlerini bu deritten kurtaracaktır. *Ufaklık ve Canavara* dair ebeveyn yorumları olumlu olsa da çocuğa yüklediği fazla rol ve sorumluluk sebebiyle eleştirildiği görülebilir.

Lukens'e göre kitaplardan kişinin boyunu, kilosunu, saç rengini öğrenebiliriz fakat bu sadece bir bilgidir. Ancak duygularını, heyecanlarını, mutluluklarını öğrenene kadar o kişiyi tanımi sayılmayız. Çünkü insan yalnızca bilgi değildir.¹²⁵ Biz bu hikâyede *Ufaklık*'ın heyecanına, üzüntüsüne ve çabasına şahit oluyoruz. Olaylar karşısında aktif bir rol üstlenen kahramanımızı üzüntü ve sevinç anlarında da

¹²⁴ Merve Tunay Dünya, *Ufaklık ve Canavar'da Çocuk-Ebeveyn İlişkilerinin Ters Yüz Edilişi*, <https://www.cocukyazini.com/Home/PostRead/262?baslik=Ufaklik-ve-Canavar-da-Cocuk-Ebeveyn-Iliskilerinin-Ters-Yuz-Edilisi> (Erişim Tarihi:13.06.2022).

¹²⁵ Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat*, Tudem Yayınları, İstanbul, 2003, s.104.

görüyoruz. Açık karakter olarak konumlandırılan Ufaklık bir isme sahip olmasa da olayları yönlendiren bir konumda olması sebebiyle önemli bir konumdadır.

Fips olanları anlamıyor adlı eser ise Mart 2014 tarihinde Gergedan yayınlardan çıkan Jeanette Randerath ve Imke Sönnichsen imzalı resimli kitaptır. Boşanma konusunu köpekler üzerinden anlatılması çocukların hikaye ile arasındaki mesafeyi kendileri ayarlaması için iyi bir örnek olarak görülebilir. Fips adlı köpeğin anne ve baba ayrılığını anlaması ve içselleştirmesi için burada devreye yaşlı ve bilge ve ihtiyar bir köpek olan Bruno girer. Anne ve babası da Fips gibi küçükken ayrılmış köpek olan Bruno Fips'e duygularını anlama konusunda yardımcı olur ve bu durum karşısında Fips'in yaşadıklarını paylaşarak üzüntüsünü azaltmada aktif bir rol üstlenir.

Çocuk edebiyatında okurların karakter değişimine neden olan olayları inandırıcı bulmaları gerekir. Değilim gösteren karakterlerle öyküdeki olaylar arasında bir nedensellik ilişkisinin kurulabilmesi çocuk-edebiyat ilişkisinin sürekliliği bakımından önemlidir.

Fips'in boşanma olayını kabullenmesinde ihtiyar Bruno'nun önemli bir etkisi vardır. Boşanma konusunu ele alan eserlerde genellikle çocukların boşanmayı çok hızlı bir şekilde kabullendiği ve ebeveynleriyle ilişkisinde bu ayrılığı kolayca kabullendiği görülür fakat çocuklar için bu deneyimin bu kadar sığ anlatılması bağ kurmak ve empati yapmak açısından yeterli etkiyi yaratmayacaktır. Üzüntü sürecinin büyütülmesi de hafife alınması da edebi eser niteliğini sorgulatmaktadır. Fips Olanları Anlamıyor bu açıdan ihtiyar Bruno ile düşüncelerini paylaşma, korku ve üzüntülerini yaşayarak hikâye sonundaki kabullenme tepkisi ile nedensellik ağı kurarak hikayenin kurgusuna katkıda bulunmuştur.

Sigmund Freud'un insanların üç şekilde tanınabileceğini aktaran ifadeleri Melike Günyüz(2022)'e göre edebiyat için de geçerlidir. Bunlar, insanların ne yaptığını ve nasıl yaptığını bilmek, insanları nasıl etkilediğini bilmek, birbirleri hakkında nasıl hissettiklerini bilmektir.¹²⁶ Edebiyat eserinde karakteri tanımının yolları bu bilgileri bilmekten geçer fakat boşanma olgusunu ele alan eserlerde dikkati

¹²⁶Melike Günyüz, **Çocuk Edebiyatı Okumaları Kök Metinler, Metinlerarası İlişkiler, Karşılaştırmalı Okumalar**, Erdem Yayınları, İstanbul, 2022, s. 138.

çeken özellik bu bilgilerin okuyucuya verilmemesidir. Eserlerin çoğunda zaman, mekan ve kişiler yekpare bir şekilde değerlendirmeye imkan vermeyecek şekilde oluşturulmuştur.

4.2. MÜLTECİ/GÖÇ KONULU ÇOCUK KİTAPLARINDA YER(LEŞİM) KURMA DENEYİMİ

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre ülkemizde yaşayan mülteci ve sığınmacıların neredeyse yarısını çocuklar olmaktadır. “*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret*” olarak adlandırılan göç kavramı bu sebeple büyük ölçüde çocukları ilgilendirmekte ve bu konuda çocukları öncelememiz gerektiğini göstermektedir.¹²⁷

Türk hukuku açısından “mülteci çocuklar”, “şartlı mülteci çocuklar”, “ikincil koruma altına alınan çocuklar” ve “geçici korunan çocuklar” olmak üzere dört grup korunmaya muhtaç çocuk bulunmaktadır. Avrupa’dan gelen ve sığınma talep edenler mülteci, Avrupa dışından gelenler şartlı mülteci olarak adlandırılmaktadır. Bu statüdekiler üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar ülkede kalmaları için geçici ikamet izni almaktadırlar. İkincil koruma altına alınanlar ise ırk, din ya da siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrama gerçek riski altında olmayan fakat ülkesine gönderildiğinde şahsına yönelik ciddi tehditler barındıran çocukları kapsayan bir kategoridir.¹²⁸ “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen”¹²⁹ çocuklar geçici koruma statüsündedirler. Dilimize mülteci kavramı ile yerleşen Suriyeli sığınmacılar da bu kategori içerisinde yer alır. Bu bilgiler ışığında ülkemizdeki göç hareketlerinde önemli bir grup olarak çocuklar çıkmaktadır.

¹²⁷ **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021, Ankara, s.954.

¹²⁸ Nuray Ekşi, Mevzuat ve Antlaşmalar Kapsamında Çocukların Uluslararası Korunması, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, C. 4, S. 7, Haziran 2016, S. 559-574, S.561.

¹²⁹ TBMM, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kabul Tarihi: 4 Nisan 2013 Kanun Numarası: 6458.

Çocukların en sık vakit geçirdiği ve temel eğitim aldığı mekân olan okullar ise göç ile ülkemize gelmiş çocukların eğitim aldığı yerler olması sebebiyle bilhassa önem arz etmektedir. Özellikle okullar, sığınmacıların yaşlılarıyla birebir iletişime geçtiği ve bu sebeple onların hayatında önemli bir yere sahip olan kurumlardır. Öğretmen ve yöneticilerin takındığı tutumlar da sığınmacı çocukların eğitim hakkı alması açısından değişiklik gösterebilmektedir. Çocuk olması öncelenecek ırkının, dininin, nereden geldiğinin ikinci plana atılması ve eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçları karşılanması gereken bu çocukların okulda karşılaştığı tavır onun eğitim hayatını da oldukça etkileyecektir. Bu ortamda öğretmen ve yöneticilerin takındığı tavır diğer çocukların da davranışlarına yansımaya sebep olacaktır. Bu konuda yapılan araştırmalara baktığımızda sığınmacı kategorisindeki çocuklara okullarda verilen desteğin yeterli olmadığı görülür. “Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi” adlı makalesi kapsamında Halis Sakız’ın okul müdürleriyle yaptığı görüşmede geçen şu ifadeler bu alanda çalışmaların artması gerektiğini göstermektedir: “Öğrenciler savaş ortamından gelmiş oluyor. Yani onlardaki korkuyu görebiliyorsunuz. Biz çok yardımcı olamıyoruz. Mesela rehber öğretmenlerimiz de başaramıyor. Ya ağır oluyor durumlar ya da çözülemiyor sorunlar. Biz daha kapsamlı bir duygusal destek almalarını belirttik birkaç yere.”¹³⁰ Araştırma sonucunda ise yapısal yetersizlikler ve toplumsal kabul düzeyinin de düşük olması sebebiyle görüşme yapılan yöneticilerin göçmen çocuklara ayrıştırılmış ortamda eğitim verilmesini desteklediği ve kendi okullarında eğitim görmelerine dair tutumlarının olumsuz olduğu görülmüştür. Bu sorunları aşabilmek ve bütünlük okul kültürlerinin oluşması için psiko-sosyal ve yapısal anlamda okulların desteklenmesi gerekmektedir.

Özellikle zorunlu olarak yaşanan göçler sonrasında kimlik ve benliklerini oluşturmada zorlu süreçler yaşayan çocuk ve yetişkinler göç sonrasında yeni ve bilmedikleri bir yerde “yuva, ev oluşturmanın, o mekân ile aidiyet kurmanın yanı sıra toplumsal olarak da kabul görme ve bir dil kurmanın çabası içindedirler. Toplumsal olarak kabul görmede yaşanan zorluklar maddi ve manevi olarak sığınmacılarda olumsuz etkiler bırakmaktadır. Bu olumsuz etkileri insanların zihninde

¹³⁰ Halis Sakız, Göçmen Çocuklar ve Okul Kültürleri: Bir Bütünleştirme Çalışması, **Göç Dergisi**, 3(1), s. 65-81. s.76.

değiştirebilmek, göç etmek zorunda kalanların yaşadıkları deneyimleri, zorlukları aktararak insanların empati kurmasını sağlama konusunda edebiyat eserleri de oldukça işlevseldir. Farklılıklara saygıyı, paylaşmayı ve güveni, eşitliği, yardımlaşmayı özendirici ve destekleyici konumda bulunan eserler aracılığıyla toplumdaki ötekileştirme ve ayırtırmaların önüne geçmek mümkün olacaktır.

Edebiyatımızda göç meselesi uzun zamandır yer edinen ve araştırmacılara göre *Göç Destanı*'na kadar uzanabilen¹³¹ sosyal bir meseledir. İnsanın kendini ifade etme isteği edebiyat ve sanat alanında göçün ve toplu göçlere neden olan savaşın farklı şekillerde aktarılmasına vesile olmuştur. Dünya çocuk edebiyatında ise Ian Serraillier'in *The Silver Sword*(1956), Anne Holm'un *I am David*(1965), Judith Kerr'in *When Hitler Stole Pink Rabbit*(1971) ilk göç hikayeleridir.¹³²

Picasso'nun 26 Nisan 1937'de gerçekleşen '*Guernica Bombalanması*'nı konu edinen Guernica tablosu da bu aktarımlardan biridir. Bugün hala en etkileyici savaş eleştirilerinden biri sayılan bu eser Picasso'nun savaşa karşı duyduğu nefreti insan-hayvan teması içerisinde resmetmesine alan açmıştır. Yıllar önce oluşturulan bu eserdeki çarpıcı figürler hakkında sembollerin ne anlama geldiği yapılan yüzlerce inceleme ve araştırmaya karşın hiçbir zaman sonlanmayacaktır. Her defasında yeni bir bakış, ifade, imge oluşturması sanat eserinin önemli bir özelliğidir ve savaş karşısında insanın pek çok duygusunu bir arada görmemizi sağlar.

Dünyada yaşanan savaşlar ve zorunlu göçlerin sayıca artması bu konunun toplumsal bir gerçeklik olarak eserlerde yer almasına sebep olmuştur. Çocuğu birey kabul ederek onu şimdiden hayata hazırlama düşüncesi çocuk edebiyatı eserlerine girmeye başlayan toplumsal konular göç hikayelerinin bu eserler arasında yer almasına neden olur. Çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarında kendisine yer bulan göç hikayeleri aktarılan deneyimler ve yaşam hikayeleri açısından toplumsal olarak büyük bir etkiye sahiptir. Eserlerde yer alan çocuk göçü yalnızca toplumsal bir mesele değil aynı zamanda çocuk haklarını da ilgilendiren bir meseledir.

¹³¹ Atıf Akgün, Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme, *Göç Dergisi*, 2(1), 69-84. s.69.

¹³² Melike Günyüz, *Çocuk Edebiyatı Okumaları Kök Metinler, Metinlerarası İlişkiler, Karşılaştırmalı Okumalar*, Erdem Yayınları, İstanbul, 2022, s.159-160.

Burada önemli olan ise sığınmacıların günlük hayatta yaşadıkları ayrımcılık ve ötekileştirmenin eserlerde yer almaması çocuklara göç etmek zorunda kalmış insanları öteki, yabancı, başkası gibi tanımlamamasıdır. Farklılıklara saygı, eşitlik, paylaşım ve güven ortamı oluşturması beklenen bu eserler çocukların kişiliğini etkilemede büyük bir öneme sahiptir. Eserler mutsuzluğa, umutsuzluğa sürüklemeyecek, acıma ve ötekileştirme duygusu uyandırmayacak fakat sığınmacıların duygularını ve yaşadıklarını edebi bir yaklaşımla açık şekilde ifade edecek konumda olmalıdır. Eser sonunda bir umutsuzluk, kurban gösterme yahut kurban olma çağrışımı bulunmamalı daha iyi, ötekileştirmenin olmadığı bir toplum düşüncesine vurgu yapmalıdır. Dönme Dolap (2020), Karton Kutu (2018), Gümbür Gümbür (2021), Evinden Uzakta(2017) adlı eserler de anlatının sonunda bu umudu önemsediklerini dile getirmişlerdir.

Göçü konu edinen eserler zaman ve mekan bağlamında tekinsiz bir zemin küçük sembollerle Suriye savaşına ve mülteci çocuklara yönelik göndermeler yer alır. Yolculuk(2016), Karton Kutu(2018) eserlerinde yer alan cami, mimari ve imgeler okuyucunun zihninde Ortadoğu'yu canlandırır.¹³³ Çocuk edebiyatı eserlerine göç, mülteci hikayelerinin girmeye başlaması bu alanda yapılan çalışmaların sayısını da artırmıştır. Mahmut Yakar'ın 2016'da yaptığı çalışmada şu sözler dikkat çekmektedir: "Hâlbuki son dört yıldır Türkiye son derece yoğun bir göçmen akınıyla karşı karşıyadır. Bu durumun çocuk edebiyatı kapsamındaki eserlere yansımalarıyla ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir."¹³⁴

Günümüzde mültecilik ve göç konusu ile ilgili pek çok eser bulunmaktadır. Bu eserler farklı yaş gruplarına hitap etmekte olup çoğu resimli kitap olarak değerlendirilebilir. Daha pek çok eserin eklenebileceği¹³⁵ bu listede dikkat çeken şey bu eserlerin çoğunun çeviri eserler oluşudur.

¹³³ Melike Günyüz, **Çocuk Edebiyatı Okumaları Kök Metinler, Metinlerarası İlişkiler, Karşılaştırmalı Okumalar**, Erdem Yayınları, İstanbul, 2022, s. 171.

¹³⁴ Yasin Mahmut Yakar, Türk Çocuk Edebiyatında Göç Olgusu, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 58, Erzurum 2017, s.339-353, s. 344.

¹³⁵ Kimlik, Aidiyet, Çatışma, Göçmen ve Mülteci Deneyimlerine Odaklanan Kitaplar Listesi ://clpe.org.uk/system/files/Refugee%20Booklist%20updated.pdf

Kitap Adı	Yazar	Yayınevi
Dönme Dolap	Tülin Kozikoğlu, Hüseyin Sönmezay	Doğan Egmont
Yolculuk	Francesca Anna	Taze Kitap
Bir Balina Bir Bavula Nasıl Sığar	Guridi	Ketebe Çocuk
Bavulumdaki Kırık Fincan	Chris Naylor Ballesteros	Pearson
Duvar	Damla Kellecioğlu, Frederic Maupome	Uçanbalık
Zafer Kimin?	David McKee	Uçanbalık
Hoş geldiniz	Barroux	Redhouse Kidz Yayınları
Evinden Uzakta(Mülteci)	Pim Van Hest, Aren Dikjkstra	Gergedan
Bot Hikayesi	Kyo Maclear	Albaraka Çocuk
Balık-Tehlikeli Bir Dünyada Sevgi ve Umut Öyküsü	Laura S. Matthews	Günüşiği Kitaplığı
Barış Treni	Yusuf/Cat Stevens	Ketebe
Herkes Burada	Anla Tuckermann, Tine Schulz	Kırmızı Kedi
Hakim'in Yolculuğu	Fabiedn Toulme	Desen
Çabuksığıınlar	Jean- Claude Grumberg, Ronan Badel	Yapı Kredi
Arka Sıradaki Çocuk	Onjali Q. Rauf, Pippa Curnick	Doğan Egmont
Umut Sokağı Çocukları	Gülsevin Kıral, Sadi Güran	Günüşiği
Yıldızlar Saçıldığında	Victoria Jamieson, Omar Muhammed	Genç Timaş

Başka Bir Yerde Yaşasaydım	Constance Orbeck- Nilssen, Akın Düzakın	Abm
Taştan Adımlar, Bir Mülteci Ailenin Yolculuğu	Margriet Ruurs, Nizam Ali Badr	Nesin
Denize Yağan Yıldızlar	Asuman Portakal	Altın Kitaplar
Kayıktaki Çocuk	Maya Muzino	Timaş
Nefes Almadan	Gerard Van Gemert	Can Çocuk
Martı ve Savaş	Gülden Şahan	Tudem
Juju Beni Unutma	Çiğdem Sezer	Bilgi
Sen, Ben, Elma Ağacı	Sevim Ak, Ayşe Deniz Şahin	Can Çocuk
Solmasın Tomurcuklar	Filiz Tosyalı	Özyürek
Benim Adım Hiç Kimse	Frank Cottrell Boyce	Tudem
Hitler Oyunağımı Çaldı	Judith Kerr	Tudem
Tarık ve Beyaz Karga	Sadi Güran	Sarıgaga
Kuş Olsam Evime Uçsam	Güzin Öztürk	Tudem
Mervan'ın Yolculuğu	Patricia de Arias, Laura Borrás	Edam
Karton Kutu	Merve Çirişoğlu Çokur	Uçan At
Akim Koşuyor	Claude K. Dubois	Ginko Çocuk

Tablo 4. 2 Mültesi-Göç Temalı Kitaplar

Bu eserler arasından tez kapsamında edebilik-edebi estetik açısından incelemeye tabi tutulacak eserlerden biri Benim Adım Mülteci Değil¹³⁶ adlı eserdir. Yaşadığı şehirden ayrılmak zorunda kalan bir çocuğun hikâyesinin anlatıldığı eserde kendi yaşadıklarını okura da aktarmak isteyen kahramanımızın sorular sorarak okurun empati duygusunu geliştirmesi hedeflemektedir. Başından geçecek olan

¹³⁶ Kate Milner, b.a **Benim Adım Mülteci Değil**, Arden Yayıncılık, 2019, İstanbul.

bütün deneyimler oldukça zorlu olan kahramanımız göç süresince evinden uzakta yapmak zorunda olduğu birçok şey karşısında yeni bir soru ile karşımıza çıkmaktadır: “Dişlerini nerede fırçalarsın?”¹³⁷Sorulan sorular direkt olarak kahraman ile aynı deneyimi paylaşma yolculuğuna çıkarır okuru. Okur yol boyunca yapacaklarını, çantasına neler alacağını, nerelerde uyuyacağını düşünmeye sevk edilir.

Görsel 4.6. *Benim Adım Mülteci Değil* adlı kitabın yirmi ikinci sayfası

Vardığı yer onun ifadesiyle “güven içinde konaklayabileceği bir yer”¹³⁸dir. Kitabın son cümlesi ise “Sana mülteci diyecekler ama unutma senin adın Mülteci değil”dir. Ülkesinden ayrılmak zorunda kalan çocukların yalnızca birer mülteci

¹³⁷ a.g.e., s. 12.

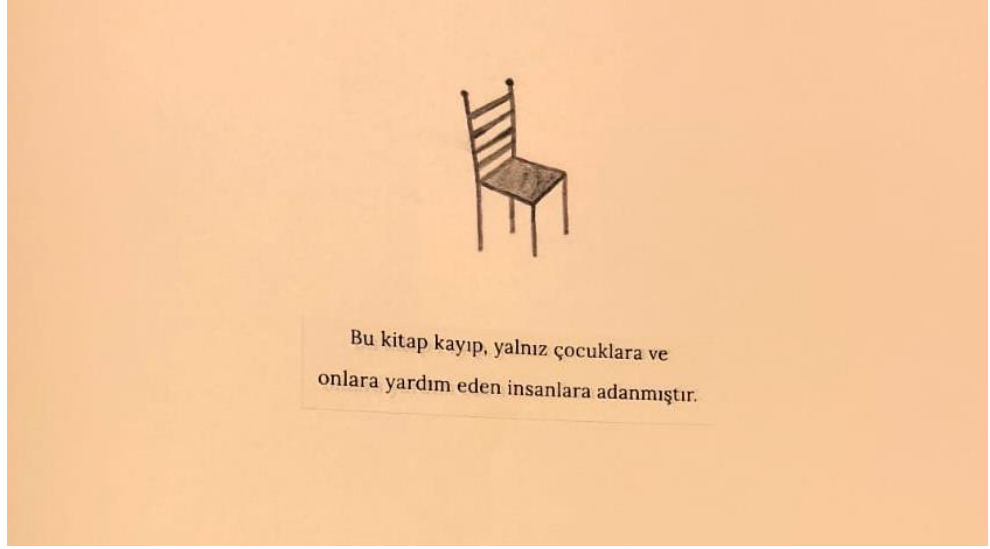
¹³⁸ A.g.e., s.21

olmadığını onların da tıpkı kendileri gibi birer çocuk olduğunu anlatan bu kitap karakterin yolculuğunu ve o yolculukta hislerini bizimle paylaşarak kolaylaştırdığı düşüncesini içerir. Yolculuk boyunca sorular sorarak, oyunlar oynayarak “çocuk” olmasının gereğini yapmıştır kahramanımız. Fakat karşılaştığı “mülteci” nitelendirmesi onun için “çocuk” olmanın ötesinde bir “öteki” nitelendirmesini de barındırmaktadır ve karşı çıktığı da bu ötekileştirmedir.

Konakladıkları yer kahramanımıza göre henüz ev, yuva olmamıştır. Bachelard *Mekânın Poetikası*'nda mekânın bir sığınak ve koruyucu özellikte bir yer olduğunu göstermiştir. “*Ev, bizim dünyadaki köşemiz, ilk evrenimizdir.*” s.34 Buradan uzaklaşmak zorunda olmak saldıığımız kökleri koparmak, doldurduğumuz mekâna dair ilişkileri silmek oldukça zordur fakat Bachelard’a göre doğduğumuz yani köklerimizi salmaya başladığımız ev bir “organik alışkanlıklar öbeğidir”. s.45 Aradan ne kadar zaman geçmiş olursa olsun çıktığımız ilk merdivenin yükseltisini dahi unutturmaz bu alışkanlıklar öbeği bize. “*Doğduğumuz ev, bir ana bina değildir artık bir ana hülyadır. Her kuytusunu düşleme kovuğu olan bir ana hülya*”. s.46 Üstelik insanın doğduğu evde düşsel olarak oturması, bir evde anılarla oturmasından daha fazla şeydir Bachelard’a göre çünkü o ev yıkılıp gitse de düşümüzde oldukça uzun seneler yer alacaktır. *Ben Mülteci Değilim*'de gidilen yer henüz yalnızca “bir yer”dir. Güvenle kalınabilecek herhangi bir yer. Henüz yuvasından yeni ayrılmış birine göre o yer çok da önemli olmayacaktır. Piaget’ye göre çocuğun mekânı algılaması, içinde bulunduğu mekândaki eylemleriyle mümkündür. Henüz o mekânda bir yaşanmışlık yoktur bu sebeple o mekân algılanma açısından da sınırlıdır. Zorlu yollar, uykusuz geceler atlatılarak gelinen yerin özelliği güvenli olmasıdır.

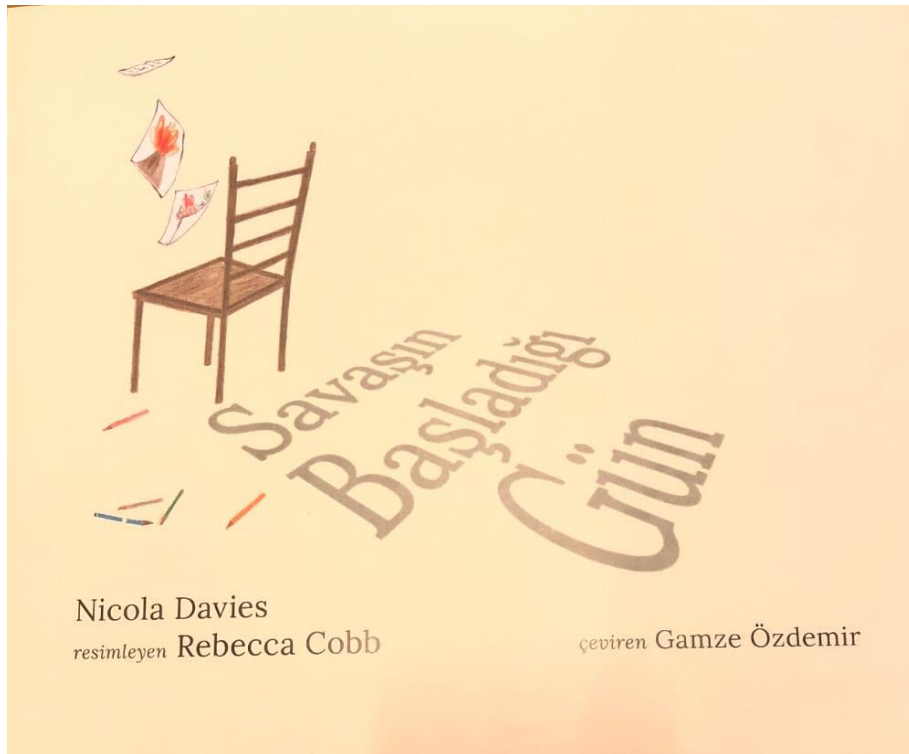
Savaşın Başladığı Gün¹³⁹ penceresinin önünde çiçekler olan bir evde yaşayan kız çocuğunun okulda yakalandığı bir savaş anı ile başlar. Kitabın kapağını açar açmaz ise bir sandalye ile karşılaşırız.

¹³⁹ Nicola Davies, Rebecca Cobb, b.a Savaşın Başladığı Gün, **Ketebe Yayınları**, 2020, İstanbul.

Görsel 4.7. *Savaşın Başladığı Gün* adlı kitabın giriş sayfası

Kitabın iç kapağında da bir sandalye ve sandalyenin etrafında uçuşan çizimleri ve boya kalemleri yer alır. Bu iki çizimde de öne çıkarılan sandalye imgesi ilerleyen sayfalarda da ifade edeceğim gibi mülteci çocuklara verilen söylem ve temsiliyet hakkını ifade etmektedir.

Görsel 4.8. *Savaşın Başladığı Gün* adlı kitabın iç kapak sayfası

Savaş anının öncesinde okulda volkanları öğrenen, iribaşların nasıl kurbağaya dönüştükleriyle ilgili şarkılar söyleyen ve rengarenk kuş resimleri çizen kız birden şehrin yerle bir oluşunu görür ilerleyen sayfalarda. Evlerinin yerinde koca bir kara delik vardır artık. Savaşın enkazından kaçan küçük kız artık tek başınadır çünkü savaş her şeyini almıştır. Yağmur çamur demeden tek başına tarlaları, yolları, dağları geçerek savaşın ulaşamayacağı bir yere kadar yürüyen kız ulaştığı yerde savaşın olmadığını düşünüyor. Halbuki savaş şimdi de kapanan kapıların arkasındadır. Baktığı her kapıda ona karşı kötü gözlerle bakan, kapıları kapatan insanlar vardır. Okulda ise çocuklar tıpkı onun savaş öncesi günlerindeki gibi volkanları öğrenir ve kuş resimleri çizerler. Çocuklar ile aynı duyguları paylaştığını düşünmesine rağmen ne sınıftakilerin ne de öğretmenin tepkisi olumludur. Onun için orada bir “yer” yoktur. Oturacağı bir sandalye bile.

Savaşın tüm dünyayı ele geçirdiğine inanan kız bu sefer barakaya geri dönmüştür. Barakada biraz sonra duyulan çocuk sesi kalbinin içinden savaşı söküp atabilmek için bir sandalye getirdiğini söylüyordur. Üstelik yalnızca o değil tüm arkadaşları savaştan kaçan çocuklar için sandalye getirmişlerdir. Sandalyelerden oluşturulan yolda birlikte olarak, yan yana durarak atılan her adım ise savaşı püskürtüyorlardır.

Görsel 4.9. *Savaşın Başladığı Gün* adlı kitabın yirmi altıncı sayfası

Kitabın son sayfasında ise anlatının gerçek yaşama dair kesitler sunduğu Nicola Davies'in şu sözleri ile aktarılır:

2016 yılının baharında Birleşik Krallık hükümeti 3000 kimsesiz çocuk mülteciye sığınma hakkı vermeyi reddetti. Aynı dönem bir çocuk mültecinin sınıfta yeterli sandalye olmadığı gerekçesiyle okula kabul edilmediğini duydum. Bu metin bunun üzerine ortaya çıktı ve ilk olarak Guardian gazetesinin web sitesinde sanatçı Jackie Morris ve Petr Horáček'in boş sandalye çizimleriyle yayımlandı. Daha sonra yüzlerce insan her şeyini kaybetmiş, gidecek hiçbir yeri ve eğitim alma şansı olmayan çocuklarla dayanışma sembolü olarak boş sandalye resimleri paylaştılar. Bu hikâyenin bizlere nezaketin gücünü hatırlatması ve daha iyi bir geleceğe dair umut olması dileğiyle...¹⁴⁰

Hikâyede sığınmacılara getirilen sandalyeler aslında bir "yer" in, bir temsil hakkının varlığına işaret eder. Bağlarından kopan, koparılan çocuklar için ona ait olan bir yer vardır artık. Ona açılan bir alan ve daha da önemlisi diğer çocuklar gibi

¹⁴⁰Nicola Davies, Rebecca Cobb, b.a *Savaşın Başladığı Gün*, **Ketebe Yayınları**, 2020, İstanbul.

volkanları öğreneceği rengarenk kuşlar çizeceği bir yer. Heidegger, mekân ve yer kavramları arasındaki farkı açıklarken mekânın ölçülebilir ve hesaplanabilir boyutları içerdiğini ifade eder. Yer ise bundan daha fazla bir anlama sahiptir: “Yer” kavramı, ait olma duygusu ile aklın durumu, pratik ilgileri anlama(kendi dışına çıkararak gerçekliği anlama) modunun birlikteliğini yansıtır. “Yer kavramında geometri ve diğer rasyonalize edilen şeylerden önce mekân gerilir veya kasılır, uzatılır veya kısaltılır.”¹⁴¹

Eserde sandalye sığınmacılara açılan bir “yer” olarak varlık kazanmıştır. Mekânda anlamlı olan o yerin fiziksel varlığının ötesinde oluşturduğu imgesel boyuttur. Yer’in varlığını işaretleyen başka bir çocuk edebiyatı eseri ise *Herkese Yer Var*’dır. Anahita Teymorian’ın yazıp resimlediği kitap 2020 yılında Nar Yayınları’ndan çıkmıştır.

Evde, odada, iş yerinde hatta gökyüzünde ve denizde herkese yetecek kadar yer olduğuna dikkat çeken kitapta önemli olanın birbirimizi sevmek ve nazik olmak olduğuna dikkat çekilir. “Dünyamızdaki herkese” ithafıyla başlayan kitapta kahramanımız dünyayı gezdikçe her tarafta yer için kavga eden insanlar olduğunu dile getirir. Bu yer kimi zaman bir patron koltuğu kadar küçük kimi zaman ise bir ülkedir. Yapılan savaşların da bir yer kavgası olduğuna dikkat çeken eserin son sayfasında şu sözler yer alır: “Bu dünyada herkese yetecek kadar yer var. Yeter ki daha nazik olalım ve birbirimizi sevelim...”¹⁴²

¹⁴¹Mazlum Ar, Mekân, Yer ve Yersizlik Kavramları Üzerine Bir İnceleme, **Şehir ve Medeniyet Araştırmaları Dergisi**, Heidegger, 1971’den akt. Aydınlı, 2003, s.58.

¹⁴² Anahita Teymoran, Abdulkerim Enes Esen, **Herkese Yer Var**, Nar Yayınları, İstanbul, 2019, s.26.

Görsel 4.10. *Herkese Yer Var* adlı kitabın yirmi altıncı sayfası

Eserlerde geçen “yer” kavramı incelendiğinde yer’in bir mekândan farklı anlamlar işaret ettiği görülür. Bu bölümde ise farklı anlamlara yakından baktığımızda yer kelimesinin bir aşinalık, tanıma ve tanınmaya işaret ettiğini, bir kimlik ve aidiyet belirttiğini bu sebeple mekândan farklı olduğunu ifade etmeye çalışacağım. Bunu yaparken mekân ve yer ilişkisine dair oluşturulan çalışmalar bize genelde fenomenolojik eleştiriye yaklaştırmaktadır. Mekânın statik, durağan ve sınırlı olarak tanımlanmaktan çıkarılıp diğer varlık, yer ve imgelerle etkileşime sokulması bu kavramın teorik ilerleyişini açıklama açısından önemlidir. Düşünce tarihinde mekân ve yere dair temelde üç farklı kırılmanın olduğu görülür. İlki Descartes ile başlayan daha sonra Isaac Newton ve Immanuel Kant tarafından geliştirilen mutlak mekân yaklaşımıdır ve geometrik özellikleriyle açıklanmaktadır. Foucault ise mekânı iktidarın tarihsel süreç içerisinde kendini gerçekleştirme alanı olarak oluşturduğu hastane, hapisane ve okul üzerinden örneklendirir. İkinci kırılma ise Husserl,

Heidegger, Merleau-Ponty, Bachelard gibi fenomenologların düşünceleridir. Henri Lefebvre, Doreen Massey, Marksist düşünür David Harbey'in görüşleri ise mekânın sermaye ve siyasal ilişkileri ağı içerisinde algılanmasını kapsar. Bu bakışlar tarih boyunca mekâna dair düşünürlerin algılayışlarının toplumsal ve siyasal açıdan pek çok şekilde ele aldıklarını göstermektedir.

Mekânın boyutlarının çeşitli şekillerde incelenmesinde fenomenoloji kuramının da etkisi büyüktür. Grekçede görünüş anlamına gelen “fenomen” ile akıl, yasa, tanım, kendini açığa çıkaran söz anlamına gelen “logos” kavramlarının birleşimiyle oluşan bir sözcük olan fenomenoloji¹⁴³ nesnel görünüş bilimi anlamlarına da gelir. “Fenomenoloji, deneyim adını verdiğimiz edimler aracılığıyla, olguları nasıl algıladığımızı, bilincimizle olgu arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğunu ortaya koyarak, olguları anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır.”¹⁴⁴ Bu ilişkiyi yeniden sorgulamamızı, somut ve kabullenilmiş gerçekliklere bağlı kalmamayı hedeflemektedir. “Bachelard okura okurun bilmediği bir şey sunmaz; Ânın Sezgisi'nde deneyimlenen her bir ânın getirdiği yeniliğin yaratıcı kudretini, Ateşin Psikanalizi'nde kişiyi canlı kılan ısıyı, Mekânın Poetikası'nda yaşanan yerlerin nasıl hatıra ve hayal gücüyle içli dışlı olduğunu, Hülyanın Poetikası'nda rüyadan epey farklı olan günlük düşlemelerin mahiyetini betimler.”¹⁴⁵

Merleau-Ponty'nin mekâna dair görüşleri de bütünsel ve etkileşimsel açıdan öncelenir. Mekânın kişiyi değiştiren, dönüştüren ve insanın da mekânı değiştirdiği bir ikili diyalektik söz konusudur.

Fenomenolojinin “öznel deneyime imkan tanıyor olması”¹⁴⁶ sebebiyle göç olgusunu ele alan eserlerin fenomenolojik bir bakışla değerlendirilmesi bize önemli bir anlam dünyası sunar. Yaşanılan öznel deneyimleri mekân, yer, söylem ve temsil

¹⁴³ Emre Şan, “Fenomenoloji” Maddesi, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, **Tübitak Yayınları**, C.2, 2021, s.23.

¹⁴⁴ Serhat Ulubay, Feride Önal, Mekân Üzerine Sorunsallar ve Kavrayışlar: Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyılın Mekân Anlayışına Etkileri, **Megaron Dergisi**, Cilt Vol. 15 - Sayı No. 4, s.606-613, s.607.

¹⁴⁵ Abdullah Başaran, **Mimarlar Neden Bachelard Okur?**, Der. M. Taha Tunç, Sümeyye Yıldız, Ketebe Yayınları, 2021, “Neden Bachelard Okuruz? Yeni Bir Mekân ve Mekânlık Anlayışına Doğru” s.38.

¹⁴⁶ Işık Sungurlar, Bir Sıkıntı Mekânı Olarak “Eve” İlişkin Fenomenolojik Bir Yaklaşım, Işık Üniversitesi, 2021, S.2.

üzerinden anlamlandırmaya çalıştığım bu tezde mülteci-göç olgusunu konu alan eserlere kişisel deneyimler, anılar ve yolculuk süreçleri açısından yaklaşılmasına imkan açmaya çalıştım. Evin yitirilişi duygusunun ardından bir yer edinme amacının öne çıktığı eserlerde kişiye açılan alana dair sıklıkla vurgu yapılmıştır. Göç ve arkada bırakılanların mekansal ilişki açısından da ele alındığı eserlerde okurun göç deneyimini yaşayan bir kişiye karşı empati duygusu sağlaması için sorular sorulduğu görülür. Eserlerde göç eden kişilerin yerleşim yerlerine savaşın yıkıcı etkileri sebebiyle tekrar dönmedikleri görülür. Farklı mekanlarda yaşam deneyimlerini sürdüren kahramanların kendilerini ifade edecekleri, arkadaşlık kuracakları bir yere ihtiyaç duyması varlık ve yer ilişkiselliği açısından da incelenebilir.

Nihayetinde denilebilir ki göç olgusunu ele alan çocuk edebiyatı eserlerinde öne çıkan unsurlardan olan yer kavramı, göç eden kişinin ihtiyaç duyduğu söylem ve temsil hakkı açısından önemli ve yaşam gerçekliğini yansıtır niteliktedir. Bu durum eserlerde kimi zaman kendisine bir yer açılmasını talep eden kişiye yönelik kurgulanır iken kimi zaman mültecilik durumu özelinde olmasa da dünyada herkese yer olduğunu belirtmek üzere kurgulanır. Yaşam gerçeklikleri ve deneyimlerin bir aktarım aracı olan çocuk edebiyatı eserlerinde bu konunun ele alındığı metinlerin bu incelemeye izin verecek nitelikte olması da edebi-estetik açıdan olumlu pek çok hususa alan açmaktadır.

4.3. ÇOCUK EDEBİYATINDA BİR SON ANLATISI: ÖLÜM, YOLCULUK, GÖÇ

Kişinin yaşamını düzenlemesinde önemli bir etki ve güce sahip olan ölüm insan yaşamının vazgeçilmez gerçeklerindedir. Bütün canlıların ortak deneyimlerinden biri olarak görülen bu kavram net olarak açıklanamayan, sır ve gizlerle doludur. Kolektif bellekte yer alan ölüm hakkındaki senaryolar çok çeşitli olmakla birlikte kişinin dini inanç ve yaşam biçimine göre de değişebilmektedir. İlkel dönemlerde ölüm, hastalık, iklim, açlık, doğum gibi durumlarda gerçekleşen ölüm zamanla ordu ve krallar sebebiyle, savaşlar, esir düşme şeklini almıştır. Doğal olmayan ölüm şekilleri işkence olarak görülür ve tarihte acımasız şekilde gerçekleşen örnekler yaşanır. Günümüzde çok farklı şekillerde algılanabilen yaşam ve ölüm kavramları tarih boyunca birçok alanın vazgeçilmez konularından olmuş, sanat

yoluyla ifade edilişi ise başka bir boyuta ulaştırmıştır. Sanat ve felsefe açısından bu senaryolar farklı şekillerde ele alınmıştır. Kişinin yaşamını yönetebilmesi için ölüm gerçekliğini kabul etmesi gerekir. Ölüm ile ilgili seremoniler her geleneğe göre farklılık gösterir. Cenaze törenleri, yas süreci, ölümün algılanışı edebiyat eserlerinde her dönemde farklı şekillerde kendine yer bulmuştur. Türk edebiyatının temel taşlarından biri olan Vesiletü'n-Necât adlı eser Hz. Mıhammed'in doğumu ile başlayıp ölümü ile son bulur. Divan şiirinde de ölüm çeşitli mazmunlar yoluyla aktarılan bir tema olmuştur. Kimi zaman sevgili tarafından öldürülen şair kimi zaman ölümü bir vuslat ve kavuşma olarak tasavvufî açıdan ele almıştır. Vatan uğruna ölmenin yüceltiildiği eserler de Türk edebiyatında ölüm temasının izini sürebileceğimiz yerlerdendir. Ölüme karşı takınılan tavırlardaki farklılıklar edebiyat eserlerinde ortak bir tavırdan söz edemememize sebep olur.

Aries'in; insanın ölümlerini evlerinin içine gömdüğü, ölümlerle iç içe yaşadığı, ölümü bekleyip sükûnetle kabullendiği “evcil ölüm” dediği dönemden mezarlıkların şehir dışına taşınarak yaşamadan uzaklaştırıldığı bu döneme kadar ölüm hem hayatta hem de sanatta önemli bir yer edinmiştir.¹⁴⁷ Bu yerlerden biri de çocuk edebiyatı eserleridir. Çocuğa hayatın gerçeklerini açıklama çabası beraberinde ölüm kavramından çocuğu haberdar etmeyi de getirir. Çocukların anlamakta zorlanacağı bir mesele olan ölüm, bilgilendirme, empati kurmasını sağlama, haberdar etme gibi sebeplerle resimli kitaplarda konu edilir. Ölüm kavramıyla çocukların gerçek bir kayıp yaşadktan sonra tanıdığını düşünmek de yanlıştır. “TV ve sinemalarda insanların öldürüldüğünü yetişkinler kadar çocuklar da görüyorlar. Amerikan Pediatri Akademisinin 1971'de yapılan bir toplantısında bildirildiğine göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde 14 yaşına basmış bir çocuğun, ortalama olarak televizyonda 18.000 kişinin öldürüldüğünü görmüş olabileceği tahmin ediliyor. günümüzde bu oran daha yüksektir.¹⁴⁸ Geçtiğimiz yüzyıllarda çocuk ölüm oranlarının yüksekliği ve ölümlerin hastanede değil de çocukların da yaşadığı ortamlarda olması bu konuyu tabu olarak görmemelerinin sebebidir.

¹⁴⁷ Helin Anter, **Sanat Yapıtlarında Ölüm Teması**, Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.6.

¹⁴⁸ Murat Yıldız, **Ölümlerle İlgili Genel Tutumlar**, **Akademik Araştırmalar-Sosyal Bilimler Dergisi**, 1996, 1 (1): 178-188, s.4.

Çocuk kitaplarında ölüm konusunun ele alınması genellikle dini amaçlar ve çocuğu g nahtan koruma, hayata hazırlama üzerindeydi. Ahlaki masallar yayınlanırken amaç çoğu zaman talimat vermek kadar eğlendirmektir. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise yazarlar çocuklar için kaleme aldığı hikayelerinde yalnızca ahlaki masallar anlatmayı bırakıp çocukların duygularını da ifade etmeye başlamışlardır.¹⁴⁹

Ölüm farklı sebeplerle gerçekleşebilir. Çocuklara bu sebeplerin açıklanması ve algılama düzeyleri yaş ve hazır bulunuşlukları ile alakalıdır. Kimi zaman bir kaza sonucu kimi zaman hastalık sebebiyle gerçekleşen ölümü çocukların anlamaları yaş gruplarına göre değişmektedir.

Ölüm çocukların zihninde her yaştta farklı bir algılamaya sebep olur. Çocuk edebiyatı eserlerinde ele alınan bu kavramın çocuğun fiziksel ve zihinsel özelliklerine göre şekillendirilmesi bu sebeple mühimdir. 0-2 yaş arası bebekler kaybı anlayamazken bakım verenin yas sürecinde gösterdiği tepkilerden etkilenebilir. Annesini kaybederse yokluğunu hisseder fakat ölüm ile ilişkilendirme yapamaz. 2-5 yaş arası çocuklar ise ölüm kavramını anlasa da bunun geri d n lmezliğini kabrayamaz. Onun için önemli olan anne ve babadan ayrılma sorunudur ve ölümü kişiye özgü bir durum olarak kavrar. Bu dönemde ölümle karşılaşan çocuk kimi zaman kendini ölümde suçlu bulabilir. 6-11 yaş döneminde çocuklar ölümün geri d n lmezliğini ve kaçınılmazlığını fark ederler. Ergenlik döneminde de mutlak bir gerçeklik olarak ölüm algılanır fakat kendileri için uzak bir yerde konumlandırılır.

¹⁴⁹ Butler, F. (1972) Death in Children's Literature. **Children's Literature**: Vol 1. pp 104-124.

Yaş	İnanç	Normal yas Tepkileri	Komplike Yas Tepkileri
Bebeklik	Ölüm kavramı yoktur. Ancak bakım verenin yokluğunu farkındadır.	Çocuk kaybettiği ebeveynini arayabilir, çağırabilir, ağlayabilir, başkası tarafında rahatlatılmayı reddedebilir. Uyuşukluk ile birlikte duygusal içe çekilme, üzgün yüz ifadesi, yaşına uygun etkinliklere katılmaya isteksizlik, yeme ve uyku sorunları görülebilir	Kısıtlanmış duygulanım, bakım veren kişiyi anımsatan her şeye karşı aşırı duyarlılık, ayrılık kaygısı, bağlılığın kopması, daha önce kazandığı gelişimsel özelliklerin kaybı
3-6 yaş	Ölüm geçici ya da kademeli, geri dönülebilir ve nihai olmayan bir durum olarak görülür. Büyüsel düşünme hakimdir	Yoğun emosyonlar ile baş edemez. Sürekli ölen kişiyi bulmaya çalışırlar. Yaşam rutininin değişmesinden ve yakınlarının yas sürecinden etkilenirler. Sıklıkla geçici olarak enürezis, enkoprezis, bebeksi konuşma, parmak emme, kardeş ya da ebeveyni ile uyumak isteme, yeme ve uyku alışkanlıklarında değişme görülür.	Sık ağlama, öfke patlamaları Regresyon, Yatak ıslatma, Yapışma davranışı, Uyku sorunları ve yaşıt ilişkilerinde sorunları
6-9 yaş	Ölümü kendi suçu olarak görür. Ölümü bir cezalandırılma gibi algılar Ölümün bir sona erme ya da yaşam	Büyüsel düşüncenin bazı yönleri hakimdir. Bu yaş grubunda ölümü bir ruh, hayalet, ya da melek gibi düşünebilir. Ölenin	Okulda odaklanmada güçlük, Okul reddi, bedensel belirtiler; özkıyım düşünceleri, regresif davranışlar

	işlevlerinin durması olduğunu kavrayışı kademeli olarak gelişir. Yedi yaşlarında ölümün kaçınılmaz ve herkesin başına gelebilecek bir durum olduğunu kavramaya başlarlar	davranışlarını taklit edebilirler.	
9-12 yaş	Ölüm bilişsel olarak farkına varılır. Ölümün bir son olduğu algılanır	Ölümün nasıl ve neden olduğuna ilişkin sorular. Ölümün mekanizmasına ilişkin meraklar. Duygusal tepkileri endişe, utanç, suçluluk, üzüntü ve öfke olarak yansır. Sıklıkla erkekler saldırganlık ve yıkıcı davranışlar ile yas tepkileri gösterir. Kızlar ise bağlanma davranışında ve yapışmada artma biçimindedir.	Terk edilme korkusu, kendisinin ve diğerlerinin öleceği korkusu
Ergenlik 12 yaş ve üstü	Ölüm geri dönülmezdir. Ölüm mutlak bir gerçektir ancak kendileri için uzak bir gelecekte olacağına inanır	Yakın çevresinde bir ölüm olayı yaşandığında suçluluk, kızgınlık veya sorumluluk duyabilirler. Geride kalanların duygusal bağımlılıkları ve kederinden kendini bunalmış hissedebilirler.	Duygudurum dalgalanmaları, sürekli öfke, düşük okul başarısı, okul reddi, ısrarlı depresyon, sosyal geri çekilme/izolasyon, madde kötüye kullanımı ve cinsel davranış

Tablo 4. 3 Çocuk ve Ergenlerin Ölüm Karşısındaki Tepkileri¹⁵⁰

¹⁵⁰ Tezan Bildik, Ölüm, Kayıp, Yas ve Patolojik Yas, *Ege Tıp Dergisi*, 2013;52(4):223-229, s.226.

Çocuk, edebiyat ve ölüm kavramları bir arada düşünüldüğünde pek çok disiplinin keşişim noktası olduğu görölmektedir. Bu çalışma disiplinlerarası bir mahiyet taşımamakla birlikte çocuk edebiyatı eserlerinde ölüm kavramının çocuğa ilk anda nasıl aktarıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmacılara göre yaşanılan kayıp sonrası çocuğun kendini güvenilir hissettiği bir ortamda bilgilendirme yapılması da oldukça önemlidir. Haber verme ertelenmemeli, doğrudan ve sakin bir şekilde kişiye hazırlayarak gerçekleştirilmelidir. Üzölmemesi için ölen kişinin bir tatile çıktığı, yakında geleceği gibi sözler söylemek çocukta zamanla bir güvensizlik veya kendini suçlamaya sebep olabilir. Bağlanma teorisine göre çocuğun yoğun etkileşim kurduğu birey öldüğünde kişilik gelişimi açısından çocuk zarar görebilir. Üç dört yaşlarında ölümün uzun bir ayrılık yahut yolculuk olarak algılanması çocuk edebiyatı eserlerinde de bu kavramın yolculuk olarak ele alınmasına sebep olur. Çocuk edebiyatı eserlerinde ölüm konusu sıklıkla yolculuk, uyku ve göç temalarıyla iç içe geçecek şekilde ele alınır. Bu eserlerin genellikle bir ebeveyn kaybını anlattığı yahut bir hayvan üzerinden ölümü aktardığı görülür.

Ördek Ölüm ve Lale	Wolf Erlbruch	2018 (1.baskı) 2021 (4.baskı)	Hep Kitap
Kuzi	Anastasia Qarawani- Maja Kastelic	2019	Nar
Annem Her Yerde	Pimm Van Hest- Sassafras De Byrun	2016 (1. basım) 2020 (2. basım)	Gergedan
Elveda Bay Muffin	Ulf Nilsson- Anna-Clara Tidholm	2017 (1.basım) 2021 (5. basım)	Can Çocuk
Fati Teyzenin Yıldızı	Brigitte Weninger- Feridun Oral	2017 (1. basım) 2021 (3. basım)	Yapı Kredi
Zuvata, Kayıp Arkadaşım	Faruk Gülşen	2018	Erdem
Elveda Yaşlı Rakun	Claire Jobert	2013 (1. basım) 2017 (3. basım)	Nar
Jacominus Gainsborough'un Paha Biçilemez Anıları	Rebecca Dautremer	2022	Nar
Sevdiğin Biri Öldüğünde Ne Olur?	Caroline Jay- Jenni Thomas- Unity-Joy Dale	2021 (2. baskı)	Sola Kidz
Ben'in Gemisi	Pieter Koolwijk	2016 (1. baskı)	Can Çocuk
Dedemin Adası	Benji Davies	2017 (1. baskı)	Redhouse Kidz
Neredesin Janinka	David Cırcı	2015	Final Kültür Sanat

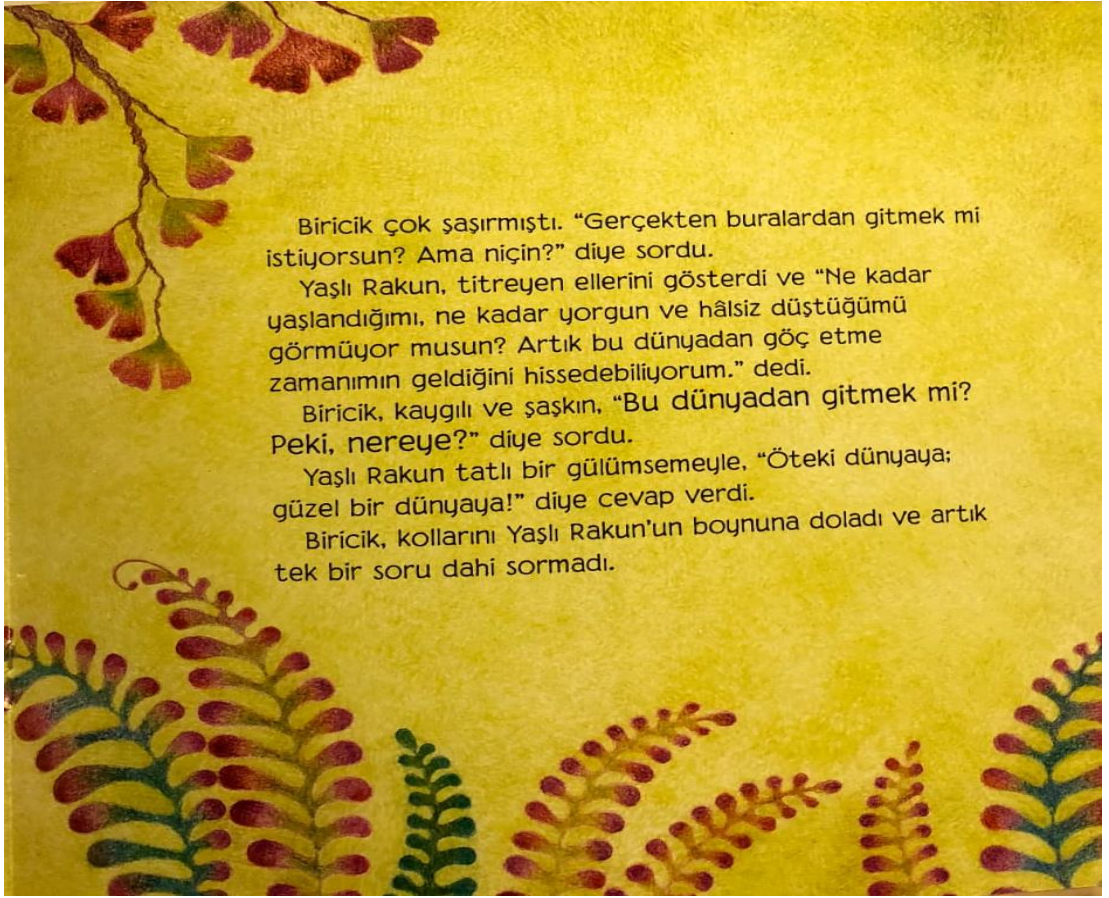
Tablo 4. 4 Mülteci-Göç Konulu Kitapların Yayın Bilgileri

Ölüm ve yolculuğu eş değer şekilde ele alan eserlerden biri Hadi Mohammadi'nin yazdığı ve Neda Rastinmehr'in resimlediği Erdem Çocuk tarafından çıkarılan *Nar Kızı* adlı eserdir. Anlatıda anneannesini diktiği nar ağacı ile hatırlayan küçük kız evin çeşitli köşelerinde onu aramasına rağmen bulamaz. Anneannesinin çıktığı “yolculuk”ta bastonu olmadan etrafta dolaşıp dolaşamayacağı da merak ettiği konulardan biridir. Yolculuk ve ölümü eş değer olarak gören anlatıda anneannesinin evin her yerinde izi olduğunu fark eden küçük kızın içi umutla dolar. Bu umut, mutluluk ölüm temalı kitapların sonunda genellikle yer alması beklenen bir duygudur.

Ölümün bir kedi üzerinden anlatıldığı *Kuzi* adlı eser ise Anastasia Qarawani'nin yazdığı Maja Kastelic'in resimlediği bir metindir. Tüyleri gri ve kabarık gözleri ise altın sarısı olan Kuzi adındaki kedisini kaybeden kahramanımızı bu kayıp çok etkiler. Kuzi'nin kaybı onun geceleri hayaletlerden korkmasına sebep olur. Yaşamak için uzaklara, yıldızlara ve ayın yanına gittiği ifade edilen Kuzi'nin gece çocuklar korkmasın diye gökyüzünü aydınlattığı da anlatıda yer verilen unsurlardandır. (19) Sena adındaki arkadaşının da kedisini kaybetmiş olması kahramanın kaybının üzüntüsünü paylaşması sebebiyle hafifletmektedir. Eserde kedinin ölümünün yolculuk metaforu ile verilmesinin yanında çizimler ve renk seçimi de dikkat çekicidir. Kahverengi, bordo ve mor tonlarındaki çizimler ve korku unsuru olarak yer alan hayalet çizimleri ebeveynleri kitabı alıp almama konusunda düşünmeye sevk eder.

Claire Jobert tarafından yazılan ve resimlenen *Elveda Yaşlı Rakun* adlı eser ise Nar Çocuk Yayınları'ndan çıkmıştır. Yaşlı ve bilge bir rakunun hayatından kesitler sunan metinde Rakun'un ölmesi “bu dünyadan göç etmiş” şeklinde ifade edilir. Biricik adlı kahraman bu ölüm karşısında ağlama tepkisi vermektedir. Yaşlı rakun'un bedeninin hala orada olması onu düşündürtse de “Bu dünyadan göç eden her canlı, bedenini burada bırakır.” sözü bu durumu anlamasına yardımcı olur. Rüyasında göç edip gittiği dünyanın çok daha büyük ve güzel olduğunu söyleyen Yaşlı Rakun'u gören Biricik teselli olur ve hikâyenin sonunda tıpkı Yaşlı Rakun gibi bilge bir kişi haline gelir.

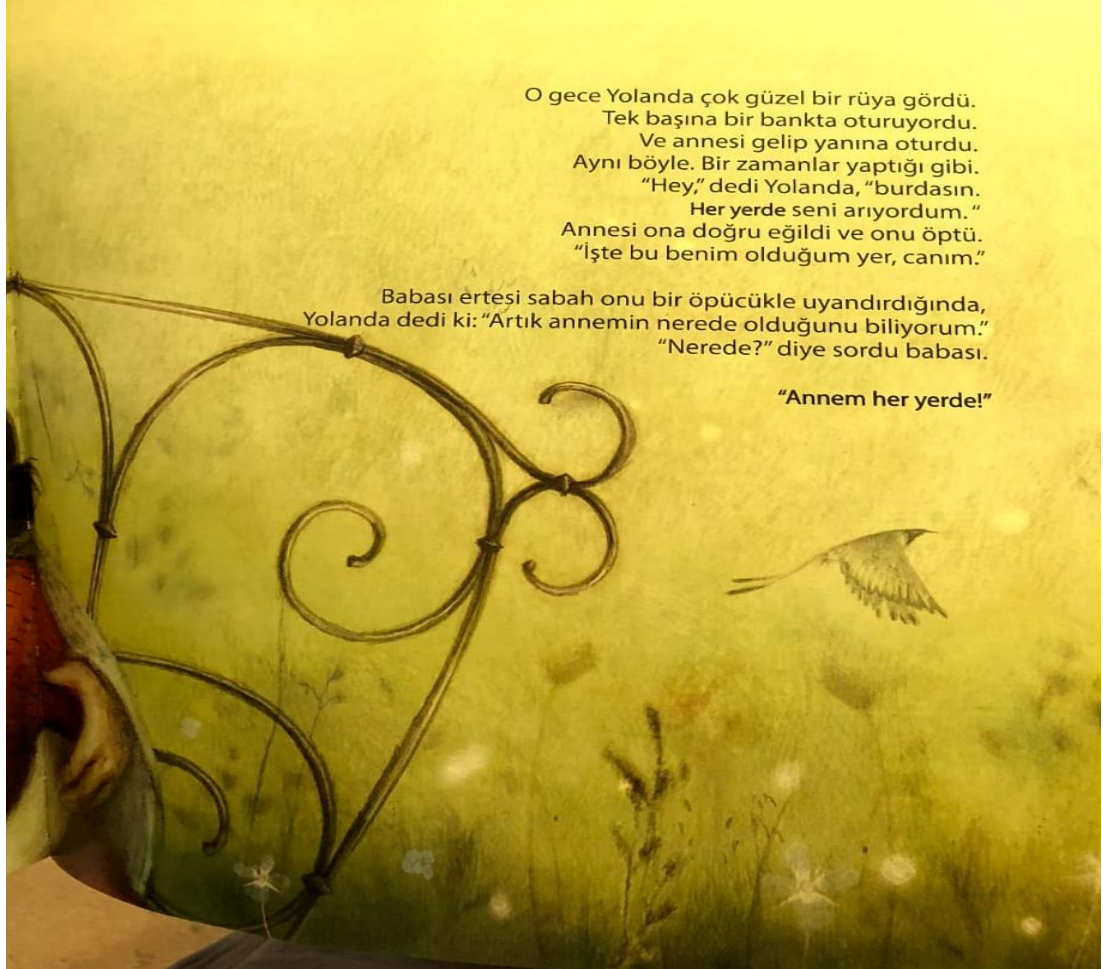
6 yaş ve üzeri çocuklar için uygundur ibaresi ile yayınlanan kitap “Seni Çok Seviyorum Allahım Dizisi” içerisinde yer alır. Kitapta geçen “Öteki dünyaya, güzel dünyaya!”(s.14) ifadesi çocuklara uygunluğu açısından tartışılabilir bir ifadedir. Öteki dünyayı güzel olarak konumlandırmak, bu dünyanın çocukların zihninde “kötü dünya” olarak görülmesine ve ölümün istenen bir durum olması arzusu uyandırma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Görsel 4.11. *Elveda Yaşlı Rakun* adlı kitabın on dördüncü sayfası

Ölüm anlatısının bir metafor üzerinden verilmediği örnekler de mevcuttur. Yaşam gibi ölümün de bir gerçeklik olduğundan hareketle oluşturulan anlatılarda karakterlerin kaybı bir ölüm olarak aktarılır. Bu eserlerden ilki *Elveda Bay Muffin* adlı metindir. Can Çocuk tarafından çıkarılan metin çok sevilen bir evcil hayvanı kaybetmek üzerine kurulu bir hikayedir. *Ördek, Ölüm ve Lale* ise Ölüm ve Ördek adlı kahramanların ilişkisi üzerinden ölümü anlatması açısından önemlidir.

Annem Her Yerde adlı eser ise annesini kaybeden Yolanda'nın ölüm sonrası sessizliğe karşı çıkışını anlatır. Annesinin nerede olduğunu öğrenmek isteyen Yolanda ölen annesinin nerede olduğunu önce kardeşi Julian'a sorar. Julian annesinin kaybindan sonra ayıcığı annesinin yerine koymuştu, onunla konuşuyordu. Ardından babasının yanına gidip annesinin nerede olduğunu sordu. "Sonra babası aniden annesinin fotoğrafını aldı ve masaya koydu. 'İşte, bence annen burada. Aramızda. Masada. Ama aynı zamanda şu yaptığı resimde. Ve bir zamanlar çay içtiği bu fincanda. Hatta her zaman oturduğu iskemlede ve dolapta hala asılı olan paltosunun içinde.'" (8) Christina Teyze'ye göre ise annesi hakkında konuşulan her an annesi oradaydı, hikayelerdeydi. Büyükbabasına göre Yolanda'nın annesi "bir çiçekte, başını topraktan çıkararak bir kurtçukta ya da ağaçta yetişmiş lezzetli bir elmada" (12) yeniden hayata dönecekti. Yolanda annesini arama yolculuğunun sonunda annesinin nerede olduğunu bulmuştu: "Annem her yerde!" (21)

Görsel 4.12. *Annem Her Yerde* adlı kitabın yirmi birinci sayfası

Ölümü ele alan eserlerde bu tez bağlamında incelemek istediğim nokta ise eserlerde ölüm ve ölen kişiye dair sorgulamalardaki ilk andır. İlk anda çocuğa verilen cevaplar ve sorulan soruların eserlerde nasıl sunulduğu incelenecektir. Fati Teyzenin Yıldızı adlı metinde Fati Teyze'nin ölümü Toti'ye şöyle aktarılır:

Anne Tavşan Toti'yi kucağına alıp, "O artık uyanamaz" dedi, "Fati Teyze öldü."

"NEDEN?" diye bağırdı Toti ve hıçkırarak ağlamaya başladı. "Ben ölmesini istemiyorum. Neden?"

Nili abisinin kolundan çekerek titrek bir sesle, "Yapma, Toti. Sen büyüdün artık" dedi. "Ağlamaman lazım!"

"Elbette ağlayabilir!" dedi anneleri hıçkırarak. "Fati Teyze'yi bir daha göremeyeceğiz, bu çok üzücü. İstedığımız kadar ağlayabiliriz."

Ve hep birlikte ağladılar. Babaları bile ağladı. (25)

Toti adlı karakterin söyledikleri ve ona verilen tepkiler oldukça gerçekçi ve duygularını yaşamaya yöneliktir. Ağlaması da Fati Teyze'yi bir daha göremeyecek olmaları ve bu sebeple yaşadıkları üzüntü de okura aktarılır. Babalarının "bile" ağlaması ölüme karşı verilen bir tepki olarak ağlamayı işaretler. Fati Teyze toprağa gömüldükten sonra toprağın altında üşüyüp üşümeyeceğini sormak da bir çocuğun vereceği olası tepkilerdendir. Elbette burada cenazeye katılım konusunda her çocuk eşit derecede tutum sergilemeyecektir. Çocuklara cenazeye katılmak isteyip istemediğinin sorulması psikologlar tarafından önerilen tutumdur. Yetişkinler tarafından cenazede çocukları nelerin beklediği, neler olacağı anlatılmalıdır. Fati Teyze'nin hep anlattığı o yere, yıldızların yanına gittiği anlatıda aktarılır.

Elveda Yaşlı Rakun'da ise Rakun'un göç ettiği gizemli dünyanın çok daha büyük ve çok daha güzel olduğu söylenir. Biricik'e Rakun'un üzüntüsünü gidermek için verdiği tavsiye ise şudur: "Allah'la konuş! Böylece gönlün huzur bulur. Yavaş yavaş yokluğuma alışsın. Kalbinde yaşıyor olmak bana yeter!" (23)

Çocukların ölüm ile ilgili sorularına cevap verebilecek olan bir eser de *Sevdiğin Biri Öldüğünde Ne Olur?* adını taşır. Çocukların ölümle ilgili sorularına cevap vermeyi amaçlayan bu kitapta ölüm hakkında diyaloglar yer alır. Kitap bir yetişkin rehberliğinde ölümü anlamaya çalışan 4 yaş ve üstü çocuklar için bir

yardımcı olarak görülebilir. “İnsanlar neden ölmek zorunda ki?”, “Ölenler nereye gidiyorlar?”, “Cenaze nedir ve çocuklar gidebilir mi?” gibi pek çok soru kitapta basit ve net bir şekilde aktarılmaya çalışılır.

Nihayetinde denilebilir ki çocuk edebiyatı eserlerinde ölüm anlatıları farklı şekillerde aktarılmıştır. Kimi zaman göç yahut yolculuk olarak ifade edilen ölüm kimi zaman bir metafor kullanılmadan eserlerde yer alır. İncelenen eserler genellikle resimli kitaplar olup okul öncesi dönem ve sonrasında ölüm gerçekliğiyle tanıştırmak istenen çocuklar için tercih edilen metinlerdir.

SONUÇ

Çalışmada sorun odaklı olarak nitelendirilen akran zorbalığı, iklim krizi, boşanma, dijital bağımlılık, ölüm, mültecilik vb. pek çok tema belirlenmiş fakat sosyolojik bir okumaya alan açması, ailedeki demografik dönüşümlere yönelik araştırmalarda ilk sıralarda yer alması sebebiyle boşanma, ölüm ve göç konulu eser yakından incelemeye tabi tutulmuştur. Her tema hatta eser özelinde farklı edebi/estetik dikkatlerin karşımıza çıktığı görülmektedir. Çalışma amacı doğrultusunda bilgi ve örnek açısından zengin materyal ve araştırma imkânı sunması sebebiyle boşanma konusunu ele alan Ufaklık ve Canavar, Annem ve Babam Ayrılıyor, Zeytin Annesiyle Babası Ayrılсын İstemiyor, Fips Olanları Anlamıyor adlı eserler incelenmiştir. Boşanma anlatılarında çoğunlukla dikkat çeken zaman, mekân ve karakter oluşumu açısından tek boyutlu bir anlatının varlığı ile tesadüfi durumlardır. Edebi metinler kişi, zaman, mekân ve olay olmak üzere dört temel öğeden meydana gelirler. Bu unsurların boşanma konulu eserlerde genellikle tek boyutlu bir şekilde kurgulandığı görülür. Bu durum edebi/estetik açıdan olumsuz bir özellik olarak görülebilir. Kahraman isimlerinin paylaşılmıyor olması empati kurmayı sağlamanın da amaçlandığı sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri açısından incelemeye tabi tutulmalıdır. Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinin çocuk okuru çevresinde olup bitenlerden haberdar etme, empati kurmasını sağlama, deneyim kazandırma ve benzer deneyimleri yaşayan çocukları bir paylaşım ortamında buluşturarak ortak hislerini duyurma, duygusal olarak güçlendirme amacı taşıması göz önünde bulundurulduğunda yüksek bağlantısallık ilkesi bilhassa önemlidir. Eserlerin 1. tekil şahıs kullanılarak kaleme alınması çocukların konuyla daha yakın bir bağ kurması açısından dikkate değerdir.

Eserlerde boşanma anına ilişkin tek bir gerçeklik sunulması, babası ile yaşayan çocuklara dair empati duygusu kurmanın sağlanamaması sebebiyle edebi ve estetik açıdan olumsuz nitelikler bulunmuştur. Zaman ve mekân açısından basit ve tekdüze bir anlatı görüldüğü eserlerde çocuklar anne ve babasının kavgalarına şahit

olmakta, evleri ayırmaları üzerine arkadaşları ile durumu paylaşmaktadır. Eser adları incelendiğinde de bu tekdüzelik görülecektir. Eserlerde temel olarak anne babanın tartışma anı, ebeveynlerin boşanmaya karar vermesi, taşınma süreci, çocuğun kendini suçlu hissetmesi vb. aşamalar görülmektedir. Çocukların günlük hayattaki eşyalarının anne ve babasının evinde olmak üzere iki tane olduğunu dile getirdikleri ve ayrılığı arkadaşlarıyla paylaşmakta zorlandıkları görülür. Metinlerde tesadüf olarak iletişime geçilen ilk arkadaşın da ebeveynlerinin boşanmış olması çocukların esere karşı inandırıcılığını yitirmelerine sebep olabilmektedir. Boşanma konulu eserlerde karakterler kimi zaman aktif olarak rol üstlense de genelde karaktere dair görülen tavır pasif bir duruştur. Anne ve baba ayrılığının bir kıyafetin artık senin için uygun olmaması ve değiştirme, yapboz parçalarının birbirine uymaması, arkadaşın ile yolları ayırma şeklinde aktarıldığı metinler de görülür. Boşanma olayına çocuğun verdiği tepkiler incelendiğinde ağlama, kendini suçlama, hızlı bir kabulleniş ve ayrı da olsalar mutlu anne-babanın varlığı genel akış olarak görülür. Eserlerde “Keşke anne ve babam birlikte olsaydı” cümlesinin sık tekrarı ve kimi eserlerin sonunda dahi tekrarlanması çocukların durumu kabullenmesi ve alışma süreci açısından olumsuz bir durum olarak görülebilir. Ufaklık ve Canavar adlı eser çocuğun gelişim ve algılayış düzeyine uygun olmayacak bir sorumluluğu çocuğun omuzlarına yüklemişse de olay örgüsü ve kurmaca metin açısından olumlu özellikler ihtiva etmekte ve ebeveynler tarafından beğenilmektedir.

Benim Adım Mülteci Değil, Herkese Yer Var, Savaşın Başladığı Gün adlı eserler ise mülteci-göç teması altında incelenmiştir. İncelenen eserlerde “yer” kavramının öne çıkması eserlerin fenomenolojik açıdan incelenmesine alan açmaktadır. Yer kavramının mekân kavramından farklı olarak bir ait olma duygusunu da barındırıyor olması eserlere edebi/estetik olumlu katkıda bulunmuştur. Aşinalık, tanıma ve tanınmaya işaret eden, bir kimlik ve aidiyet belirten yer kelimesi mülteci-göç temalı eserlerde sıkça yer almaktadır. Özellikle Savaşın Başladığı Gün adlı eserde sığınmacı çocuklara getirilen sandalyelerin aslında bir yer ve temsil hakkına işaret etmesi oldukça önemlidir. Sorular ile çocuklara göç, başka bir yerde yaşam sürme duygusunun aktarılmasının amaçlandığı eserler de görülür. Karşılaşılan “mülteci” nitelendirmesinin “çocuk” olmanın ötesinde bir “öteki” nitelendirmesini de

barındırıyor olması eserlerde eleştirilen unsurlardandır. Yaşam gerçeklikleri ve deneyimlerin bir aktarım aracı olan çocuk edebiyatı eserlerinde bu konunun ele alındığı metinlerin bu tür incelemelere izin verecek nitelikte olmaları da edebi-estetik açıdan olumlu pek çok hususa alan açmaktadır.

Nar Kızı, Kuzi, Elveda Yaşlı Rakun, Annem Her Yerde, Fati Teyzenin Yıldızı adlı metinler ise ölüm teması altında incelenmiştir. Ölüm konusunu ele alan çocuk edebiyatı metinlerinde ölümün kimi zaman bir göç yahut yolculuk olarak aktarıldığı görülür. Eserlerde kahraman kız ya da erkek çocuğu olarak da görülürken ölüm çoğunlukla hayvanlar üzerinden anlatılmaktadır. Ölüm karşısında verilen tepkinin ağlama, yas olması normal bir durum olarak aktarılır ve genellikle yaşlı kişilerin öldüğü görülür. Bu kişi bazen bir babaanne, anneanne olurken yaşlı bir rakun da olabilir. Ölen yakınlarını arayan karakterlerin onları nerede bulacağına dair verilen cevaplar ve ölümle karşılaşılan ilk anda çocukların yönelttiği sorular çalışmada incelemeye tabi tutulmuştur. *Nar Kızı* adlı eserin kahramanında babannesinin ölüm yolculuğunu bastonsuz tamamlayamayacağı endişesi hakimdir. Zor konuya dair çocukların yaklaşımlarını göstermesi açısından bu iyi bir örneklik olarak nitelendirilebilir. Tıpkı boşanma konulu eserlerin genelinde olduğu gibi ölüm konulu eserlerde de aynı zor dönemden geçen iki arkadaşın birbirine destek olması *Kuzi* adlı eserde dikkat çeker. Claire Jobert tarafından yazılan ve resimlenen *Elveda Yaşlı Rakun* adlı eserde ise ölen kişinin gittiği yere dair “öteki dünyaya, güzel dünyaya!” şeklinde bir ifade kullanılması çocuklara uygunluğu açısından tartışmalıdır. Öteki dünyayı güzel olarak konumlandırmak, bu dünyanın çocukların zihninde “kötü dünya” olarak görülmesine ve ölümün istenen bir durum olma arzusu uyandırma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Nihayetinde denilebilir ki boşanma, mülteci ve ölüm temalı eserler eleştirel-estetik açıdan incelemeye tabi tutulduğunda karşımıza çıkan sonuç her eser ve tema özelinde değişmektedir. Bu değişiklik beraberinde edebi ve estetik ölçütlere dair de farklı dikkatleri getirmektedir. Çalışmada sorun odaklı temalar özelinde dikkat çekebilecek edebi-estetik ölçütlere yönelik çeşitli sorular oluşturularak eserler bu ve benzeri dikkatler etrafında incelenmiştir. Çocuk edebiyatı ve estetik konusuna yönelik yapılan çalışmaların oldukça az sayıda olması alana dair bir eksiklik olarak

nitelendirilebilir. Temalarda ortak olarak görülen özellikler ise genellikle çeviri metinler olması, psikolog-pedagog denetiminde yazılmış olmalarıdır. Psikolog-pedagog denetiminde yazılan edebi eserlerin niteliği ayrıca farklı çalışmalara kapı aralayacak niteliktedir. Edebiyat eseri gündelik dilin dışında bir anlamlılığa sahiptir ve sorun odaklı eserlerin bu anlamlılığını yok ederek tekdüze bir anlatıyı benimsememeleri gerekir. Edebiyat eserlerindeki anlamın bir bildirme değil de duygu uyandırma işlevi taşıyor olması okuyucuda yarattığı estetik hazın yoğunluğunu da etkilemektedir. Eserlerin toplumsal yaşam gerçeğini yansıtmaya ve empati duygusu kurmayı amaçlaması göz önüne alındığında bu temalara sahip eserlerin önemli olduğu ve çocuklar üzerinde büyük bir etkisinin olduğu muhakkaktır. Bu önemin eserlerde gözetilmesi psikolog ve pedagog denetiminde edebiyat eserlerini ortaya çıkarsa da edebi nitelikleri barındırmayan eserlerin beklenen duyguyu oluşturmayacağı bu sebeple de edebi eser olarak adlandırılmayacağı açıktır. Hassas konuları çocuklara anlatma amacıyla edebiyat araştırmacısı, yazar, psikolog-pedagog beraberliğinde yürütülecek disiplinlerarası ve kolektif çalışmaların bu noktadaki eksiklikleri tamamlama yönünde sahaya bir ivme kazandıracağı düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Aslan, Ahmet; Gürel, Begüm, **Boşanmanın Anatomisi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2021.
- Akbaş, Emrah; Atasü Topçuoğlu, Reyhan, “Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu – Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, C. 20, Sayı: 1, 2009. S.95-103.
- Aktan Acar, Ebru; Çetin, Hilal, “Kimlikli Bebeklerle Farklılıklarda Buluşmak: Erken Çocuklukta Başlayan Bir Düş”, **Erken Çocukluk Eğitimi Mozaigi: Büyük Düşünceler/Fikirler, Modeller ve Yaklaşımlar** (s. 285-305) Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017.’den aktaran Halenur Kuru Şevik; Ebru Aktan Acar, “Kimlikli Bebekler Yaklaşımı’nın Okul Öncesi Dönem Çocuklarının (4-6 Yaş) Duygusal Okuryazarlık Eğitimlerinde Kullanılması: Bir Eylem Araştırması”, **Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi**, 2021, Cil. 15(35) 18-53.
- Akyüz, Emine, **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, Ankara, MEB Yayınları, 2000.
- Alaylıoğlu, Ruşen; Oğuzkan, A. Ferhan, **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**, 1976’aktaran Ferhan Oğuzkan, **Çocuk Edebiyatı**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Anter, Helin, **Sanat Yapıtlarında Ölüm Teması**, Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Aslan, Canan, “Yaşam Gerçekliğinin Çocuklara İletilmesi Bakımından ‘100 Temel Eser’deki Öyküler Üzerine Bir Çözümleme”. **4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi & 4. Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali ve Kongresi “Risk Altındaki Çocuklar”**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, 2008, S.85-98.
- Aydoğmuş Ördem, Özlem, **Çocukluk Sosyolojisi Paradigmalar-Paradokslar-Eleştiriler**, Çizgi Kitapevi, İstanbul, 2020.

- Balcı, Ahmet, “Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Üzerine Hazırlanan Lisansüstü Tezler Hakkında Bir Meta-Analiz Çalışması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2012, Cilt 9, Sayı 17, 195 – 206.
- Başaran, Abdullah, “Edebiyatın İyileştirici Gücü: Nekahet ve Muğlaklık, Beden ve Benlik”, **Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi**, ISSN 2148-3442, 2022/16: (16-34),
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Tek Ebeveynli Aileler Hülya Öztop vd. https://www.aile.gov.tr/media/92204/01_07_tek-ebeveynli-aileler.pdf, (Erişim Tarihi: 13.06.2022)
- Bildik, Tezan, Ölüm, Kayıp, Yas ve Patolojik Yas, **Ege Tıp Dergisi**, 2013;52(4):223-229.
- Butler, Francelia, Death in Children’s Literature. **Children’s Literature**, 1972, Vol 1. pp 104-124.
- Bütün Ayhan, Aynur, Ders Notları, Ankara Üniversitesi, Erişim linki: <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=156603> (Erişim Linki: 13.06.2022)
- Çakmak Güleç, Havise; Geçgel, Hulusi, **Çocuk Edebiyatı**, Kriter Yayınları, İstanbul, 2012.
- Cem Güney, Eflatun, **Nar Tanesi**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1983, s.3.
- Dedeoğlu Orhun, Buket, **Çocuk Edebiyatında Estetik Ölçütlerin Belirlenmesi ve Bir Çocuk Edebiyatı Kitabının Estetik Ölçütler Açısından Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2019.
- Demir Gürdal, Ayça, “Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojise ve Sosyolojiye Bakmak”, **ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources**, 15 (4), 1-26.
- Dilizdüzgün, Selahattin, **Anaçizgileriyle Çocuk ve Çocuk Edebiyatı**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.
- Aktaş, Elif, “Çocuk Edebiyatı Açısından Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde ‘çocuğa Göre’ Olmayan Unsurlar”, **International Online Journal of Educational Sciences**, Ocak, 2017 s.1-17.

- Şan, Emre, “Fenomenoloji” Maddesi, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Tübitak Yayınları, C.2, 2021.
- Emre, İsmet, “Çocuk Psikolojisi”, **Edebiyat ve Psikoloji**, Anı Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Erdoğan, Fatih, **Edebiyatın Destursuz Girilen Bağı: Çocuk Edebiyatı**, Erişim Linki: <https://www.fatiherdogan.com/edebiyatin-destursuz-girilen-bagi-cocuk-edebiyati/> (Erişim Tarihi: 13.06.2022).
- Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2021, Türkiye İstatistik Kurumu, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)
- Franklin, Benjamin, **Çocuk Hakları** (A. Türker, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Geniş, Mert; Toker, Bengü; Şakiroğlu, Mehmet, Boşanmanın Çocuklara Etkisi, Çocuğa Söylenmesi ve Ebeveyn Yabancılaşması Derleme Çalışması, **Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Yıl 2019, C. 3, S. 3, 190-199.
- Günyüz, Melike, “Sorun Odaklı Çocuk Edebiyatı: Babamın Gözleri Kedi Gözleri ve Sevgili Annelerin Kitapları Bağlamında Boşanmış Aile Çocuğu Olarak Edebiyatta Yer Almak”, **3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Ankara, 2012.
- Günyüz, Melike, **Çocuk Edebiyatı Okumaları**, Erdem Yayınları, İstanbul, 2022.
- Güzelyurt, Tuğçe; Özkan, Özge, “Ailede Yaşanan Değişimler: Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir İnceleme”, **Çocuk, Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi**, 2018,1, s.1-19.
- Handbook of Research On Children’s and Young Adult Literature.** ed. Shelby A. Wolf, Karen Coats, Patricia Enciso and Christine A. Jenkins. London and New York: Roudledge. 2011.
- <https://tr.wiktionary.org/wiki/sorun> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)
- <https://tr.wiktionary.org/wiki/sorun> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)
- <https://www.cocukyazini.com/About> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

- İpşiroğlu, Zehra, “Çocuk Yazını Eleştirisi”, **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyum Kitabı**, (Haz. Sedat Sever) Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2006, S.173-176.
- İstatistiklerle Çocuk 2021 Raporu**, Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Linki: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)
- Lukens, J. Rebecca; J. Smith, Jacquelin; Miller Coffel, Cynthia, **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış**, (Çev:Cenk Pamay) Erdem Yayınları, İstanbul, 2018.
- James, Allison, “Yeni Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar ve Pratikler (E. G. Kapçı, Çev.). **3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk Bildiriler Kitabı**. B. Onur (Yay. haz.). Ankara: AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2001.
- Kanter, Beyhan, “Etik ve estetik bağlamında çocuk edebiyatı”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: CVII Sayı: 756 Aralık 2014, S.569-575.
- Karagül, Sedat, Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi, **Çocuk ve Medeniyet Dergisi**, 2018, C.3 S.6, s.43-55.
- Kuru Şevik, Halenur, **Kimlikli Bebekler Yaklaşımı’nın Okul Öncesi Dönem Çocuklarının (4-6 Yaş) Duygusal Okuryazarlık Eğitimlerinde Kullanılması: Bir Eylem Araştırması**, Yüksek Lisans Tezi, ÇOMÜ, Ocak, 2020.
- Lamblin, Christian, Zeytin Annesiyle Babası Ayrılısın İstemiyor, Uçanbalık Yayınları, İstanbul, 2015.
- Massimo Fusillo, Edebiyat ve Estetik, Dost Kitabı, Ankara, 1992.
- May, Rollo, Yaratma Cesareti, Metis Yayınları İstanbul. 2002, s.52
- Ar, Mazlum, Mekân, Yer ve Yersizlik Kavramları Üzerine Bir İnceleme, Şehir ve Medeniyet Araştırmaları Dergisi, Heidegger, 1971’den akt. Aydınlı, 2003.
- Muschg, Adolf, **Edebiyat Terapi Olabilir Mi?**, Salkımsöğüt Yayıncılık, Konya, 2018.
- Neil Postman, **Çocukluğun Yok Oluşu**, İmge Kitabevi, İstanbul, 1995.

- Neydim, Necdet, **Çocuk Edebiyatı Araştırma-İnceleme-Eleştiri**, Bilgiyolu Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- Onur, Bekir, **Türk Modernleşmesinde Çocuk**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2009.
- Özçataloğlu, Mehmet **Çocuk Edebiyatında Karakter**, <https://www.edebiyatolyesi.net/cocuk-edebiyatinda-karakter/1086/> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)
- Pennac, Daniel, **Roman Gibi**, (Çev: Mustafa Kandemir), Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- Philpot, J.G. *Bibliotherapy for Classroom Use*. Incentive Publications, Inc. Nashville, Tennessee, 1997'den aktaran Öner, Uğur, "Bibliyoterapi" Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, **Journal of Arts and Sciences**, Sayı: 7, Mayıs 2007, s.133-150.
- Philippe Aries, **Centuries of Childhood**, çev. Robert Baldick, New York: Alfred A. Knopf, 1962
- Sanders, Barry, **Öküzün A'sı**, (Çev: Şehnaz Tahir) Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020.
- Sarı, Ahmet, **Edebiyat Nefreti**, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2014.
- Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, Tudem Yayınları, İstanbul, 2003.
- Selva İnce, Meryem; Yılmaz, Havva, **Metinlerarasılık, Yeniden Yazım ve Adaptasyon**, Erdem Yayınları, İstanbul, 2022.
- Şenol Dolunay; Taş, Seda, "Çocukluğa Yönelik Sosyolojik Teorilerin Paradigma Düzeyinde Sınıflandırılması" **Ekev Akademi Dergisi** • Yıl: 24 Sayı: 83 (Yaz 2020) s. 185- 199.
- Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, Tudem Yayınları, İstanbul, 2003, s.104.
- Sınıf Öğretmenliği Lisans Programı**, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Erişim Linki: https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Sinif_Ogretmenligi_Lisans_Programi09042019.pdf (Erişim Tarihi: 13.06.2022)
- Şirin, Mustafa Ruhi, **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

- Şirin, Mustafa Ruhi, **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış-Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?**, Uçan At yayınları, İstanbul, 2019.
- Şirin, Mustafa Ruhi, **Çocuk Yüzlü Yazılar**, İstanbul, İz Yayınları 1998.
- Şirin, Mustafa Ruhi, **Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı**, İstanbul, Uçan At Yayınları, 2019.
- Şirin, Mustafa Ruhi, **Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2017.
- Sormaz, Fulya; Yüksel, Hulya, “Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyunağın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 2012 11(3):985-1008.
- Stevick, Philip, **Roman Teorisi**, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Gazi Üniversitesi Yayınları Ankara, 1988.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **Yaşadığım Gibi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.
- Temizyürek, Fahri; Şahbaz, Namık Kemal, Gürel, Zeki, **Çocuk Edebiyatı**, Pegem Akademi, Ankara, 2016.
- Temizyürek, Fahri, “Çocuk Edebiyatı Öğretimi Üzerine”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C.: CVII S. 756 Aralık 2014.
- Timuçin, Afşar, **Estetik**, Süreç Yayınları, İstanbul, 1987.
- Tüfekçi Can, Dilek, **Çocuk Edebiyatına Kuramsal Yaklaşım**, Eğitim Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Tunalı, İsmail, **Estetik Beğeni**, Say Yayınları, İstanbul, 1983.
- Tunalı, İsmail, **Estetik**, Cem Yayınları, İstanbul, 1979.
- Tunay, Merve Dünya, **Ufaklık ve Canavar’da Çocuk-Ebeveyn İlişkilerinin Ters Yüz Edilişi**, <https://www.cocukyazini.com/Home/PostRead/262?baslik=Ufaklik-ve-Canavar-da-Cocuk-Ebeveyn-Iliskilerinin-Ters-Yuz-Edilisi> (Erişim Tarihi: 13.06.2022).
- Türkiye Medeni Kanunu, Madde 182/1
- Turla, Ayşe; Tür, Gülseren, **Okul Öncesinde Çocuk Edebiyat ve Kitap**, Ya-pa Yayınları, İstanbul, 1999.
- Yıldız, Murat, Ölümle İlgili Genel Tutumlar, **Akademik Araştırmalar-Sosyal Bilimler Dergisi**, 1996, 1 (1): 178-188.

Yılmaz, Nilay, **Türk Çocuk Edebiyatı Kitaplarındaki Çocuk Gerçekliğine Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Birincil Kaynaklar

Qarawani, Anastasia, **Kuzi**, Nar Yayınları, 2020.

Weninger, Brigitte, **Fati Teyzenin Yıldızı**, Yapı Kredi Yayınları, 2021.

Göknil, Can, **Babasının Başka Evi Var**, Can Yayınları, 2016.

Joy, Caroline; Thomas, Jenni, **Sevdiğin Biri Öldüğünde Ne Olur?**, Sola Kidz, 2021.

Jobert, Claire, **Elveda Yaşlı Rakun**, Nar Yayınları, 2017.

Mohammadi, Hadi, **Nar Kızı**, Erdem Yayınları, 2021.

Milner, Kate, **Benim Adım Mülteci Değil**, Arden Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Lamblin, Christian; Roederer, Charlotte; Faller, Regis, **Zeytin Annesiyle Babası Ayrılışın İstemiyor**, Uçanbalık Yayınları, İstanbul, 2015.

Muhaydeli, Nebiye, **Görüşmek Üzere**, Nar Yayınları, 2020.

Davies, Nicola; Cobb, Rebecca, **Savaşın Başladığı Gün**, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020.

Güner, Olcay, **Çocuklardan Boşanılmaz**, Efil Yayınevi, 2013.

Hest, Pimm Van, **Annem Her Yerde**, Gergedan Yayınevi, 2020.

Randerath, Jeanette; Sönnichsen, Imke, **Fips Olanları Anlamıyor**, Gergedan Yayınları, İstanbul, 2014.

Sauermann, Marcus, **Ufaklık ve Canavar**, Uçanbalık Yayınları, İstanbul, 2016.

Semerci, Bengi, **Annem ve Babam Ayrılıyor**, Yeşil Dinozor Yayınları, İstanbul, 2012.

Teymorian, Anahita, **Herkese Yer Var**, Nar Yayınları, İstanbul, 2020.

Nilson, Ulf, **Elveda Bay Muffin**, Can Sanat Yayınları, 2021.

Erlbruch, Wolf, **Ördek, Ölüm ve Lale**, Hep Kitap, 2021.